

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta

Diplomová práce

2015

Bc. Lenka Drevianková

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

ZÁJMY A VYUŽÍVÁNÍ VOLNÉHO ČASU DÍVKAMI VE
VÝCHOVNÉM ÚSTAVU V POROVNÁNÍ S JEJICH
VRSTEVNICEMI VYRŮSTAJÍCÍMI V RODINNÉM
PROSTŘEDÍ (NAVŠTĚVUJÍCÍMI UČILIŠTĚ NEBO STŘEDNÍ
ODBORNOU ŠKOLU)

Vedoucí práce: PhDr. Bc. Zuzana Svobodová, Ph.D.

Autor práce: Bc. Lenka Drevianková

Studijní obor: Učitelství náboženství a etiky

Ročník: II.

2015

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

27. dubna 2015

.....
Lenka Drevianková

Děkuji vedoucí diplomové práce paní PhDr. Bc. Zuzaně Svobodové, Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Děkuji ředitelům Výchovných ústavů v Jindřichově Hradci a v Počátkách, ředitelům a pedagogickým pracovníkům ze Střední odborné školy a Středního odborného učiliště v Jindřichově Hradci a vedoucímu vychovateli z Domova mládeže v Jindřichově Hradci za vstřícné jednání a umožnění výzkumu ve jmenovaných zařízeních.

Zároveň chci poděkovat své rodině za podporu a lásku.

OBSAH

ÚVOD.....	6
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1 CHARAKTERISTIKA VĚKU ADOLESCENCE	9
1.1 DŮLEŽITÉ PROMĚNY V ADOLESCENCI.....	10
1.1.1 <i>Biologické změny</i>	10
1.1.2 <i>Psychické změny</i>	11
1.1.3 <i>Sociální změny</i>	12
1.1.4 <i>Vliv vrstevníků na osobnost adolescenta</i>	12
1.2 SEBEVZDĚLÁVÁNÍ ADOLESCENTA	13
1.3 ČINNOSTI ADOLESCENTA VE VOLNÉM ČASE	13
1.4 ROZDÍLNOST TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU Z HLEDISKA POHLAVÍ	14
1.5 PROBLÉMY PŘI TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU MLADISTVÝCH	15
2 DEFINICE A VYMEZENÍ POJMU VOLNÝ ČAS	16
2.1 DĚLENÍ ČASU	17
2.2 POJETÍ VOLNÉHO ČASU	17
2.3 VOLNOČASOVÉ POTŘEBY A ZÁJMY	18
2.4 ČINNOSTI VE VOLNÉM ČASE	19
2.5 ROZDÍLY V TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU.....	19
2.6 ROZDĚLENÍ ČINNOSTÍ VE VOLNÉM ČASE	20
3 VÝCHOVA MIMO VYUČOVÁNÍ.....	21
3.1 FUNKCE PEDAGOGIKY MIMO VYUČOVÁNÍ	21
3.1.1 <i>Výchovná funkce</i>	21
3.1.2 <i>Zdravotní funkce</i>	21
3.1.3 <i>Sociální funkce</i>	22
3.2 PŘEHLED NEJVÝZNAMNĚJŠÍCH ZAŘÍZENÍ PRO VÝCHOVU MIMO VYUČOVÁNÍ.....	22
3.3 OSOBNOST PEDAGOGA VÝCHOVY MIMO VYUČOVÁNÍ	25
4 RODINA	25
4.1 FUNKCE RODINY S OHLEDEM NA SLEDOVANÉ TÉMA	25
4.2 POSTAVENÍ RODINY A VOLNÝ ČAS	26
4.3 RODINNÉ PROSTŘEDÍ A VÝCHOVA VE VOLNÉM ČASE	27
4.3.1 <i>Způsoby výchovy v rodině</i>	27
4.4 VZDĚLÁNÍ RODIČŮ JAKO OVLIVNŮJÍCÍ FAKTOR TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU	28
5 ŠKOLA JAKO INSTITUCE PŮSOBÍCÍ NA VOLNÝ ČAS ADOLESCENTA.....	29
5.1 ORGANIZOVÁNÍ VOLNÉHO ČASU PŘI SŠ A SOU.....	29
5.2 VÝCHOVNĚ-VZDĚLÁVACÍ ČINNOSTI V DM.....	30
5.2.1 <i>Zájmová činnost organizovaná v DM</i>	30
5.2.2 <i>Režimová a zájmová činnost ve VÚ</i>	30
6 PORUCHY CHOVÁNÍ	31
6.1 JEDNOTLIVÉ PORUCHY CHOVÁNÍ	31
7 VYBRANÉ SOUVISEJÍCÍ ZÁKONY	34
7.1 PRÁVNÍ ZÁKLAD K PROBLEMATICE VOLNÉHO ČASU	34
7.2 ZÁKON O VÝKONU ÚSTAVNÍ NEBO OCHRANNÉ VÝCHOVY	35
7.3 DŮVODY PRO NAŘÍZENÍ ÚSTAVNÍ VÝCHOVY	35
7.4 NÁROKOVÉ A NENÁROKOVÉ ZAOPATŘENÍ DĚTÍ DLE ZÁK. 109/2002 Sb.....	36
8 MLADISTVÍ VE VÝCHOVNÉM ÚSTAVU.....	37
8.1 SHRNU TÍ 1. ČÁSTI:	39

II. PRAKTICKÁ ČÁST	40
1 CÍL ŠETŘENÍ	40
1.1 CÍLE VÝZKUMU	41
2 STANOVENÍ HYPOTÉZ	41
2.1 PŘEHLED HYPOTÉZ:	41
3 METODY A TECHNIKY VÝZKUMU	42
3.1 TESTOVÁNÍ HYPOTÉZ	43
3.2 POPIS VYBRANÝCH VÝZKUMNÝCH TECHNIK	43
3.2.1 <i>Anketa</i> :	43
3.2.2 <i>Dotazník</i> :	44
3.3 PŘEDVÝZKUM	46
3.3.1 <i>Výsledky předvýzkumu u dívek z VÚ</i> :	46
3.3.2 <i>Výsledky předvýzkumu u 5 dívek ze SOŠ</i> :	48
4 POPIS TERÉNU A VÝZKUMNÉHO VZORKU	49
4.1 POPIS TERÉNU	49
4.1.1 <i>Složení respondentů z hlediska oboru studia</i>	50
4.1.2 <i>Složení respondentů z hlediska věku a pohlaví</i>	50
5 VÝSLEDKY SBĚRU DAT	52
5.1 POROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ U JEDNOTLIVÝCH SKUPIN DÍVEK.....	52
5.1.1 <i>Vyhodnocení dotazníkové položky č. 2</i> :	52
5.1.2 <i>Vyhodnocení dotazníkové položky č. 3</i> :	54
5.1.3 <i>Vyhodnocení dotazníkové položky č. 4</i> :	55
5.1.4 <i>Vyhodnocení dotazníkové položky č. 5</i> :	56
5.1.5 <i>Vyhodnocení dotazníkové položky č. 6</i> :	58
5.1.6 <i>Vyhodnocení dotazníkové položky č. 7</i> :	59
5.1.7 <i>Vyhodnocení dotazníkové položky č. 8</i> :	60
5.1.8 <i>Vyhodnocení dotazníkové položky č. 9</i>	62
5.1.9 <i>Vyhodnocení dotazníkové položky č. 10</i>	63
5.1.10 <i>Vyhodnocení dotazníkové položky č. 11</i>	64
5.1.11 <i>Vyhodnocení dotazníkové položky č. 12</i>	65
5.1.12 <i>Vyhodnocení dotazníkové položky č. 13</i>	67
5.1.13 <i>Vyhodnocení dotazníkové položky č. 14</i>	67
5.1.14 <i>Vyhodnocení dotazníkové položky č. 15</i>	68
5.1.15 <i>Vyhodnocení dotazníkové položky č. 16</i>	68
5.1.16 <i>Vyhodnocení dotazníkové položky č. 17</i>	69
5.1.17 <i>Vyhodnocení dotazníkové položky č. 18</i>	69
5.1.18 <i>Vyhodnocení dotazníkové položky č. 19</i>	71
5.1.19 <i>Vyhodnocení dotazníkové položky č. 20</i>	72
5.1.20 <i>Vyhodnocení dotazníkové položky č. 21</i>	73
5.1.21 <i>Vyhodnocení dotazníkové položky č. 22</i>	75
5.1.22 <i>Vyhodnocení dotazníkové položky č. 23</i>	76
5.2 SHRUTÍ 2. ČÁSTI, ZHODNOCENÍ VÝZKUMU	77
ZÁVĚR	79

ÚVOD

Svoji diplomovou práci jsem zaměřila na zkoumání „Zájmů a využívání volného času dívkami ve výchovném ústavu v porovnání s jejich vrstevnicemi vyrůstajícími v rodinném prostředí navštěvujícími střední odborné učiliště nebo střední odbornou školu“. Práce je zaměřena na výzkum oblasti zájmů ve volném čase u menšinové skupiny dívek umístěných ve výchovném ústavu. Jejich zájmy byly porovnány s většinovou skupinou dospívajících dívek ve stejném věku, které studují na středním odborném učilišti nebo střední odborné škole a které dosud žijí v rodinném prostředí. Výzkum je regionálního zaměření, a proto má platnost pouze místního dosahu, pro školy a výchovné ústavy, kde byl proveden. Výzkum je do značné míry ovlivněn také jednotlivými pedagogy a vychovateli, kteří působí na tyto mladé lidi. Pedagogové svojí osobností a činností ovlivňují a usměrňují náplň volného času svěřených dětí. Výsledky jsou především ovlivněny osobností jednotlivých respondentek ve věku 15-19 let, která se stále ještě vyvíjí.

Toto téma jsem si zvolila z několika důvodů. Ve výchovném ústavu několik let pracuji jako sociální pracovnice. Při své práci se nejvíce o dívkách dozvídám prostřednictvím odborných zpráv a rodinných anamnéz. O samotných dívkách a jejich prožívání tolik nevím, spíše jsem informována o objektivních potížích, které vyústily v jejich umístění do výchovného ústavu. Abych se dozvěděla o dívkách něco více, jaké jsou, co je zajímavé a baví, napadlo mě zaměřit se na jejich preference a trávení volného času ve své závěrečné práci a zjistit, zda se způsobem trávení volného času výrazně odlišují od svých vrstevnic žijících v rodinném prostředí.

Dívky umístěvané do výchovného ústavu mají za sebou těžkou osobní zkušenost a pohnutou osobní historii. Na počátku jejich problémů bývají narušené rodinné vztahy, zkušenosti z nefungujících a rozpadlých rodin, dosti časté je jejich pohlavní zneužívání někým z rodiny nebo obchodování s jejich tělem pro finanční zabezpečení rodiny. Některé dívky naopak žádnou zkušenost s rodinným životem nezískaly, protože od svého narození nebo útlého dětství putují z jednoho výchovného zařízení do dalšího. Většina dívek umístěných ve VÚ má nějaké zkušenosti s alkoholem a drogami, velké procento jich je závislých na nikotinu, více než 90% dívek pravidelně kouří¹. Vzhledem k citové vyprahlosti, většina z nich nepoznala fungující rodinné prostředí, a také z dalších důvodů, má většina dívek ve VÚ časně a bohaté sexuální zkušenosti. Dívky mívají za sebou lehčí nebo závažnější kriminální činnost, některé i zkušenost s krátkodobým pobytem ve vězení. Přes tyto různé traumatizující zkušenosti neodpovídající jejich mladistvému věku, nemívají dívky často ani základní povědomí o praktických záležitostech a činnostech potřebných pro běžný život po jejich odchodu ve zletilosti.² Většina dívek neví, kde a jakým způsobem si mají na úřadech zařídit své osobní záležitosti, nedokážou smysluplně hospodařit s finančními prostředky a plánovat si zodpovědně svoji budoucnost. Pro dívky je důležité to, co je ihned, přítomnost. Většina dívek si nedokáže odložit splnění požadovaného na později. Například, pokud dívka dostane na vybranou, buď dnes samostatnou vycházku na půl hodiny, nebo zítra samostatnou vycházku na dvě hodiny, většina dívek si zvolí okamžité uspokojení svých potřeb a přání. Z toho všeho vyplývá, že i jejich vnímání volného času a seberealizace ve volném čase je u převážné většiny dívek ve VÚ negativně ovlivněna určitou

¹ Což ukázaly i výsledky dotazníkového šetření, podle kterých 94% dotazovaných dívek z VÚ kouří.

² Srov. KUBÍČKOVÁ, H. *Dítě – rodina – instituce aneb jak neztratit budoucnost*, s. 16-19.

nevědomostí, neschopností realisticky plánovat budoucnost, nevhodnými zkušenostmi z předchozího života a neznalostí normálního rodinného života.

Obzvláště u těchto dívek, ale i u všech ostatních dospívajících obecně, je velice vhodné ovlivňovat využívání jejich volného času, nabízet jim atraktivní, podnětné a osobnost pozitivně formující zájmové aktivity. Pokud by se společnosti podařilo kladně ovlivňovat a smysluplně naplňovat volný čas převážné většiny všech dětí a mládeže, bylo by mnohem méně kriminálních deliktů a dětí umístěných v nápravných zařízeních a ve výchovných ústavech.³

Proto se v této práci zajímám nejen o to, co by rády dělaly a jak nakládají se svým volným časem dívky ve výchovném ústavu, ale zajímají mě také preference a využívání volného času u jejich vrstevnic žijících „běžnějším“ způsobem života v rodinách, navštěvujících střední odborná učiliště nebo střední odborné školy.

Množství a způsob trávení volného času určuje výrazně kvalitu života člověka a také celé společnosti. Tvůrčí činnost plynoucí ze seberealizace člověka v rámci jeho volného času může být velkým přínosem pro celou společnost. Nebo naopak jeho nevhodné aktivity, pramenící z nudy, či škodlivých činností, kterým se ve svém volnu věnuje, mohou mít negativní dopad a nežádoucí důsledky pro něho samotného, jeho okolí nebo i pro celou společnost.⁴ Je možné najít určité věkové kategorie, jejichž život problematizuje přemíra volného neorganizovaného času. Patří mezi ně např. dospívající mládež⁵, ale také sociálně slabí nebo společensky izolovaní lidé, jako jsou dlouhodobě nezaměstnaní, důchodci a obzvláště ti, kteří ovdověli nebo žijí z jiného důvodu osamoceně. Naopak nedostatkem volného času často trpí vysoce pracovní vytížení lidé, mnohdy rodiče, kteří nemají čas si každý den promluvit se svými dětmi a pravidelně s nimi trávit smysluplně volný čas, nebo děti příliš ambiciózních rodičů s pracovními, studijními i zájmovými činnostmi naplánovanými jejich rodiči tak, že jim pokrývají prakticky celý den od rána až do večera. Také rodiče malých dětí a zejména matky na mateřské a rodičovské dovolené patří mezi skupinu mající problémy, jak s nedostatkem volného času, protože prakticky celý den musí věnovat péči o své nesamostatné děti a zajištění chodu domácnosti, tak většinou i s nedostatkem finančních zdrojů pro kvalitní využívání volného času, který přece jen někdy vznikne. Obdobné těžkosti s volným časem a jeho využíváním mají i rodiče dětí těžce zdravotně postižených, dlouhodobě nemocných nebo osoby starající se o zdravotně postiženého člena rodiny, např. seniora.

Takže, zatímco někteří, a to nejen mladí lidé, tápají v tom, jak se svým volnem naložit a nudí se, jiní nevědí, jakým způsobem si trochu volna zajistit a nebo z jakých prostředků realizovat své zájmy. Volný čas tak skýtá nejen radost, prostor pro odpočinek a relaxaci, možnosti pro seberozvíjení a aktivizaci v oblasti osobních zájmů, obecně prospěšných činností atd., ale pro některé je také zdrojem frustrace, je - li ho nedostatek, nebo není - li z finančních důvodů možné jej podle vlastních představ v dlouhodobém hledisku uspokojivě naplňovat.⁶

Hra a dostatek volného času patří především k období dětství (do 18 let), případně také mládeži (lidé ve věku od 18 do 26 let). Avšak i v dospělosti se lidé ve volném čase rádi oddávají hře v různých pozměněných formách, např. při sportu, v intimní oblasti,

³ Srov. MACEK, P. *Adolescence*, s. 9; Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, s. 17.

⁴ Srov. PÁVKOVÁ, J; HÁJEK, B. a kol. *Pedagogika volného času*; srov. MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. a kol. *Mládež a delikvence*.

⁵ Srov. Tamtéž.

⁶ Srov. PÁVKOVÁ, J; HÁJEK, B. a kol. *Pedagogika volného času*.

v realizaci svých zálib – kutilství, modelářství, ruční práce, luštění křížovek a rébusů, skládání hlavolamů atd. nebo i při dětské hře se svými potomky.⁷

Dospělí pracující lidé si na své záliby často obtížně hledají volný čas, zatímco některé děti a dospívající mládež naopak s těžkostmi hledají činnosti a zájmy, kterými by odvrátili nudu a které by jim přinesli radost a pocit naplnění. Mezi těmito dvěma skupinami existuje spojitost. Rodiče dětem předávají své postoje k volnu a dávají jim vzor, jakými způsoby je možné využívat volný čas, společný volný čas s dětmi nějakým způsobem tráví a to dětem dává příklad, jakými aktivitami a zážitky lze volný čas naplnit. Rodiče dávají dětem různé podněty pro využívání osobního volna, někteří je přímo cíleně vychovávají k rozumnému využívání, plánování a hospodaření s volným časem. Dětem, žijícím mimo rodinu v zařízeních ústavní péče, s hospodařením a inspirací pro trávení volného času obvykle nějakým způsobem pomáhají vychovatelé. Přes veškerou možnou snahu jim však nemohou pomoci zorientovat se v životě, hodnotách a zájmových činnostech tak, jako by jim mohli pomoci jejich vlastní rodiče, pokud by jim byli schopni poskytnout fungující rodinné zázemí, odpovídající výchovné vedení, podporu a milující péči.

Snad v každém městě i na malé obci se najdou rodiče, pedagogičtí pracovníci nebo „jen“ nadšenci, kteří chápou potřebu sdružovat děti a mládež v jejich volném čase při smysluplných aktivitách, a proto vytvářejí pro děti určité programy, nabídku různých aktivit nebo přímo zájmové kroužky. Přes veškerou snahu odborníků i nadšenců stále zůstává velké množství mládeže a dětí bezprizorních, „nezařazených“, teprve se orientujících v nabídkách na trávení volného času a hledajících, co by jim šlo a co by je skutečně bavilo. Tyto děti bez pevných vazeb na vrstevnické skupiny, neúčastníci se seberealizace v některé zájmové činnosti, jsou potenciálně ohrožené, že zůstanou stát zcela mimo a z prosté potřeby někam náležet a být kladně přijímány vrstevníky, mohou sklouznout k nevhodné, nebo až nelegální činnosti v pochybných partách.⁸ Podobně jako v medicíně, tak i zde platí, že levnější a jednodušší je prevence, nežli následná léčba vzniklého onemocnění, v tomto případě sociálně patologického chování u dětí a mládeže⁹. A to je důvod, proč jsem se ve své práci zaměřila na zkoumání volného času dětí a mládeže. Jsem přesvědčena, že má tato práce smysl a opodstatnění, i když se zabývá zkoumáním jevu jen v nepatrném regionálním měřítku na malém vzorku mládeže ve věku 15-19 (20) let.

⁷ Srov. MIŠURCOVÁ, V.; a kol. *Hra a hračka v životě dítěte*, s. 9-12.

⁸ Srov. KOENIG, L. J. *Chytrá výchova*; srov. MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. a kol. *Mládež a delikvence*.

⁹ Srov. MACEK, P. *Adolescence*, s. 9.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Charakteristika věku adolescence

Tato práce se zabývá ve své praktické části zkoumáním preferencí a využíváním volného času u dívek ve věku od 15 do 19 let. Vybraná věková kategorie odpovídá období adolescence. Vágnerová uvádí, že adolescence probíhá od 15 do 20 let s určitou individuální variabilitou zejména v oblasti psychické a sociální, vzácněji také somatické.¹⁰ Podle Říčana je horní hranice adolescentního věku určena libovolně a nemá žádné zvláštní opodstatnění, snad jen, že se jedná o „kulaté číslo“. Langmeier období adolescence posouvá o dva roky dále, podle něj adolescence probíhá ve věku od 15 do 22 let.¹¹ Psychologický slovník uvádí, že adolescence je období ohraničené pubescencí a ranou dospělostí. Adolescence u dívek probíhá mezi 12. a 18. rokem, u chlapců probíhá později, mezi 14. a 20. rokem. V české literatuře je z období adolescence vyděleno předchozí údobí pubescence, zatímco v zahraniční literatuře termín adolescence obvykle zahrnuje také pubescenci jako první fázi adolescence.¹²

Adolescence (dorůstání, dospívání, mohutnění)¹³ je období, ve kterém má mladý člověk určité specifické vývojové úkoly, určitá práva, nabízejí se mu určité příležitosti, ale zároveň pro něj platí řada nepříjemných zákazů. Odpovídá tomu i určitý způsob trávení volného času, způsob řeči adolescentů, móda v oblékání, hudební vkus. Jedná se téměř o životní filosofii.¹⁴

Pro zdárné završení adolescence nejsou již tolik důležité probíhající biologické změny; mnohem důležitější je dokončení psychologických změn, jako je dosažení osobní autonomie, sociologické zralosti a ekonomické samostatnosti prostřednictvím zakončení profesní přípravy.¹⁵

„Adolescence je především dobou komplexnější psychosociální proměny, mění se osobnost dospívajícího i jeho sociální pozice. Mladý člověk získává nové role spojené s vyšší sociální prestiží. Emancipace z vázanosti na rodinu je obvykle dokončena, vztahy s rodiči se stabilizují a zklidňují. *Vrstevníci jsou ještě významnější, než byli dříve. Partnerské vztahy tohoto období bývají mnohem zralejší.*“¹⁶

„Adolescence je obdobím bouří, konfliktů a zvrátů. Typický je narcismus, melancholie, náladovost, příklon k rodiči opačného pohlaví a rivalizace s rodičem stejného pohlaví. ... Podstatnou složkou individuálního procesu je vytrhnutí z psychologické závislosti na rodičích a vytvoření těsných vazeb s vrstevníky. I to vede k řadě konfliktů. Nebezpečné je, když vrstevníci jednotlivce odmítají nebo když je jedinec na vrstevnících příliš závislý.“¹⁷

¹⁰ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, s. 253.

¹¹ Srov. LANGMEIER, J. a kol; *Vývojová psychologie*, s. 143.

¹² Srov. HARTMAN, P.; HARTMANOVÁ, H. *Psycholog. slovník*, s. 18; srov. MACEK, P. *Adolescence*, s. 11.

¹³ MACEK, P. *Adolescence*, s. 11.

¹⁴ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 206.

¹⁵ Srov. MACEK, P. *Adolescence*, s. 11 - 12.

¹⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, s. 253.

¹⁷ MACEK, P. *Adolescence*, s. 18 - 19.

Současná dospívající mládež si často s rodiči rozumí, mívají s rodiči přátelské vztahy a v takovém případě jejich dospívání probíhá poklidně. „Dospívající, kteří zmiňují konflikty a spory s rodiči, je často měli už v dětství“.¹⁸

1.1 Důležité proměny v adolescenci

V období adolescence prochází mladý člověk několika důležitými proměnami. Jsou jimi zejména: 1) vytvoření hlubšího citového pouta ke druhému člověku a v souvislosti s tím obvykle *první pohlavní styk*. Za nepříznivých okolností dochází i k početí dítěte, které je v tomto věku ještě z mnoha důvodů předčasné.¹⁹

2) Období adolescence ohraničují dva sociální mezníky. Prvním je *ukončení povinné školní docházky*. Druhým je *dovršení přípravného profesního období*, následované nástupem do zaměstnání. V tomto bodě se poněkud adolescenti liší podle stupně dosaženého vzdělání. Jako první se v zaměstnání obvykle uplatňují učni, jako poslední vstupují do zaměstnání vysokoškoláci, protože jejich profesní příprava trvá nejdéle. V období dospívání je však velmi důležité *dosažení ekonomické samostatnosti*. V našich sociokulturních podmínkách je ekonomická nezávislost považována za jeden z důkazů dospělosti a je předpokladem k přiznání větších práv mladému člověku.

3) Do období adolescence spadá *věk plnoletosti*, který není chápán jen jako právní charakteristika, ale funguje zároveň jako *jeden ze sociálních mezníků dospělosti*. Podle současného práva je člověk dospělý již v 18 letech, a je tudíž od tohoto věku plně zodpovědný za své jednání. Může uzavírat manželství, je plně trestně zodpovědný za své činy atd.²⁰

... Adolescence je období, kdy se mění, utváří a částečně i stabilizuje sebepojetí. Otázky týkající se vlastního „já“ adolescentů nabývají klíčového významu. Přitom dospívající hledá sám sebe, kolísá ve svém sebevědomí a sebeoceňování. *Jeho kognitivní procesy, především zobecňování, abstrakce, smysl pro vidění příčinných souvislostí, jsou již na úrovni dospělosti*. Získávání dalších zkušeností a systematických vědomostí postupně umožňuje objektivní pohled na sebe i na okolní svět. *S charakterovými vlastnostmi se formují i hodnotové orientace a celé systémy hodnot, které se výrazně liší od prostého napodobování a přejímání, až k složitějším procesům zvnitřnění, transformace a objektivizace.*²¹ Utváří se sebepojetí a úcta k sobě samému na základě posuzování všeobecně přijímaných hodnot.²²

1.1.1 Biologické změny

Z biologických změn jsou nápadné změny spojené s pohlavním dospíváním; rozvoj prvotních a druhotných pohlavních znaků, prudký růst do výšky a přibližování se formám těla dospělého muže či ženy. To však jsou jen vnější projevy změn ve fungování organismu, zvláště vnitřních orgánů a nervové soustavy. Hluboké přeměny hormonální a další působení na centrální nervový systém narušující dynamickou rovnováhu dospívajícího. Zhoršuje se funkční stav centrálního nervového

¹⁸ Tamtéž, s. 15.

¹⁹ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 207.

²⁰ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, s. 253-254.

²¹ TAXOVÁ, J. *Pedagogicko psychologické zvláštnosti dospívání*, s. 72.

²² Srov. HARTMAN, P.; HARTMANOVÁ, H. *Psychologický slovník*, s. 411.

systemu, klesá jeho pracovní schopnost, často a snadno vznikají fázové stavy. To se zákonitě projevuje zhoršenou pozorností a pracovní schopností..., zhoršeným sebeovládáním, prudkým a přecitlivělým způsobem reagování. Z biologického hlediska by mladistvý potřeboval dostatečně spát, řádně a v klidu jíst, dodržovat režim dne a pravidla hygieny; z praxe je známé, že tato hlediska z různých příčin naopak často a hrubě zanedbává. Na překážku jsou organizační obtíže (rozvrh hodin, dojíždění apod.) i touha v maximální míře "stihnout vše, co se dá" (sport, zábavu, koníčky, večerní pořady kin a televize) a silácký postoj k radám rodičů, učitelů i lékařů.²³

„V době adolescence je člověk nejkrásnější, tělesně i duševně nejsvěžejší, nejdychtivější a nejbystřejší. Bere svůj život zodpovědně a svobodně do svých rukou.“²⁴

1.1.2 Psychické změny

Tělesná i duševní výkonnost se v dospívání prudce rozvíjí, ale i diferencuje. Stoupají výkony sportovní; fyzická zdatnost a obratnost; školní úspěšnost jako celek i v jednotlivých vyučovacích předmětech, zdatnost intelektuální, manuální zručnost a obratnost apod.²⁵

Postava, její výška i proporce, rysy obličeje, pleť, barva a typ vlasů, tvar zubů, oči a řasy, to vše představuje pro adolescenty určité hodnoty a zároveň i problémy, se kterými se vyrovnávají věkově typickým, tj. často nepřiměřeným způsobem: zvýšeným sebevědomím, jistou mírou ješitnosti, *nadprůměrným zájmem o vlastní vzhled, ale i nespokojeností*, pocity nedostačivosti až méněcennosti. Nespokojenost, ať už odůvodněná či ne, dosahuje někdy až paradoxních forem a bývá kompenzována nevhodným oblečením, líčením či úpravou účesu, na nichž dotyčný adolescent či adolescentka lpí.²⁶

Dospívání je těžké období plné rozporů. „Adolescent se má vyznat sám v sobě a najít své místo ve světě, ověřit si, co dokáže a co vydrží, sám sebe najít v nějakém přesvědčení a životním programu. Má dokončit přípravu ke společenskému uplatnění v práci nebo udělat důležitá rozhodnutí v tomto směru (vstup na vysokou školu). Ve vztahu k druhému pohlaví má prožít něco víc, než pouhé okouzlení, něco, co bude přinejmenším vážným hledáním, pokusem poznat a dát se poznat. To jsou velké úkoly a nelze se divit, že v sobě adolescenti mívají mnoho zmatku a nejasností. Jejich hledání bývá bolestné. Bývá spojeno s vážnými osobními krizemi a kotrmelci...“²⁷

Adolescent je v morálce absolutista. Chápe, že správné, obecně prospěšné jednání se může stát nejvyšší normou a ústředním osobním zájmem, jemuž člověk podřídí celý svůj život. ...V rozletu své abstrakce dovede pojmout jako objekt mravního činu celé lidstvo. Dovede se trápit bídou lidí na druhém konci světa, trpících hladem, nemocí, mučením. Uvažuje o vzdálených důsledcích svých drobných činů. Může sám sebe odsuzovat za běžné jednání, v němž vidí příspěvek k ekologické katastrofě, za konvenční lež...²⁸

²³ ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*, s. 139-140.

²⁴ ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 207.

²⁵ TAXOVÁ, J. *Pedagogicko psychologické zvláštnosti dospívání*, s. 117.

²⁶ TAXOVÁ, J. *Pedagogicko psychologické zvláštnosti dospívání*, s. 87.

²⁷ ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 205.

²⁸ Tamtéž, s. 225.

1.1.3 Sociální změny

V období dospívání se završuje vývoj osobnosti. Podle Eriksona je v tomto věku nejdůležitější nalézt osobní identitu, mít vyvážený pohled na sebe samého a na své okolí a nalézt sociální identitu, přijmout své místo ve společnosti, mezi vrstevníky, ztotožnit se se skupinou. Tohoto vývoje je obtížné dosáhnout, pokud byly porušeny nebo nebylo dosaženo předchozích vývojových stádií v mladším věku.²⁹

Nejdůležitějšími sociálními změnami v tomto období jsou:

- 1) *volba zaměstnání, učebního oboru nebo oboru studia;*
- 2) *přizpůsobit se změně prostředí, studijního nebo pracovního, navázat nové vztahy, vybudovat své postavení ve skupině;*
- 3) *zbavit se závislosti na rodičích a jejich autoritě;*
- 4) *přehodnotit dosavadní vztahy s vrstevníky; na kamarády jsou kladeny vyšší požadavky, než byly dosud.*³⁰

1.1.4 Vliv vrstevníků na osobnost adolescenta

Zatímco dřívější pedagogové pohlíželi na skupinu vrstevníků s nedůvěrou a její působení bývalo chápáno v protikladu s výchovným působením rodičů a učitelů, dnešní psychologové, pedagogové i vychovatelé z praxe považují skupinu vrstevníků za velmi důležitý a nezbytný činitel ve výchově. „...*V průběhu 20. století narůstá vliv vrstevníků a jejich skupiny, a to způsobem, který může mít příznivé i nepříznivé formativní účinky.*“³¹

V období mládí dochází ke kolísání vztahu jedince ke skupině vrstevníků působením různých okolností, např. konfliktů ve skupině, zklamání se v ní, *změnou zájmů*... Někdy dochází k tomu, že se mladý člověk ze své skupiny vyčleňuje, soustřeďuje se na přátelský či erotický vztah, nebo si vyhledává jinou skupinu, která by mu lépe vyhovovala.

Mladiství se učí ve skupině vrstevníků přihlížet k potřebám druhých, jednat s lidmi různých povah, prosazovat určitý názor i korigovat ho, řešit konflikty, bránit se, vyrovnávat se i s nezdarem a nespravedlností, plnit rozmanité sociální role – vedoucího i vedeného, organizátora, smířovatele aj. To vše jsou důležité momenty v socializaci, v přípravě pro život ve společnosti, ve formování osobnosti.³²

Skupina má celou škálu prostředků, kterými působí na jednotlivce. Jednak je to pozitivní působení lákavými cíli a uspokojováním rozmanitých potřeb, jednak skupina také kontroluje a postihuje své členy. Když některý jedinec neplní to, čeho je z hlediska skupiny zapotřebí, užívají ostatní rozmanité prostředky, od opakovaného kladení požadavku a připomínání pozitivního přínosu skupiny, přes ironii, posměch a vyhrožování, až po fyzické násilí nebo vyloučení jednotlivce ze skupiny. *Postup skupiny* - zejména skupiny vrstevníků - je někdy krutý a hluboce frustrující, vyvolává strach a *může přivést jednotlivce k nežádoucímu nebo i protispolečenskému jednání.*³³

„*Pro mladistvé je skupina vrstevníků referenční skupinou.* Touží k vrstevnické skupině náležet. Protože jim přináší (někdy jen domněle) více porozumění, než dospělí.

²⁹ Srov. Tamtéž, s. 210 – 212.

³⁰ Srov. ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*, s. 140-141.

³¹ ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*, s. 287.

³² Tamtéž, s. 287.

³³ Tamtéž, s. 287.

Pro dospívající představuje hlubokou frustraci obava, že nebude do skupiny vrstevníků přijat, nebo možnost, že by ze skupiny mohl být vyloučen. Vrstevnická skupina sice přináší i nejrůznější konflikty do života adolescenta, přesto však má podstatný význam pro vývoj zralé osobnosti. Pomáhá mladistvému vymanit se z dětské závislosti na rodině a na autoritě rodičů. Bez osamostatnění se od vlivu rodičů je u dospívajícího ohroženo formování samostatnosti, iniciativy, také organizační a sociální dovednosti, což jsou důležité předpoklady pro práci, veřejný život i pro osobní a partnerské vztahy.³⁴

1.2 Sebevzdělávání adolescenta

Velkým tématem adolescence je sebevzdělávání. Dospívající cítí zodpovědnost za výkon a dovede - má-li zájem - věnovat cizímu jazyku, cvičení na hudební nástroj nebo ...sportovnímu tréninku stejně houževnaté úsilí jako dospělý. Navíc tam, kde dospělý už poznal své meze a rezignoval, nebo aspoň zvolnil tempo, adolescent ještě tajně doufá, že mimořádným úsilím vynikne a získá všeobecný obdiv, jedinečný úspěch.³⁵

1.3 Činnosti adolescenta ve volném čase

S dospíváním mladého člověka pro něj čím dál více nabývá na významu volný čas. V adolescenci dochází k vyhraňování potřeb a zájmů. V tomto věku již dospívající obvykle umí využívat svůj volný čas k dlouhodobým cílům a záměrům, ve kterých se rozhodl uspět nebo něčeho dosáhnout.³⁶

Adolescent subjektivně pociťuje obvykle nedostatek volného času, mnoho času prozahálí sněním a představami, zaobírá se vlastními myšlenkami o světě, o druhých lidech nebo přemýšlením o tom, co si myslí druzí lidé, zvláště ti, na kterých mu záleží, o něm. Mnoho času také adolescenti „ztratí“ povídáním si s vrstevníky a lidmi ze svého okolí obecně. Je to však důležité pro jejich osobní rozvoj, zlepšení komunikačních dovedností a další rozvoj socializace. I když většina adolescentů nebývá přehnaně společenská, potřebuje také hodně samoty na své přemítání. Rozhovory s druhými jsou pro něj nezbytné.³⁷

Mohl by vzniknout mylný dojem, že všichni mladiství v současné době využívají volný čas v podstatě stejným konzumním způsobem (sledování televize, hraní počítačových her, komunikace na sociálních sítích pomocí počítače, poslech moderní hudby...). Zatímco aktivním zájmovým činnostem, jako je například hraní na hudební nástroj, studium jazyků, technické nebo přírodovědné zájmové činnosti, se věnuje mnohem méně dospívajících, než adolescentů věnujících se nenáročným zábavě. V celé skupině dospívajících se však přesto najde značný počet těch, kteří ve svém volném čase provozují alespoň jednu náročnější zájmovou činnost.³⁸

Ve výzkumu provedeném v Německu „Youngcom! Jugendstudie 2013“ bylo na vzorku 892 mladistvých ve věku 13 až 20 let zjištěno následující pořadí oblíbených činností ve volném čase dospívajících: 1) nejvíce oslovených mladistvých – 77,4 % se ve volném čase rádo věnuje poslechu hudby; 2) 76,9 % se rádo setkává s kamarády;

³⁴ ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*, s. 288.

³⁵ ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 215.

³⁶ Srov. SPOUSTA, V. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*, s. 12.

³⁷ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 213.

³⁸ Srov. ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*, s. 309.

3) 63,0 % surfuje na internetu; 4) 44,8 % rádo ve volném čase sportuje; 5) téměř shodný počet 44,4 % ve svém volnu lenoší; 6) 40,1 % si chce ve volnu vyjít ven, nebo si užívat noční život; 7) 38,8 % se věnuje četbě; 8) 38,1 % nakupuje; 9) 33,6 % cestuje; 10) shodné procento 33,6 % sleduje televizi; 11) 31,8 % se dívá na DVD; 12) 31,4 % provozuje své koníčky; 13) 28,7 % navštěvuje kino; 14) 27,4 % hraje videohry nebo počítačové hry; 15) 20,2 % se věnuje aktivně hudbě (hra na nástroj nebo zpěv); 16) 9,2 % se věnuje ostatní činnosti a 17) 2,0 % se zabývá sběratelstvím. Překvapivé v pozitivním slova smyslu bylo vysoké procento dětí, které rádo sportuje a také to, že větší procento dětí upřednostňuje četbu před sledováním TV. Nepotvrdilo se, že by teenageři pouze sledovali TV, DVD a nebo hráli počítačové hry, ale ukázalo se, že velké procento mládeže se televizi nebo počítači rádo věnuje.³⁹

1.4 Rozdílnost trávení volného času z hlediska pohlaví

Dívky se více než chlapci starají o svůj vzhled. Líčením, nápadným oblékáním i chováním se snaží zamaskovat domnělé nebo skutečné odchylky od „ideálu krásy“. Dívky nemohou většinou kompenzovat slabý prospěch fyzickou silou a sportovními úspěchy jako chlapci.⁴⁰

V období dospívání dochází k výraznému vývoji obzvláště hrubé motoriky, dospívající získávají obvykle rychle dovednosti vyžadující sílu, hbitost, jemnou pohybovou koordinaci a smysl pro rovnováhu. Proto je dobré v tomto věku osvojit si základy společenských tanců, protože z hlediska vnímavosti je pro ně ideální čas a optimální nastavení organismu.⁴¹ Z těchto fyzických předpokladů také plyne zvýšený zájem adolescentů o sport.

I když se to zdá těžko uvěřitelné, ještě v tomto období dochází k dalšímu vývoji řeči. Zejména se zvětšuje slovní zásoba, roste složitost větné vazby, narůstá i celková výrazová schopnost. Mnoho adolescentů se pokouší psát si deník, jehož prostřednictvím si ujasňuje své vlastní myšlenky a zážitky. Dívky častěji, ale i chlapci píšou básně jako reakci na své prožívání, často jsou motivem básní zklamané milostné city nebo milostné touhy a naděje.⁴²

„Rychlý rozvoj motorických, percepčních i ostatních schopností vede k novým a hlubším zájmům – k zájmu o sport, četbu, hudbu, filmy a divadlo nebo výtvarnou tvorbu.“⁴³ Dospívající již volí jiná témata, než jaká zajímala pubescenta. Klesá zájem o dobrodružné náměty a naopak se rozvíjí zájem především u chlapců o společenská, válečná témata a science-fiction, dívky zase obvykle upřednostňují milostné romány a poezii.⁴⁴ „Často se ovšem zájmy vyvíjejí v úmyslném odporu k nucené či doporučované školní četbě, klasické vážné hudbě apod.“⁴⁵

³⁹ Srov. [online]. *Hobby. Nur TV un PC? Was Jugendliche in ihrer Freizeit am liebsten machen.*

⁴⁰ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 213.

⁴¹ Srov. LANGMEIER, J. a kol. *Vývojová psychologie*, s. 148.

⁴² Srov. Tamtéž, s. 148.

⁴³ Tamtéž, s. 149.

⁴⁴ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 215.

⁴⁵ LANGMEIER, J. a kol. *Vývojová psychologie*, s. 149.

1.5 Problémy při trávení volného času mladistvých

U dětí a mládeže jsou velké rozdíly v rozsahu volného času podobně jako u dospělých. Přechod na střední školu je v mnoha případech spojen se zvýšením požadavků na domácí přípravu žáků a často také s dojížděním nebo ubytováním v internátu, takže volného času je méně. *Přitom jsou značné individuální rozdíly: v téže třídě najdeme žáky s velmi rozsáhlými činnostmi ve volném čase a naopak žáky, kterým žádný volný čas nezbyvá vzhledem k jejich svědomitosti, k nátlaku úzkostlivých rodičů na žákův prospěch a na jeho dosažení rozsáhlou domácí přípravou.*⁴⁶

Hlavními problémy volného času mládeže jsou zejména:

- 1) značně široké a přitom povrchní a nestálé zájmy a naproti tomu případy značné jednostrannosti v zájmové činnosti;
- 2) absence jakékoli hodnotnější a trvalejší zájmové činnosti; tento problém ilustruje nudící se dospívající, který většinu času „nic nedělá“. Takový jedinec se mnohem snáze stane členem party delikventů nebo začne užívat drogy, než jiný dospívající, který se věnuje zajímavé činnosti ve svém volném čase;⁴⁷
- 3) problém v nepoměru pasivních způsobů využívání volného času a aktivních;
- 4) neshody mezi přáním mladistvého věnovat se určité zájmové činnosti a mezi její skutečnou realizací;
- 5) prostředky, formy a metody, kterými se společnost snaží podporovat, stimulovat a řídit hodnotné zájmové činnosti mládeže, problematika mimoškolní výchovy, sportovních oddílů a zájmových kroužků, volného času v internátech aj.⁴⁸

Podle článku *Teens and Free Time* P. Lehmana vychází mnoho problémů dnešních teenagerů z přebytku nekontrolovaného volného času. Dnešní mládež se často bezúčelně potuluje po nákupních centrech, restauracích s rychlým občerstvením nebo kdekoli, kde se má možnost setkávat s přáteli a vrstevníky. Mládež se většinou jen baví a užívá si. Má více volného času a méně povinností, než měli dospívající dříve. Současní rodiče jsou delší dobu v zaměstnání, mají na své dospívající děti méně času a často ani nevědí, jak tento čas bez rodičů jejich děti vyplňují. Mnoho dětí vyrůstá v neúplné rodině, tím méně jeden rodič stihá na svého potomka dohlížet při plném pracovním vytížení. Dospívající se potřebují naučit, jak vhodně trávit volný čas, přemíra volného času může zapříčinit problémy. Proto autor článku, který je zároveň poradcem v centru a regionální nemocnici, kde vede „the Trinity Child and Adolescent Program, navrhuje rodičům, aby své děti: 1) podpořili v hledání brigády nebo částečného pracovního úvazku, kde získají možnost přivýdělnku, pracovní návyky a budou zároveň také více pod dohledem; 2) nechali podílet se na domácích pracích, dali dospívajícím dětem část zodpovědnosti a možnost spolurozhodování ve společné domácnosti; 3) motivovali je k plánování a uskutečňování jejich záměrů a mluvili s nimi o tom, pomáhali jim o cílech do budoucna přemýšlet; 4) rodiče mají mít své děti více pod dohledem, zapojit do dohledu okolí (sousedy, přátele), s dětmi být v častém kontaktu přes telefon, domluvit se s dětmi na pravidelném telefonickém ohlašování; 5) přihlásit děti, motivovat je k zapojení do různých společenských programů,

⁴⁶ ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*, s. 308.

⁴⁷ Srov. ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*, s. 309.

⁴⁸ Srov. ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*, s. 308-309.

rekreačních činností – např. jako skaut, softbal, YMCA, tábory, činnosti v kostele, klubech apod.⁴⁹

Přání mladistvých se od počátku setkává jak s podporou, tak s rozmanitými překážkami vnějšími (nedostatek hřišť, nedostatek vybavení pro technické záliby, neporozumění dospělých aj.) i vnitřními (nedostatek speciálních zkušeností a schopností, volných vlastností potřebných třeba k náročnému sportovnímu tréninku nebo k cvičení ve hře na hudební nástroj). Neshody mezi přáním a realizovanou činností jsou u mladistvých časté. Obvyklá jsou nesplněná přání. ...K nim patří i takové činnosti, které jsou společensky a výchovně podporovány: technické záliby, hra na hudební nástroje, návštěva divadel a výlety, četba odborné literatury. Na druhé straně mladistvý vyplňuje svůj volný čas činností méně oblíbenou, zato však snáze realizovatelnou, jako je sledování televize, četba dobrodružné literatury, povídání s kamarády, poslech zábavné hudby. Tyto formy využívání volného času, kdy realizace převažuje nad přáním (motivací), jsou spíše receptivní, pasivní, méně přitažlivé z hlediska vývoje osobnosti. Jsou projevem toho, že mladiství nedokázali zvládnout překážky v realizaci náročnějších a přitom poutavějších činností a že také dospělí - popřípadě výchovní poradci - jim v tom nedovedli pomoci.⁵⁰

2 Definice a vymezení pojmu volný čas

V literatuře o volném čase se nacházejí četné pokusy definovat volný čas. Tyto pokusy ukazují na značnou rozdílnost v chápání jeho významů. Definování pojmu volný čas se liší podle toho, zda jde tvůrci definice o zdůrazňování ekonomických, sociologických, psychologických, filozofických, pedagogických či kulturně kritických momentů, nebo k negaci takového významu. Jedna z definic uvádí, že se jedná o časový prostor, který člověku umožňuje ...„svobodnou volbu činností, kdy si člověk vybírá činnost nezávisle na společenských povinnostech, vykonává ji tedy dobrovolně a tato činnost mu poskytuje uspokojování a příjemné zážitky“⁵¹

Na volný čas je možné pohlížet také jako na část dne zbývající po odečtení pracovní doby a některých částí mimopracovní doby, jako je čas nezbytný k cestě do práce a z práce. Dále se do volného času nezapočítává čas potřebný k uspokojování fyziologických potřeb, jimiž jsou potřeba spánku a přijímání potravy a čas nezbytný k vykonávání domácích prací a dodržování hygieny. Nejednoznačné zařazení se jeví např. u času stráveného péčí o děti, činností ve společenských organizacích nebo studiem při zaměstnání.⁵²

Volný čas lze také vymežit následujícími třemi funkcemi, které obvykle plní. Rozlišuje se **funkce odpočinku, zábavy a rozvoje osobnosti**, které se však vzájemně překrývají. „Důležitým znakem volného času je dobrovolnost, to že jej naplňujeme činnostmi, které mohu, ale nemusím vykonávat“.⁵³

Jiná definice zní: „Volný čas pomáhá lidem obnovit pracovní schopnost a vyvážit jednostrannost pracovní činnosti. Zkušenost i sociologické a psychologické výzkumy ukazují, že volný čas umožňuje lidem kulturní rozvoj a obohacení osobnosti, ale také

⁴⁹ Srov. [online]: LEHMAN, P. *Teens and Free Time*.

⁵⁰ Srov. ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*; srov. TAXOVÁ, J. *Pedagogicko psychologické zvláštnosti dospívání*.

⁵¹ VÁŽANSKÝ, M.; SMÉKAL V. a kol. *Základy pedagogiky volného času*, s. 17.

⁵² Srov. ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*.

⁵³ Tamtéž, s. 306.

stagnaci nebo nečinnost z hlediska společnosti i individuálního vývoje nežádoucí (v krajní podobě např. agresivní chování některých skupin sportovních fanoušků). Společenský vývoj směřuje ke zvyšování rozsahu volného času, avšak zároveň se ukazuje jako nezbytnost řešit jeho naplň a výchovně působit k adekvátním formám jeho využívání.⁵⁴

Další možnou definicí dle J. Dumazediera je vymezení volného času „souborem (úhrnem) činností (zaměstnání), jimž se jedinec může oddávat zcela podle své libosti, buď pro odpočinek nebo zábavu, či pro rozvoj své informovanosti, osobnosti, dobrovolné sociální účasti nebo svobodné tvůrčí schopnosti poté, když splnil své povinnosti a závazky v zaměstnání, rodinné a sociální.“⁵⁵

Poslední zde citovaná definice zní: „Volný čas představuje tu část mimopracovního času, ve kterém člověk vystupuje maximálně uvolněný od pracovních, společenských, rodinných povinností vůči vlastní osobě. Je tedy prostorem pro rozvoj nejrozmanitějších činností, ve kterém dochází k prolínání davu neidentických sfér potřeb, zájmů a hledisek - individuálních a společenských.“⁵⁶

2.1 Dělení času

Celkový denní čas lze rozdělit na tři části, a to na produkční čas, což je doba věnovaná práci potřebné k zajištění nezbytných životních potřeb, tato se pak ve všech případech nekryje s dobou strávenou v zaměstnání; na reprodukční čas, jedná se o dobu potřebnou k regeneraci a reprodukci sil, jimiž jsou spánek, odpočinek, jídlo, a hygiena; a na volný čas, což je doba, s níž lze libovolně nakládat. Volného času může být několik typů. Je jím:

- zbytek dne, který zůstane po produkčním a reprodukčním čase,
- dvoudenní víkend, který má k dispozici kolem 70% pracujících,
- placená dovolená, u zaměstnaných ve státním sektoru je daná zákonem, (viz. Zákoník práce)
- volný čas důchodu,
- volný čas při nezaměstnanosti.⁵⁷

2.2 Pojetí volného času

V současné době se uvádějí dva hlavní směry v chápání termínu volný čas – negativní pojem a pozitivní pojem. **Negativní pojem** představuje volný čas jako zbývající dobu celkového denního průběhu, která zůstala po studijně nebo pracovním podmíněném čase, úkolech v domácnosti a po uspokojení základních fyziologických potřeb. **Pozitivní pojem** charakterizuje volný čas jako disponibilní časový prostor, v němž by volný čas mohl pro jedince znamenat svobodu. Pozitivní pojem vnímání volného času představuje také dobu, v níž se individuum může nezávisle na jakýchkoli povinnostech výhradně realizovat a dělat to či ono, k čemu jej nikdo nenutí a k čemu též není podvědomě nuceno.⁵⁸

⁵⁴ ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*, s. 306-307.

⁵⁵ VESELÁ, J. *Základy sociologie volného času*, s. 21.

⁵⁶ VESELÁ, J. *Základy sociologie volného času*, s. 23.

⁵⁷ Srov. Tamtéž, s. 22.

⁵⁸ Srov. VÁŽANSKÝ, M.; SMĚKAL V. a kol. *Základy pedagogiky volného času*, s. 29-32.

2.3 Volnočasové potřeby a zájmy

Podle H. W. Opaschowského (1987) plní volný čas funkci *osmi stěžejních potřeb*, jimiž jsou *rekreace, kompenzace, edukace, kontemplace, komunikace, integrace, participace a enkulturace*. Tento závěr vyvodil Opaschowski analýzou moderního výzkumu volného času, dovolené a zdraví. Osm stěžejních potřeb vystihuje aktuální požadavky společnosti. Potřeby se vzájemně prolínají, jsou vnitřně propojené a závislé. Z toho vyplývá různý důraz na jejich důležitost a rozdílné pořadí těchto potřeb. Osmi stěžejními potřebami, které má volný čas člověku zprostředkovávat, jsou:⁵⁹

1) **Rekreace** znamená potřebu zotavení, osvěžení, zdraví a dobrého pocitu, shromažďování sil, zdravotní zotavení, sexuální potřeby, oproštění se od zátěží všedního dne a psychické uvolnění, zahrnuje pocit osvobození se od chybných a přemrštěných požadavků, odpočinek a spánek. Měla by přinášet dobrý zdravotní stav a dobrý pocit.

2) **Kompenzace** zahrnuje potřebu rozptýlení a potěšení; vyrovnání nedostatků, odstranění námahy („nicnedělání“, „lenošeni“, „flákání se“), zřeknutí se nařízení a pravidel, předpisů a vazeb, uvolnění se od sledovaných cílů a účelů. Místo nich nastupuje přání přirozenosti, bezstarostnosti a velkorysosti, vědomé užívání života.

3) **Edukace** vyjadřuje v této souvislosti potřebu po poznání a učebním podněcování, potřebu dalšího učení. Zahrnuje úsilí poznat a užívat nové, stimulující orientace, touhu po zážitku, zvědavost v chování, výměnu rolí a učení se jednat v rolích. Je to také potřeba zachovat a potvrdit sebe sama, umění rozvíjet své Já. Znamená úsilí o změnu osobnosti a aktivizaci vlastních možností jednání.

4) **Kontemplace** představuje potřebu klidu, pohody, rozjímání a sebevědomí mít a umět získat čas pro sebe samého, uvědomění si sebe sama, pozorování sebe sama a autoreflexi. Jde o umění se znát a porozumět sobě samému, získat pocit vlastní ceny a sebevědomí. Také je to přání získat si odstup od sebe samého, touha po přiměřené vzdálenosti (prostorové i vnitřní), osvobození sebe sama od stresu, shonu a nervového vypětí, žít zcela samostatný život, zažít pocit vlastní individuality a nalezení identity.

5) **Komunikace** se vyjadřuje jako potřeba sdělení, kontaktu a družnosti. Máme potřebu sdělovat druhým lidem a uplatňujeme ji při rozhovoru a zábavě. Jde o potřebu a touhu nebýt sám, přání rozmanitých sociálních vztahů, zintenzivnění zážitků společně tráveným časem s ostatními, vytváření pospolitosti a objevení času pro jiného. Bytí s druhými lidmi nám přináší zvýšené vnímání pocitů a úmyslů, ve vztahu k druhým můžeme uplatňovat a rozvíjet empatii, lásku, něžnost, erotiku, sexuální kontakty.

6) **Integrace** je potřeba jedince po společnosti, kolektivního vztahu a tvoření skupin. Naplňuje se zde potřeba podpory a skupinové atmosféry. Dochází ke hledání emocionální jistoty, sociálního bezpečí a stability, pocit spojení sebe sama s ostatními a vzájemné působení, práce a hry s ostatními. Společné prožívání, uznání, společenské vědomí, vztahy v rodině, skupinový pocit, pozitivní skupinový závazek, zážitek náleženosti do nějaké skupiny přináší připravenost pomoci druhému, ohled, toleranci. Integrace umožňuje sociální učení ve skupině a se skupinou.

7) **Participace** v tomto případě znamená potřebu účastenství, angažovanosti a sociálního sebepojetí. Dává pak možnosti pro vlastní iniciativu a sebepojetí, účast, podíl a spolupůsobení na dění. Znamená úsilí o společné cíle a realizaci společných záměrů, spouřozhodování, spoluúčast, spoluodpovědnost, připravenost ke kooperaci a solidaritě, utváření okolního prostředí sociálními akcemi.

⁵⁹ Srov. VÁŽANSKÝ, M.; SMĚKAL V. a kol. *Základy pedagogiky volného času*, s. 29.

8) **Enkultura** představuje potřebu kreativního rozvoje, produktivního uplatnění a účasti na kulturním životě. Jedná se o potřebu nezávislého růstu osobních schopností a nadání, prosazování vlastních myšlenek a různých řešení problémů. Jde o přání vlastního tvůrčího uplatnění a schopnost vyjádření, fantazie, spontaneity, rozvíjení a rozšiřování estetického pocitu. Manifestuje se hojností nápadů, vlastním motivovaným a sebou samým určeným zážitkem výkonu. Jedná se o produktivitu hry, kulturní činnosti a iniciativy, aktivní účast a podíl na činnosti.⁶⁰

2.4 Činnosti ve volném čase

Každý jedinec vstupuje do života v určitém čase a prostoru. Má k dispozici určité vzorce chování, které představují kulturní základ jeho života a vztahují se jak k hodnotě života samotného, tak k hodnotám mimo jeho individuální život.⁶¹

Volný čas je vyplněn činnostmi různého druhu, které můžeme souhrnně označit jako *činnosti ve volném čase*. Nejsou ostře odděleny od ostatních druhů činností... Někteří lidé se věnují ve volném čase takovým činnostem, které jsou pro jiné práci nebo učební činnosti (např. hudbě, práci na zahradě, studium jazyka). Navíc všechny druhy činností jsou spjaty vývojově (např. hra se stavebnicí - zájmová činnost v kroužku modelářů - studium na střední průmyslové škole - práce v profesích konstruktéra, technologa aj.).⁶²

Činnosti ve volném čase můžeme rozlišit na činnosti *oddychové, zábavní a zájmové*. Pro výchovné působení a formování osobnosti mají největší přínos činnosti zájmové. Zájmové činnosti mohou být z oblasti kulturní, technické, sportovní, ve vztahu k přírodě aj. „Tím, že se realizují dlouhodobě a se silnou motivací, kladou zvýšené požadavky na psychické předpoklady, takže mají výrazné účinky formativní; poskytují značnou příležitost k uspokojení člověka v jeho nejruznějších potřebách včetně potřeby seberealizace a mohou se stát východiskem pro profesionální vývoj jedince a pro jeho přínos členům rodiny nebo jiné malé sociální skupině.“⁶³

2.5 Rozdíly v trávení volného času

Podle studie Havighurst et al. z roku 1969 bylo zjištěno, že volba činnosti ve volném čase není tolik závislá na věku, ale mnohem více na osobních vlastnostech člověka. „*Nejdůležitějším rozdílem mezi rozličnými způsoby trávení volného času je volba buď aktivního, nebo pasivního zaměstnání, buď střídání velmi širokého repertoáru aktivit, nebo výběr omezené, ale velmi specializované a hluboce ovládané činnosti.*“⁶⁴

Činnosti ve volném čase lze rozdělit do těchto několika dimenzí:

- Preference trávení volného času z vlastní iniciativy nebo naopak podřízení se vnějším okolnostem a společenskému tlaku.
- Výběr činnosti, kde lze projevit vlastní tvořivost a nacházet něco nového nebo upřednostnění stereotypní stále se opakující činnosti.

⁶⁰ Srov. VÁŽANSKÝ, M.; SMÉKAL V. a kol. *Základy pedagogiky volného času*, s. 29.

⁶¹ SPOUSTA, V. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*, s. 12.

⁶² ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*, s. 307.

⁶³ ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*, s. 307.

⁶⁴ LANGMEIER, J.; a kol. *Vývojová psychologie*, s. 176.

- Někteří získávají z činnosti ve volném čase opravdové potěšení, druzí spíše jen nějak „zabíjejí svůj volný čas“.

- Někteří se snaží i ve výběru volného času nejen uplatnit, ale i dále rozvíjet svůj talent (své osobní předpoklady). Do značné míry tím kompenzují a doplňují svoji pracovní činnost, která je spíše vynucena vnějšími okolnostmi.

- Jedni si vybírají činnosti „instrumentálního“ charakteru, tedy činnosti sloužící k dosažení určitého cíle (pletení a různé jiné ruční práce), zatímco druzí dávají přednost „expresivním“ činnostem, v nichž mohou přímo vyjádřit své názory, emoce, svá přání (např. ochotnické divadlo).

- Jedni upřednostňují činnosti s velkým výdejem fyzické energie (aktivně provozovaný sport), druzí preferují pasivní reakci (fanoušci na sportovních utkáních nebo diváci televizního přenosu sportovního utkání).

- Někteří lidé i ve volném čase dělají především to, co má vztah k jejich povolání (četba odborné literatury, samostudium apod.), jiní naopak hledají co největší únik ze zátěže každodenního zaměstnání (např. tiché rybaření jako únik z hlučného zaměstnání, kde je neustále vyžadována komunikace s druhými lidmi).

- Někteří rádi tráví svůj čas v příjemné společnosti přátel, druhých lidí, jiní upřednostňují samotářské činnosti, např. četbu.

- Někteří se ve volném čase snaží být užiteční druhým (věnují se pomoci druhým), jiní hledají jen svoji vlastní zábavu.

- Výběr činnosti ve volném čase může být také ovlivněn tím, že přináší určité uznání druhých a vyšší společenský status, než jim dává jejich zaměstnání.

- Trávení volného času může představovat především uvolnění, úlevu z napětí a stresu, starostí, které člověka jinak v zaměstnání provázejí.⁶⁵

„Činnost ve volném čase může být volena hlavně proto, že posiluje ustálený životní styl a přispívá tím k integraci osobnosti.“⁶⁶

Člověk sám sebe chápe jako nedělitelnou sociální bytost, ne „jako jedince složeného z pracovního tvora na jedné straně a „volnočasové osoby“ na straně druhé. Práce a volný čas proto nemohou být posuzovány jako navzájem oddělená autonomní životní pole.“⁶⁷

2.6 Rozdělení činností ve volném čase

Aktivity volného času můžeme rozčlenit takto:

- manuální (ruční práce, pěstování květin)
- fyzické (sport, kulturistika)
- kulturně umělecké - receptivní (četba, návštěva divadel)
- interpretační a tvořivé (hra na hudební nástroje)
- kulturně racionální (četba tisku a knih)
- společenské - formální - schůze, náboženské úkony
- neformální - v rámci rodiny
- mimo rodinu)
- hry
- pasivní odpočinek⁶⁸

⁶⁵ Srov. LANGMEIER, J.; a kol. *Vývojová psychologie*, s. 176.

⁶⁶ Tamtéž, s. 176.

⁶⁷ VÁŽANSKÝ, M.; SMĚKAL V. a kol. *Základy pedagogiky volného času*, s. 24.

⁶⁸ Srov. VESELÁ, J. *Základy sociologie volného času*, s. 26.

3 Výchova mimo vyučování

Na výchově mimo vyučování se podílí rodina, škola, zařízení pro výchovu mimo vyučování, některé další subjekty a jiné společenské vlivy. Výchova mimo vyučování má tyto základní znaky: probíhá mimo povinné vyučování; probíhá mimo bezprostřední vliv rodiny; je institucionálně zajištěná; uskutečňuje se převážně ve volném čase.

Pedagogické ovlivňování volného času, zejména výchova dětí a mládeže v době mimo vyučování, je významnou oblastí výchovného působení. Poskytuje příležitost vést jedince k racionálnímu využívání volného času, formovat hodnotné zájmy, a upevňovat žádoucí morální vlastnosti. Obsah i způsob využívání volného času mají značný význam z hlediska duševní hygieny. Způsob odpočinku, rekreace a zábavy se odráží i ve studijních a pracovních výkonech člověka. Hodnotné a trvalé celoživotní zájmy kladně ovlivňují i partnerské vztahy a výchovu dětí v rodině. Dalším důležitým úkolem výchovy mimo vyučování je rozvíjení potřeby celoživotního vzdělávání, zejména v souvislosti se zájmovou orientací člověka.⁶⁹

3.1 Funkce pedagogiky mimo vyučování

Tato oblast výchovy plní funkci **výchovnou, vzdělávací, zdravotní i sociální. Výrazně přispívá k prevenci společensky nevhodných a škodlivých forem chování**, což je významné zejména v současné společenské situaci, kdy narůstá kriminalita mladistvých a snižuje se věk delikventů. Vhodné pedagogické ovlivňování volného času dětí a mládeže je jednou z účinných forem prevence tak závažných výchovných problémů, jako jsou projevy agresivity, drogová závislost, problémy v oblasti sexu aj.⁷⁰

3.1.1 Výchovná funkce

Prostřednictvím pestrých a zajímavých činností se děti motivují k hodnotnému využívání volného času, k získávání nových vědomostí, dovedností i návyků, a tím k dalšímu rozvoji poznávacích procesů a k celoživotnímu vzdělávání. Úspěchy v zájmových činnostech přinášejí pocit uspokojení, příležitost k seberealizaci a přiměřenému sebehodnocení. Na základě praktických činností a zkušeností si pak mladí lidé vytvářejí vlastní názor na život a na svět.⁷¹

3.1.2 Zdravotní funkce

Zdravotní funkci plní instituce pro výchovu mimo vyučování zejména tím, že přispívají k usměrňování režimu dne tak, aby podporoval zdravý tělesný a duševní vývoj dětí a mládeže. To spočívá ve střídání činností různého charakteru (duševní a tělesné činnosti, práce a odpočinku, činností organizovaných a spontánních). Zvlášť velký zdravotní význam má podněcování a poskytování příležitostí k vydatnému pobytu na čerstvém vzduchu. *Tělovýchovné a sportovní činnosti ve volném čase kompenzují dlouhé sezení při vyučování a jsou pro zdraví dětí nezbytné.* Některá zařízení, která

⁶⁹ Srov. PÁVKOVÁ, J; HÁJEK, B. a kol. *Pedagogika volného času*, s. 39-40.

⁷⁰ PÁVKOVÁ, J; HÁJEK, B. a kol. *Pedagogika volného času*, s. 39-40.

⁷¹ Srov. PÁVKOVÁ, J; HÁJEK, B. a kol. *Pedagogika volného času*, s. 42.

zajišťují stravu, mají možnost vést děti ke správné životosprávě i racionální výživou, význam má také dodržování hygieny.

Ke zdravému duševnímu vývoji přispívají instituce výchovy mimo vyučování tím, že umožňují dětem a mládeži pobyt v příjemném prostředí, v pohodě, mezi oblíbenými lidmi i tím, že jim přinášejí možnost prožívat radost a uspokojení z činnosti, která je baví. Velký zdravotní význam má účelně volené, hygienicky nezávadné a esteticky působící materiální prostředí a dostatek prostoru pro činnosti. Neopominutelné je i dodržování zásad bezpečnosti činnosti.⁷²

3.1.3 Sociální funkce

Instituce pro výchovu mimo vyučování mají také velmi důležitou funkci sociální. Ovlivňováním volného času dětí a péčí o ně zbavují rodiče do značné míry starostí v době, kdy jsou v zaměstnání nebo mají jiné povinnosti.

*Výchovně-vzdělávací zařízení mají také možnost v době mimo vyučování vyrovnávat rozdíly mezi nestejnými materiálními a psychologickými podmínkami v rodinách. Tím pomáhají zejména dětem z méně podnětného či z konfliktního rodinného prostředí. Celou svou prací se dále podílejí na utváření bohatých a žádoucích sociálních vztahů. Jednotlivé typy výchovných zařízení plní sociální funkci různým způsobem a v odlišné míře.*⁷³

3.2 Přehled nejvýznamnějších zařízení pro výchovu mimo vyučování

Podmínky pro realizaci cílů mimoškolní výchovy vytvářejí různé společenské instituce. Jsou jimi například **školní družiny**, které se zaměřují na práci s dětmi prvního stupně základní školy (zpravidla jen nižších ročníků) a **školní kluby**, které pracují s dětmi středního školního věku, tedy se žáky druhého stupně základní školy.⁷⁴ Na skupinu adolescentů, kterým se tato práce věnuje, nemají praktický dosah. Dalším zařízením pro výchovu mimo vyučování jsou **střediska pro volný čas dětí a mládeže**, které zahrnují **domy dětí a mládeže** a **stanice zájmových činností**. „Jsou to zařízení, která se zaměřují především na realizaci specializovaných zájmových činností pod odborným pedagogickým vedením. Organizují pravidelnou zájmovou činnost v kroužcích nebo příležitostnou činnost, jako jsou soutěže pro talentované jedince, prázdninové tábory apod. Významné je, že soutěže pro talentované umožňují účast dětem, mládeži, rodičům s dětmi a dalším zájemcům.“⁷⁵ Navštěvování kroužků je častější pro žáky základní školy. Některé děti starší 15 let si tuto zálibu uchovávají a na zájmový kroužek docházejí i v průběhu studia na střední škole.

Domy dětí a mládeže byly od svého počátku ustanovovány jako státní zařízení na ovlivňování organizované zájmové činnosti dětí a mládeže v kroužcích. Měly snahu obsáhnout všechny zájmové oblasti, které byly rozděleny do skupin na společenskovední, estetickovýchovné, tělovýchovné a sportovní, turistické,

⁷² Tamtéž, s. 42.

⁷³ Srov. Tamtéž, s. 42.

⁷⁴ Srov. PÁVKOVÁ, J; HÁJEK, B. a kol. *Pedagogika volného času*, s. 43.

⁷⁵ Tamtéž, s. 44.

technické, přírodovědné. Dále DDM kromě organizování vlastní zájmové činnosti plnily i funkci metodickou pro zmíněné zájmové oblasti.⁷⁶

Domovy mládeže zajišťují žákům středních škol, kteří vzhledem ke vzdálenosti zvolené školy od místa trvalého bydliště nemohou denně dojíždět, výchovnou péči, ubytování a stravování. Kromě činností související s režimem dne, sebeobsluhy a přípravy na vyučování, je jejich významným úkolem dbát o hodnotné využívání volného času mládeže. Je velmi důležité, aby v tomto věku byl při nabízených aktivitách respektován princip dobrovolnosti. Zájmové činnosti v DM by proto měly probíhat formou nabídky a účinné motivace.⁷⁷

Dětské domovy, jako zařízení ústavní výchovy, mají specifické postavení, jedním z jejich úkolů je také dbát o hodnotné využívání volného času a rozvíjení a kultivaci zájmů dětí a mládeže. V dětských domovech jsou umístovány děti od 3 do 18 let, eventuálně do ukončení profesní přípravy, nejdéle však do 26 let, o které se rodina z nějakého důvodu nechce, nesmí nebo neumí postarat. Snahou pedagogů je, aby děti prožívaly volný čas obdobným způsobem, jako děti žijící v rodinách. Podporují jejich zapojení do zájmových činností v rozličných typech výchovných zařízení, organizací a institucí.⁷⁸

Součástí organizované náplně volného času je také zájmové vzdělávání v základních uměleckých školách a v jazykových školách.

Základní umělecké školy se svými hudebními, hudebně-pohybovými, výtvarnými a literárně-dramatickými obory poskytují uplatnění dětem, mládeži s vyhraněnými zájmy a schopnostmi v esteticko-výchovné oblasti. Přípravují pro studium na středních a vysokých školách s uměleckým zaměřením. **Jazykové školy** plní odbornou funkci v oblasti výuky cizích jazyků.⁷⁹

Dalšími typy zařízení, která se podílejí na ovlivňování volného času dětí a mládeže jsou např. různá občanská sdružení, sdružení dětí a mládeže, tělovýchovné a sportovní organizace, kulturní a osvětová zařízení. Specifické místo má činnost některých „obecně prospěšných společností“.⁸⁰

Svoji činnost zaměřenou na výchovu dětí a mladých lidí v době mimo vyučování mohly rovněž obnovit a rozšířit církve a náboženská společenství. Jako příklad lze uvést **salesiánská střediska mládeže**, která prostřednictvím činností ve volném čase realizují výchovu v duchu křesťanských myšlenek.⁸¹

Další subjekty pracující s dětmi a mládeží v jejich volném čase jsou např. **Sdružení dětí a mládeže** nebo **Junák**; Svaz skautů a skautek sdružuje své členy bez rozdílu národnosti, náboženského vyznání, politického přesvědčení, rasy nebo jiných rozdílů. Jedná se o dobrovolné, nezávislé a nepolitické sdružení. Posláním Junáka je podporovat rozvoj osobnosti mladých lidí, jejich duchovních, mravních, intelektuálních, sociálních a tělesných schopností tak, aby byli celý život připraveni plnit povinnosti k sobě samým, bližním, vlasti, přírodě a celému lidskému společenství v souladu s principy a metodami, stanovenými zakladatelem skautského hnutí, lordem Baden Powellem.⁸²

⁷⁶ PÁVKOVÁ, J; HÁJEK, B. a kol. *Pedagogika volného času*, s. 122.

⁷⁷ Srov. Tamtéž.

⁷⁸ Tamtéž, s. 44.

⁷⁹ Srov. Tamtéž, s. 46.

⁸⁰ Srov. Tamtéž s. 46.

⁸¹ PÁVKOVÁ, J; HÁJEK, B. a kol. *Pedagogika volného času*, s. 46.

⁸² *Stanovy junáka – Svaz skautů a skautek ČR*.

Skautské hnutí je založeno na třech základních principech:

- povinnost k Bohu, chápaná jako hledat v životě vyšší hodnoty než materiální;
- povinnost vůči ostatním, chápaná jako věrnost k vlasti, která je v souladu s úsilím o mír, o vzájemné pochopení a spolupráci mezi lidmi, národy a různými sociálními skupinami; je pojata jako závazek účastnit se na rozvoji společnosti, jako láska a úcta prokazovaná bližním a přírodě;
- povinnost vůči sobě, chápaná jako odpovědnost za rozvoj sebe sama.⁸³

Pionýr; Současný Pionýr, který vznikl v době rozpadu původní jednotné organizace ustanovené v ČSSR v roce 1949 jako obdoba sovětské dětské organizace, se definuje jako demokratické, dobrovolné, samostatné, na politických stranách, hnutích a ideologiích nezávislé sdružení dětí, mládeže a dospělých. Zabývá se osvětovou, kulturně výchovnou, charitativní činností, obhajobou a uspokojováním zájmů a oprávněných potřeb dětí a ostatních členů sdružení. Umožňuje svým členům uspokojovat zájmy a potřeby prostřednictvím rozmanité činnosti v různorodých kolektivech, zejména prostřednictvím pravidelné celoroční činnosti. V organizaci je zapojeno přes třicet tisíc členů, převážně dětí do 18 let.⁸⁴

V současné době je registrováno několik stovek dalších organizací pracujících s dětmi a mládeží, z nichž většina má jen místní působnost. Ze sdružení působících celorepublikově jsou dalším významnými sdruženími:

YMCA; křesťanský orientované nepolitické a nevýdělečné sdružení, které usiluje o plnohodnotný život mladých lidí. Název YMCA je zkratkou anglického názvu „Young Men’s Christian Association“, jehož ekvivalentem je dnes pro YMCA v ČR „Křesťanské sdružení mladých lidí“. **Hnutí Brontosaurus;** je nezávislé hnutí sdružující děti a mládež, zaměřené na ochranu a tvorbu životního prostředí. **Duha;** je otevřené hnutí jednotlivců i kolektivů bez ohledu na členství v dalších organizacích. Hlavní důraz Duha klade na vytváření a realizaci programů pro děti a mladé lidi. Vytváří i možnosti aktivního zapojování dalších generačních skupin. Sdružení pořádá společné akce v přírodě a ve městě. Zaměřuje se na hry, psychologické hry a recesi. **Česká tábornická unie;** tato organizace volně sdružuje na základě společného zájmu děti, mládež a dospělé. Navazuje na činnost svých předchůdců, z nichž za nejbližší považuje historické trampské hnutí.⁸⁵

Současná zkušenost západoevropských zařízení nepřinesla pouze pozitivní fakta, nýbrž také zátěž problémů, které se ve volném čase dětí a mládeže sice řešily, avšak zdaleka se nedořešily. Mezi nejtěživější se zařadilo vyostřování rozporů mezi nabídkou a potřebou, mezi mnohotvárností aktivit a často jejich malou účinností, mezi výchovou občana demokratické společnosti a reálným stavem nemalé části mladé generace (včetně její netolerance, agresivity a xenofobie). Takto mezi zařízeními volného času různých částí Evropy vznikl další významný jmenovatel: nutnost řešit problémy společně.⁸⁶

⁸³ Stanovy junáka – Svaz skautů a skautek ČR, s. 1.

⁸⁴ Srov. PÁVKOVÁ, J; HÁJEK, B. a kol. *Pedagogika volného času*, s. 150.

⁸⁵ Srov. Tamtéž, s. 150-151.

⁸⁶ PÁVKOVÁ, J; HÁJEK, B. a kol. *Pedagogika volného času*, s. 28.

3.3 Osobnost pedagoga výchovy mimo vyučování

Pro pedagoga, který pracuje s dětmi a mládeží v době mimo vyučování, je *nejdůležitější, aby dokázal vytvořit bezpečné a tvořivé ovzduší*. Je důležité, aby dokázal navodit pohodu a dbal o uspokojování individuálních potřeb, na rozvoj zájmů jednotlivých dětí a jejich specifických schopností. K tomu je nezbytné, aby měl pochopení a zájem o děti jako individuality, dokázal je vhodně motivovat, podporovat jejich nápaditost, tvořivost, zájem o činnosti a vzdělávání. Významným předpokladem úspěchů vychovatele kromě odbornosti je osvojení si komunikačních dovedností. *Úspěšný může být jen ten vychovatel, který má děti rád, dokáže s nimi vytvořit kladné vztahy a získat si jejich důvěru*. Výhodou pozice vychovatele v porovnání s učitelem může být skutečnost, že není vázán osnovami a klasifikací, což mu poskytuje velký prostor pro pedagogickou tvořivost a co nejširší použití kladné motivace.⁸⁷ Na druhé straně je veliký rozdíl v působnosti a požadavcích, které jsou kladeny na vychovatele v domově mládeže v porovnání s vychovatelem ve výchovném ústavu. *Vychovatel ve VÚ musí na svěřené děti více dohlížet, má napomáhat při jejich resocializaci a reedukaci*. Ve VÚ jsou umístěny děti, které mají určité specifické problémy, různé poruchy chování a často i menší osobní nadání k určitým činnostem, které by mohlo být vychovatelem ve volnočasových aktivitách rozvíjeno. Z toho důvodu mu zbývá na realizaci zájmových aktivit s dětmi méně času. Více času, než vychovatel v domově mládeže, musí totiž věnovat pomoci dětem při praktických a sebeobslužných činnostech.

4 Rodina

Od narození žije dítě zpravidla v rodině, v ní získává základní zkušenosti ve styku s lidmi. Rodina je prvním zdrojem uspokojování jeho potřeb a také mu přináší první omezování, frustrování. Bez péče rodiny (nebo institucí a osob, které rodinu zastupují u dětí osiřelých, nemocných apod.) by dítě nemohlo žít a vyvíjet se. To vše způsobuje, že vliv rodiny na dítě a jeho psychiku je velmi silný. Rodina může vývoj dítěte příznivě stimulovat, ale také může být brzdou tohoto vývoje, zdrojem zanedbání, utlumení, narušení vývoje schopností, charakteru, celé osobnosti dítěte.⁸⁸ Rodina je prvním prostředím, kde probíhá socializace jedince, člověk se stává z bytosti biologické bytostí společenskou. Rodina od narození ovlivňuje vývoj jedince, vytváří citové vazby. „V rodině je vytvářena základní charakteristika duševního života jedince. Rodina působí jako prostředník mezi jedincem a společností.“⁸⁹

4.1 Funkce rodiny s ohledem na sledované téma

Funkční rodina by měla plnit zejména čtyři důležité funkce, jimiž jsou funkce biologická, výchovná, ekonomická a sociální, která v sobě obsahuje funkci uspokojování potřeb sociálního styku, potřebu porozumění, vzájemné pomoci, lásky, jistoty a další.⁹⁰

⁸⁷ Srov. PÁVKOVÁ, J; HÁJEK, B. a kol. *Pedagogika volného času*.

⁸⁸ ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*, s. 271.

⁸⁹ ŠTEFLOVÁ, A. *Vybrané souvislosti efektivity edukačních přístupů ve výchovném ústavu pro dívky*, s. 12.

⁹⁰ Srov. ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*, s. 272.

Rodina poskytuje dítěti modely k napodobování a identifikaci. Předává mu základní model ...sociální interakce a komunikace v malé sociální skupině. Začleňuje dítě do určitého způsobu života a předává mu určité sociální požadavky a normy. Odměnami a tresty podporuje přijetí těchto požadavků a norem, jejich interiorizaci a exteriorizaci v chování dítěte. Tím dochází k socializaci dítěte v rodině, k jeho výchově. Různé rodiny přitom vybírají z makroprostředí různé momenty - různé modely, formy způsobu života, hodnotové orientace, názory.⁹¹

Vedle biologických potřeb jsou ve funkční rodině uspokojovány také základní psychické potřeby, jimiž jsou:

- 1) množství, proměnlivost a kvalita vnějších podnětů;
- 2) určitá stálost, řád a smysl v podnětech, tj. smysluplný svět;
- 3) prvotní emocionální a sociální vztahy, tj. vztahy k osobě matky nebo jiné pečující osoby;
- 4) společenské uplatnění a společenské hodnoty;
- 5) otevřená budoucnost nebo životní perspektiva.⁹²

Současná rodina je nestabilní – nesezdaná soužití partnerů, vysoké počty rozvodů, stoupající počty svobodných matek. Mnoho dětí je vychovááno jen matkami, případně matkami a nevlastními otci. „Ani nevlastní otcové však nemusí žít v rodině dlouhodobě. Nevlastní rodič je navíc náchylnější k nevhodným způsobům zacházení s dítětem (biologická příbuznost mezi dítětem a rodičem např. prokazatelně chrání dítě před agresivitou rodiče). Chybějící mužský vzor v rodině postrádají jak chlapci, tak dívky.“⁹³

4.2 Postavení rodiny a volný čas

Z postavení rodiny vůči ostatním činitelům výchovy působícím na dítě v jeho volném čase, vyplývá několik obecných závěrů:

- a) rodiče jsou nejdůležitějšími vychovateli, všichni ostatní vychovatelé mohou pouze doplňovat to, čeho ve výchově dosáhli rodiče,
- b) čas, který věnují rodiče výchově svých dětí, není hodnota, která bude kladně působit sama o sobě, působení této hodnoty závisí na mnohých činitelích kulturní, morální a pedagogické povahy,
- c) rodiče nejsou zodpovědní jen za výchovu svých dětí v rodinném prostředí, ale za jejich výchovu vůbec,
- d) nejdůležitějším předpokladem úspěšné rodinné výchovy je dobrý společný životní způsob rodičů a dětí,
- e) dobrou výchovu ve volném čase tvoří v podstatě organizace hodnotných příležitostí pro kontakty, zážitky a činnosti dětí a za tuto organizaci nese v první řadě odpovědnost rodina,
- f) nepřímá výchova je v případě rodiny a dalších institucí pro výchovu ve volném čase zpravidla důležitější, než výchova přímá. Nepřímo vychovávat znamená vytvořit dětem příznivé podmínky, tj. takové, ve kterých získané zkušenosti umožní utváření vlastností mravného, pilného a schopného člověka.⁹⁴

⁹¹ Tamtéž, s. 273.

⁹² Srov. LANGMEIER, J.; MATĚJÍČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*, s. 284-286.

⁹³ PRŮCHA, J. *Pedagogická encyklopedie*, s. 386.

⁹⁴ Srov. SPOUSTA, V. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*, s. 107.

4.3 Rodinné prostředí a výchova ve volném čase

Rodina se podílí na vytváření vztahů k lidem žijícím v jejich okolí a ke společnosti. Patří k důležitým činitelům také při pracovní výchově a při volbě povolání. Rodina má také značné možnosti při zdravotní, tělesné a sportovní výchově dětí vytvářením podmínek pro jejich tělovýchovu a sportovní činnost mimo rodinu nebo prostřednictvím zdravého a hygienického životního režimu v rodině.⁹⁵

4.3.1 Způsoby výchovy v rodině

Klíčovým momentem ve způsobu výchovy je emoční vztah dospělého k dětem.⁹⁶ Pokud v rodině převládá **kladný emoční vztah rodičů k dítěti** a řízení výchovy dítěte bez extrémů, podporují tím rodiče vývoj učebních i zájmových činností dítěte a také stabilitu jeho osobnosti, což je důležité pro mnohostranný vývoj dítěte. Při kladném emočním vztahu rodičů realizují děti více činností, bývají samostatnější, více vnitřně motivované a lépe se seberealizují. Tento vztah dětem přináší vzájemné porozumění a pomoc rodičů, např. při překonávání různých obtíží a překážek, při zvládání konfliktů ve škole nebo ve vztazích s vrstevníky; pomáhají dětem při rozhodování.⁹⁷

Nepříznivý emoční vztah rodičů k dítěti znamená ztížení vývoje dítěte. V návaznosti na to zaostává i vývoj zájmových činností, projevuje se menší aktivita dítěte. Pokud se nedostatek kladného emočního vztahu kompenzuje alespoň ve vztahu s jinými osobami pro dítě důležitými, jako jsou babička, děda, starší sourozenci aj., nebo příznivými emočními vztahy v jiné malé skupině, a ostatní podmínky pro vývoj dítěte jsou příznivé, může i za těchto okolností dojít k příznivému, až velmi příznivému vývoji dítěte, rozvoji jeho činnosti a aktivity.⁹⁸ Pokud je při výchově v rodině přítomen záporný komponent ze strany otce i matky, důsledkem je obvykle vyšší labilita osobnosti. „Při vyšším záporném komponentu v rodinné výchově se mladiství ve volném čase věnují spíše zábavě s kamarády, než zájmovým činnostem.“⁹⁹

Negativní postoj rodičů ztěžuje socializaci a formování charakteru, dítě se v krajním případě neidentifikuje s rodiči, podléhá spíše vlivu chuligánských part nebo jiných asociálních modelů, může dojít i k duševním poruchám a delikvenci.¹⁰⁰

Záporný dopad na vývoj dítěte a jeho zájmů nemá jen otevřeně projevovaná nenávisť k dítěti ve styku s ním nebo v rozhovoru s jinými lidmi (např. učitelem). Velmi špatný dopad na vývoj a utváření osobnosti dítěte má také to, když rodiče dítěti opakovaně vyčítají, jak mnoho pro ně učinili a obětovali (prostředky, péči, úzkost v nemoci, vlastní štěstí, zdraví, kariéru aj.). Negativní dopad rovněž má, pokud rodiče neměli na své dítě čas a nechávali jej vyrůstat u babičky nebo jiné pěstounky, ať už z jakýchkoliv důvodů.

Není dobré, pokud rodiče jednostranně zdůrazňují dítěti jeho nedostatky a chyby, ale jen výjimečně jej za něco pochválí. Dalším nesprávným postojem je vyjadřování lhostejnosti vůči dítěti, nezájem o jeho problémy, úspěchy či neúspěchy. Špatný dopad na dítě má, pokud vycítí, že rodiče dávají přednost jinému ze sourozenců, označují jej

⁹⁵ SPOUSTA, V. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*, s. 108.

⁹⁶ ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, s. 310.

⁹⁷ Srov. Tamtéž, s. 311.

⁹⁸ Srov. ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, s. 311-312.

⁹⁹ ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, s. 309.

¹⁰⁰ ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*, s. 279.

nebo vnímají jako „úspěšnějšího“, „hodnějšího“, s lepším prospěchem, toho, s kým je méně starostí apod.. Obvykle takovému dítěti poskytují více péče, volnosti, projevů lásky, často srovnávají děti a dávají jedno druhému za příklad.

Nedobře působí i časté užívání trestů, zvláště takových, které dítě zneklidňují a ponižují, ať jde o trestání fyzické, nebo psychické, např. když matka s dítětem po určité dobu nemluví, dívá se na ně přísně, smutným nebo vyčítavým pohledem atd.¹⁰¹

Emoční vztah rodiče stejného pohlaví k dítěti má významný vliv pro jeho sebehodnocení. U dívek s ústavní výchovou je právě sebehodnocení jednou z problematických oblastí osobnosti, nepřekvapuje nás tedy zvýšený záporný emoční vztah jejich matek ve srovnání s dívkami z rodin. ... Rozsáhlejší výzkum způsobu výchovy v rodině prováděný u nás v letech 2000-2002 u chlapců a dívek ve věku 11-18 let ukázal relativně vysokou četnost záporného emočního vztahu matky i otce (39%) u dětí běžné populace (Gillernová, 2006). Dá se tedy očekávat, že ještě výraznější četnost tohoto záporného emočního vztahu bude u dívek s poruchami chování.¹⁰²

Optimální cestou se zdá být **rodinná výchova bez krajností**, která podporuje příznivý vývoj dítěte, jeho činnost a rozvoj aktivity. Adolescenti z rodin charakterizovaných výchovou bez extrémů v řízení vykazují nižší labilitu osobnosti než ostatní jejich vrstevníci. V rodinách charakterizovaných výchovou bez extrémů v řízení (tedy bez krajně řízeného komponentu volnosti) je zároveň kladnější emoční vztah rodičů k dítěti a děti mají lepší školní prospěch. V takovém prostředí dítě obvykle převezme roli odpovědného člena rodiny, který má své úkoly a povinnosti tak jako ostatní členové rodiny a jejich plnění považuje za samozřejmé.¹⁰³

4.4 Vzdělání rodičů jako ovlivňující faktor trávení volného času

Výzkumy byly prokázány vlivy vzdělání rodičů na využívání volného času jejich dítětem (adolescentem). Zjistilo se, že v rodině, kde alespoň jeden z rodičů má středoškolské nebo vyšší vzdělání, se zpravidla požaduje, aby také dítě dosáhlo takového vzdělání a aby mělo dobré výsledky v učení. Rodiče mu mohou lépe pomáhat při učení, při osvojování metody učení, při zdolávání překážek v učebních činnostech různého druhu. Toto porovnání je zvláště výrazné ve srovnání s rodiči, kteří mají jen základní vzdělání, popřípadě neúplné základní vzdělání. „V našich současných podmínkách v rodinách s nejnižší úrovní vzdělání jsou také méně rozvinuté zájmové činnosti dospělých i dětí, dítě má méně příležitostí k tomu, aby si před vstupem do školy a také v průběhu školní docházky osvojovalo činnosti podporující mnohostranný vývoj osobnosti. Vzdělání rodičů je údaj, který vyjadřuje - zjednodušeně, ale přece do určité míry výstižně - různé formy způsobu života, hodnotových orientací, stimulace dítěte k rozvinutí činností, zajištění elementárních podmínek pro vývoj učebních i zájmových činností, zvláště v kritickém počátečním období učení se novým činnostem.“¹⁰⁴

¹⁰¹ Srov. ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, s. .

¹⁰² ŠTEFLOVÁ, A. *Vybrané souvislosti efektivitý edukačních přístupů ve výchovném ústavu pro dívky*, s. 96.

¹⁰³ Srov. Tamtéž; srov. WILDOVÁ, R. *Svoboda a hranice, láska a respekt*.

¹⁰⁴ ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, s. 188.

5 Škola jako instituce působící na volný čas adolescenta

„Škola je významným činitelem socializace. Škola pomáhá vytvářet pracovní, hygienické, společenské a další návyky, pomocí nichž formuje celou osobnost mladého člověka a tím i jeho budoucnost. „Základními výchovnými metodami jsou odedávna odměna a trest, přičemž většina badatelů se shoduje v tom, že výchova založená spíše na odměnách je efektivnější, než výchova užívající převážně trestů. U fyzických trestů je zřetelný jejich ponižující dopad na dítě a jejich zesilování dětské agresivity, psychické trestání zase přináší zvýšenou úzkost, nejistotu až neerotičnost.“¹⁰⁵

Organizování zájmové činnosti žáků školou se projevuje ve dvou rovinách, je to: 1) *výchova ve volném čase*, zaměřující se především na vlastní obsah, organizaci činností a zájmových aktivit; 2) *výchova k volnému času*, při níž je podněcována motivace dětí k vhodným činnostem, dochází k osvojení potřebných vědomostí a dovedností, prostřednictvím nabídky dochází k usměrňování zájmů adolescenta.¹⁰⁶

5.1 Organizování volného času při SŠ a SOU

Zatímco na základních školách dosud vyhláška MŠMT ukládá zřizování školní družiny a podle možnosti školního klubu, SŠ a SOU provozují mimoškolní výchovnou činnost převážně jen v domovech mládeže. Zájem o problematiku volného času žáků na SŠ a SOU přesto trvá a vychází především z iniciativy vedení školy a jednotlivých učitelů, je zároveň ovlivněn možnostmi a podmínkami jednotlivých škol.¹⁰⁷

Střední školy s výjimkou gymnázií jsou odborně zaměřené a tomu většinou odpovídá i orientace zájmové činnosti žáků a studentů podporovaná školou. Vedení školy nabízí podle svých možností nepovinné předměty převážně utilitárního charakteru (doučování, výuka cizích jazyků, práce na počítači, kurzy k získání řidičského průkazu apod.). Nepovinné předměty bývají mnohdy profesně orientované (na obchodních akademiích je to např. bankovníctví, účetnictví aj.). Z minulosti přetrvává i tradiční, užitečná forma tzv. studentské odborné činnosti..., umožňující odborný rozvoj talentovaným žákům.¹⁰⁸

Vedle odborných zájmů často podporují střední školy a učiliště i zájmové aktivity ve sportovních nebo méně i v umělecky zaměřených kroužcích. Např. na středních pedagogických školách bývají zřizovány pěvecké sbory, dramatické nebo taneční kroužky. Vzhledem k věku středoškoláků se i častěji uplatňuje jejich samostatná iniciativa při zakládání kroužků. Spíše než na základní škole se zde setkáme např. s literární tvořivostí žáků, kteří vydávají třídní a školní časopisy, nástěnné noviny ap.. Na učilištích bývají zakládány hudební skupiny atd.¹⁰⁹

Pro dospívající je škola sociálním prostředím, v němž žáci tráví i 40 hodin týdně. Mnohé aktivity ve volném čase organizované školou kompenzují studijní povinnosti a jsou zároveň významným prostředkem socializace mladých lidí ve smyslu rozšiřování a obohacování jejich sociální zkušenosti. Škola tímto způsobem zvyšuje i svoji prestiž v očích veřejnosti a to je argument, který je třeba v situaci právní subjektivity škol rovněž brát v úvahu.¹¹⁰

¹⁰⁵ ŠTEFLOVÁ, A. *Vybrané souvislosti efektivity edukačních přístupů ve výchov. ústavu pro dívky*, s. 19.

¹⁰⁶ Srov. HRADEČNÁ, M. a kol. *Vybrané problémy sociální pedagogiky*, s. 66.

¹⁰⁷ Srov. Tamtéž.

¹⁰⁸ HRADEČNÁ, M. a kol. *Vybrané problémy sociální pedagogiky*, s. 69.

¹⁰⁹ Srov. HRADEČNÁ, M. a kol. *Vybrané problémy sociální pedagogiky*.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 69.

Vzájemný vztah učitel – žák je pro dítě významnou sociální zkušeností, doplňující a někdy i nahrazující nedostatečné podněty v tomto ohledu v rodině. Učitel vychovává mj. i osobním příkladem, *stává se modelem pro napodobování*, případně i pro odmítání určitého chování a jednání. U adolescentů se setkáváme s *modelem korigovaným*, kdy jedinec přejímá většinu znaků modelu, jen některé pozměňuje, případně s *modelem syntetickým*, vzniklým sloučením znaků různých modelů.¹¹¹

5.2 Výchovně-vzdělávací činnosti v DM

Přechod ze základní školy na střední školu je pro žáky obtížný, nejen pro specifčnost a odlišnost výuky na střední škole, ale také v důsledku změny prostředí. Žáci přecházejí z rodin do nového sociálního prostředí vrstevnické skupiny domova mládeže, se kterou jsou nejen ve škole, ale i v době po vyučování. To klade na jejich psychiku zvýšené nároky. Musí si osvojit nové studijní návyky, podřídit se relativně pevnému dennímu režimu, budovat nové sociální vztahy v novém prostředí. Přechod jim má usnadnit výchovně-vzdělávací činnost domova mládeže a nabídka zájmových aktivit. V denním rozvrhu DM jsou stanoveny pevné režimové momenty, jimiž jsou budíček, úklid ložnic, stravování, studijní klid a večeřka. Denní režim bývá sestaven tak, aby odpovídal potřebám vyvíjejícího se organismu, požadavkům duševní hygieny a dával dostatek prostoru pro individuální zvláštnosti jednotlivých studentů.¹¹²

5.2.1 Zájmová činnost organizovaná v DM

Pro středoškolský věk je typická široká škála zájmů, které jsou již relativně hluboké a stálé. V DM je dostatek prostoru pro realizaci zájmů žáků, které přinášejí nejen seberealizaci s následným sebeuspokojením a posílením sebevědomí, ale také rozvoj osobnosti. Zájmy se v DM mohou uspokojovat individuální činností v době osobního volna, nebo skupinově v organizovaném skupinovém útvaru, či neformální klubovou činností. Ta je obvykle vázána na službu příslušného vychovatele, který danou zájmovou činnost garantuje. Vychovatel během své služby působí jako iniciátor, vedoucí a rádce zájmových aktivit.¹¹³

5.2.2 Režimová a zájmová činnost ve VÚ

Podobně jako v DM také ve výchovném ústavu jsou pevné režimové činnosti, jimiž je budíček, osobní hygiena, odchod na snídani, odchod do školy nebo o víkendů dopolední činnost, oběd a polední přestávka, odpolední vyučování nebo víkendové odpolední činnosti (zájmová činnost nebo úklidy, hodnocení, kruhy), odpolední vycházky samostatné nebo skupinové, skupinové činnosti, úklidy, hodnocení, zájmové činnosti, večeře, večerní hygiena, večeřka a noční klid. Za nedodržování režimu dne a domovního řádu se dívkám ve VÚ neudělují nebo i odebírají body. Například za kouření na skupině nebo za napadení či vyhrožování vychovateli nebo jiné dívce jsou body odebrány. Případně je dívka potrestaná přestěhováním na uzavřené oddělení s přísnějším režimem a bez vycházek ven a bez dalších výhod. Podle počtu bodů mají dívky určité výhody, nebo jsou s nízkými body zcela bez výhod. Hlavní motivací

¹¹¹ ŠTEFLOVÁ, A. *Vybrané souvislosti efektivity edukačních přístupů ve výchov. ústavu pro dívky*, s. 19.

¹¹² Srov. PÁVKOVÁ, J; HÁJEK, B. a kol. *Pedagogika volného času*, s. 131.

¹¹³ PÁVKOVÁ, J; HÁJEK, B. a kol. *Pedagogika volného času*, s. 131.

pro dívky je v současné době především možnost krátkých vycházek za účelem kouření nebo udělení delších samostatných vycházek. Motivující je také možnost být na PC, či se účastnit společných atraktivních akcí, výletů a exkurzí. Dívky mohou za mimořádně dobré chování nebo třeba reprezentování VÚ ve sportu apod. získat finanční odměnu či celodenní vycházku.

Pro dívky se organizují určité sportovní aktivity, jako je alpining, plavání, florbal, fotbal, ping-pong, dále ruční práce, jako je výroba košíků, dekorace, šití. Dále jsou organizována různá sezení, kde se hodnotí uplynulý den nebo předešlý týden, řeší se stížnosti dívek, vychovatelé hodnotí chování dívek, pravidelně pobíhá arteterapie, různé výlety a kulturní akce. S dívkami se vaří a peče, což dívky mají obvykle rády, protože vyrobené pochutiny mohou poté zkonzumovat.

6 Poruchy chování

„Jedinec s poruchami chování normy ignoruje a necítí vinu za své chování. Poruchy se vyskytují dlouhodobě. K nápravě je nutná cílená práce speciálního pedagoga a psychologa.“ Mírnějším stupněm jsou problémy v chování, kdy jedinec o svých problémech ví a má zájem je řešit. Normy nenarušuje úmyslně, ale pod tlakem okolností a jsou to problémy spíše nahodilé, krátkodobého rázu. K nápravě obvykle postačí cílená pedagogická opatření ve škole.¹¹⁴

Adolescence je období velmi citlivé pro rozvoj tzv. rizikového a problémového chování. Problémy jsou v experimentaci mladistvých, kteří tím často poškozují své zdraví tělesné nebo duševní, na druhé straně také svojí rizikovou činností mohou ohrožovat společnost.

Mezi nejčastější oblasti problémového chování dospívajících v současné době patří:

- 1) delikventní chování a páchaní trestné činnosti
- 2) agrese, násilí, šikana a týrání
- 3) užívání drog
- 4) sexuální rizikové chování
- 5) poruchy příjmu potravy
- 6) sebevražedné pokusy a dokonané sebevraždy¹¹⁵

6.1 Jednotlivé poruchy chování

Přibližně třetinu **trestné činnosti mladistvých** tvoří majetková trestná činnost, konkrétně krádeže (peněz, alkoholu, cigaret, spotřební elektroniky, vykrádání automobilů, krádeže jízdních kol a motorových vozidel). Krádeže jsou většinou páchany ve skupině (party, gangy), často jsou nezletilí pachatelé napojeni na dospělé osoby. V roce 1993 se podílelo na trestné činnosti 14,8 % mladistvých, v roce 1997 byl podíl mladistvých na trestných činech zastoupen 10,7 %. Celkový počet spáchaných trestných činů mladistvými od roku 1993 mírně klesá, vzrůstá však podíl násilné trestné činnosti páchané pod vlivem alkoholu a drog. Specifickou a novou trestnou činností se

¹¹⁴ ŠTEFLOVÁ, A. *Vybrané souvislosti efektivitu edukačních přístupů ve výchov. ústavu pro dívky*, s. 25.

¹¹⁵ Srov. MACEK, P. *Adolescence*, s. 172-178.

v minulém desetiletí stala prostituce mladistvých, obchod s pornografií a násilné trestné činy (včetně vražd) motivované rasově a nacionalisticky.¹¹⁶

Užívání drog a alkoholu - „Více než 70% dotázaných šestnáctiletých vypovídá, že alespoň polovina jejich přátel má zkušenosti s alkoholem, s kouřením a měkkými drogami.“¹¹⁷ Naše společnost je ke konzumaci a prodeji alkoholu a cigaret nezletilým značně liberální. Přesto, že se jedná o trestně postižitelné jednání, nemají mladiství problém si alkohol a cigarety koupit ve stáncích, nebo si je obstarat od starších dospěle vyhlížejících dětí. První zkušenost s konzumací alkoholu získává většina dětí již ve věku 9-11 let, některé děti v tomto věku také začínají experimentovat s cigaretami.¹¹⁸ Od 90. let dochází k nárůstu uživatelů měkkých i tvrdých drog. Experimentování s měkkými drogami, jako jsou marihuana nebo extáze, je větší částí adolescentní populace považováno za společenskou událost, téměř za přechodový rituál k dospělosti.¹¹⁹

Riziko vzniku závislosti na drogách je nejvyšší v období dospívání, kdy má značný význam přítomnost. Výstrahy, které se týkají možného ohrožení v budoucnosti, nemají velkou přesvědčivost. „...Drogová závislost vzniká mnohem rychleji než závislost na alkoholu. To je dalším z důvodů, proč je věkový průměr drogově závislých podstatně nižší se všemi negativními důsledky. V období dospívání mohou být důsledky závažnější, protože dojde i k narušení osobnostního rozvoje, autoregulačních mechanismů, osvojování sociálních dovedností a s tím souvisejícího osamostatňování; psychosociální vývoj se přerušuje a z toho důvodu je obtížnější i náprava.“¹²⁰

Rizikové sexuální chování zahrnuje promiskuitní chování adolescentů, současně s nedostatečnou prevencí sexuálně přenosných onemocnění včetně AIDS.¹²¹ Česká mládež je podle výzkumu v porovnání s jejich vrstevníky z jiných zemí promiskuitnější. „Přitom pouze velmi malá část, necelých 10 % sexuálně aktivních adolescentů, užívá při pohlavním styku pravidelně kondom (u chlapců 6 %), téměř tři čtvrtiny ho neužívají nikdy. Jestliže se aktuální situace nezmění, představuje tato kombinace – zejména do budoucna – reálné ohrožení značné části mládeže sexuálně přenosnými chorobami, včetně HIV/AIDS.“¹²² Dobrou informovanost o tom, jak předcházet zbytečně rizikovému sexuálnímu chování, získávají děti obvykle až na středních školách, základní školy v tomto směru většinou nepřinášejí žákům dostatečnou osvětu. Nejrizikovějšími skupinami mládeže jsou osoby promiskuitní a uživatelé drog, kteří však začínají sexuálně žít často ještě před 15 rokem života a těmto skupinám se informace o bezpečném chování dostávají příliš pozdě.¹²³

„Výrazná míra autoagrese i heteroagrese je obsažena u psychogenních **poruch příjmu potravy**.“ Jde o onemocnění, které se v poslední době objevuje stále častěji

¹¹⁶ Srov. MACEK, P. *Adolescence*, s. 172 – 173.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 174.

¹¹⁸ Srov. Tamtéž, s. 174. Dívky v našem VÚ často udávají ještě dřívější zkušenosti s kouřením cigaret a konzumací alkoholu.

¹¹⁹ Srov. ŠTEFLOVÁ, A. *Vybrané souvislosti efektivitu edukačních přístupů ve výchovném ústavu pro dívky*, s. 24.

¹²⁰ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 560 – 561.

¹²¹ ŠTEFLOVÁ, A. *Vybrané souvislosti efektivitu edukačních přístupů ve vých. ústavu pro dívky*, s. 24.

¹²² MACEK, P. *Adolescence*, s. 175.

¹²³ Srov. MACEK, P. *Adolescence*, s. 175.

a které postihuje převážně mladé dívky a ženy. Toto onemocnění se vyskytuje ve dvou formách, které se mohou vzájemně prolínat: ve formě anorektické a bulimické.¹²⁴

Ve výzkumech bylo zjištěno, že poruchy příjmu potravy ohrožují v ČR 1-6 % populace dívek a mladých žen. Dále bylo zjištěno, že 76,5% dívek a 35,4 % chlapců nebylo spokojeno se svým tělem. Zatímco většina dívek si přála zhubnout, polovina nespokojených chlapců chtěla zhubnout a druhá polovina zesílit – zvýšit podíl svalové hmoty. Přibližně 7,4 % respondentek mělo narušený postoj k jídlu a ke svému tělu.¹²⁵ „Poruchy příjmu potravy souvisejí s problémy s identitou, s nechutí či s neschopností zvládnout vývojové úkoly adolescence a se strachem z dospělosti.“¹²⁶

„Sebepoškozování je nadprahovou autostimulační aktivitou, může dítěti poskytovat určitou úlevu a uvolnění v situaci silného napětí. Může být i projevem neschopnosti odlišit sebe sama od svého okolí, výrazem změny citlivosti k bolesti apod. Jedná se o chování sociálně nápadné, rušivé a pro nejbližší okolí zatěžující.“¹²⁷ „Sebepoškozování může sloužit jako prostředek k uvolnění tenze, upoutání pozornosti, jako patologický náhradní zdroj chybějící stimulace, někdy bývá signálem poruchy osobnosti, ale může být i radikálním pokusem, jak dosáhnout požadovaných úlev.“¹²⁸ Mnoho dívek ve VÚ má opakované zkušenosti se sebepoškozováním, nejčastějším projevem je řezání se na končetinách. Dívky mají ve zvýšené míře po těle jizvy po řezání, neodborné tetování a piercingy, které si způsobují samy nebo s jinou dívkou navzájem. Poměrně časté jsou snahy o zviditelnění, kdy fingovaně nebo skutečně spolknou monočlánek, špendlík nebo jiný nebezpečný předmět, a pak to jdou oznámit vychovateli. Žádají rychlý převoz k lékařskému ošetření, případně si chtějí vynutit hospitalizaci.

Sebevražedné chování mladistvých je často jejich reakcí na pocity nesnesitelnosti životní situace a zklamání blízkými osobami, rodiči nebo partnery v milostných vztazích. Obvykle dokonané sebevraždě předchází několik neúspěšných pokusů o sebevraždu. „Sebevražda je druhou nejčastější příčinou úmrtí u dospívajících, ... četnost sebevražd ve věkové kategorii 15-24 let v posledních letech stoupá z důvodu nárůstu psychosociálních problémů.“¹²⁹ Nejčastějšími příčinami sebevražedného chování jsou: deprese, schizofrenie, poruchy osobnosti, abúzus psychoaktivních látek, reakce na nepřijatelnost těžkého somatického onemocnění nebo trvalou invaliditu. U žen a mužů jsou obvykle odlišné motivy pro sebevražedné jednání, u žen bývá větší počet pokusů o sebevraždu, u mužů je přibližně dvojnásobný počet dokonaných sebevražd oproti ženám.¹³⁰

¹²⁴ ŠTEFLOVÁ, A. *Vybrané souvislosti efektivitv edukačních přístupů ve vých. ústavu pro dívky*, s. 24.

¹²⁵ Srov. MACEK, P. *Adolescence*, s. 176.

¹²⁶ MACEK, P. *Adolescence*, s. 177.

¹²⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 326 – 327.

¹²⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 820.

¹²⁹ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 490.

¹³⁰ Srov. Tamtéž, s. 491-492.

7 Vybrané související zákony

V následující kapitole jsou uvedeny některé nejdůležitější zákony související s volným časem a s výkonem ústavní výchovy.

7.1 Právní základ k problematice volného času

Právo člověka na odpočinek a volný čas vedle práva na práci upravují určitým způsobem již Ústava ČR a Listina základních práv a svobod, i když pojem volný čas ještě přímo nezmiňují. Ústava ČR předznamenává svobodu člověka ve své první Hlavě ve člancích 1 odstavci (1) a článku 2 odst. (4): „Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.“¹³¹, dále v čl. 3 a čl. 4 velice stručně odkazuje na základní svobody všech občanů ČR a zejména na platnost Listiny základních práv a svobod. Listina základních práv a svobod pojednává o nejrůznějších právech a svobodách člověka mnohem podrobněji a konkrétněji než Ústava ČR. Jednotlivá práva a svobody vyjmenovává, ani ona však nezmiňuje přímo pojem volný čas. Různými typy svobod a práv člověka, která deklaruje, dává Listina člověku svobodný prostor proto, aby mohl mít právo na sebeurčení a svobodné jednání a dle své vůle v rámci určitých zákonem vymezených oblastí své právo na nejrůznější svobody uplatňoval. Např. právo vlastnit majetek ve článku 11, mimo jiné dává člověku možnost věnovat se sběratelství nejrůznějšího druhu. Článek 14 zaručující svobodu pohybu a pobytu zase umožňuje cestovat, věnovat se turismu ve všech jeho podobách a nebo se stěhovat dle svého přání a vlastních možností. Články 15 a 16 dávají lidem svobodu myšlení, umělecké tvorby a náboženské víry a svobodu pro uplatňování těchto myšlenek a přesvědčení, což nám propůjčuje svobodu pro umělecké tvoření a sebevyjádření, ale také právo oddávat se víře, pocitu transcendence, kontemplaci, sdílení se s předmětem posvátna a ostatními lidmi téže víry. Článek 17 přiznává právo na svobodu projevu a právo na informace a tím nám umožňuje ověřovat si zprávy, které se k nám dostávají a nebo se například věnovat studiu. Článek 19 umožňuje pokojně se shromažďovat a tím možnost pořádat nejrůznější oslavy, taneční zábavy, veřejné projekce kina nebo se sdružovat do ochotnických divadelních spolků atd.. Úmluva o právech dítěte deklaruje dětem (osobám mladším 18 let) právo na odpočinek a volný čas.¹³² Ve článku 31 Úmluva o právech dítěte v odst. (1) stanoví: „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na odpočinek a volný čas, na účast ve hře a oddechové činnosti odpovídající jeho věku, jakož i na svobodnou účast v kulturním životě a umělecké činnosti.“¹³³ Odstavec (2) pak zdůrazňuje potřebu dětí, aby měly rovné příležitosti a nediskriminující přístup k oddechové činnosti a k využívání volného času.¹³⁴ Podrobněji právo na volný čas rozpracovává také Zákoník práce, který stanovuje zaměstnancům dobu na zotavenou, zákaz přesčasů v určitých případech, určuje na kolik týdnů dovolené mají zaměstnanci nárok apod.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání tzv. Školský zákon a Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní

¹³¹ [Online]: *Ústava ČR*. <http://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>.

¹³² [Online]: *Listina základních práv a svobod*. <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>.

¹³³ [Online]: *Úmluva o právech dítěte*. <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>.

¹³⁴ Srov. Tamtéž.

výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů upravují podrobněji nárok dětí na osobní volno. Školským zákonem je v § 24 (Školní rok) stanoveno, kdy mají děti prázdniny, v § 26 se uvádí, jak dlouhá je vyučovací hodina a kolik hodin týdně má vyučování trvat atd.¹³⁵ Pro děti umístěné v ústavním výchovném zařízení je osobně důležité znění Zákona č. 109/2002 Sb.

7.2 Zákon o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních (ve znění pozdějších platných zákonů) stanovuje v § 1 účel a působnost školských zařízení pro výkon ústavní výchovy. Zde je odkazováno na soulad tohoto zákona s ústavními principy a mezinárodními smlouvami o lidských právech a základních svobodách. Na jejich základě mají být „vytvářeny podmínky podporující sebedůvěru dítěte, rozvíjející citovou stránku jeho osobnosti a umožňující aktivní účast dítěte ve společnosti. S dítětem musí být zacházeno v zájmu plného a harmonického rozvoje jeho osobnosti s ohledem na potřeby osoby jeho věku.“¹³⁶ Zařízeními, o nichž zákon 109/2002 Sb. pojednává, jsou a) diagnostický ústav; b) dětský domov; c) dětský domov se školou a d) výchovný ústav. Tím, že jsou tato zařízení náhradní výchovné péče definována takto pospolu, lze vysvětlit, proč je velmi častá prostupnost dětí z dětského domova do výchovného ústavu. Za svoji praxi jsem se několikrát setkala s tím, jak se v podstatě hodné dítě při prvním problému velice rychle dostalo z dětského domova do výchovného ústavu (dále jen VÚ). Cesta zpět do dětského domova se však již většinou neuskutečnila. Děti, přicházející do VÚ z rodin, jsou na základě rozhodnutí soudu a) o předběžném opatření nebo na základě rozhodnutí soudu b) o ústavní nebo c) ochranné výchově umístěny do VÚ z důvodu vážného zanedbávání pravidelné školní docházky, z důvodu užívání drog nebo jiných návykových látek, případně z důvodu prostituce, hraní automatů nebo již spáchaných protiprávních nebo trestných činů.

7.3 Důvody pro nařízení ústavní výchovy

Většinou se jedná o více prohrěšků zároveň, které vedly soud k vydání Rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy. Dalším rozhodujícím faktorem je, že rodiče nezvládají s těmito negativními projevy u svého dítěte účinně bojovat v rodinném prostředí. Rodina z nějakého důvodu selhala. Častým důvodem selhání výchovné role rodičů bývá neúplná rodina, kdy jeden rodič na výchovu svého dítěte, či více dětí současně, nestačí. Problémy s výchovou dítěte také mohou vzniknout, když si rozvedený rodič přivede domů nového partnera. Velmi častým důvodem, proč jsou děti umístěny do náhradní výchovné péče je sociálně slabě podnětné rodinné prostředí. Správnému chování a podnětnému trávení volného času se tyto děti doma nemají od koho naučit, protože jejich rodiče sami příliš nedodrží platné společenské normy, nemají osvojené běžné společenské návyky potřebné pro úspěšné začlenění do společnosti, případně nějakým způsobem i porušují zákony. Důvodem také může být naopak velké pracovní zaneprázdnění rodičů, kdy rodina je třeba i dobře finančně

¹³⁵ Srov. [Online]: Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.

¹³⁶ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy...

zabezpečená, ale rodiče nemají na své děti prakticky žádný čas. Děti tráví většinu času po škole samy, hledají si proto jinou společnost a náhradní „rodinu“ naleznou v partě vrstevníků. Pokud mají smůlu při výběru party, dostanou se mezi děti, které již mají za sebou určité přestupky proti zákonům, zkušenosti s užíváním drog...¹³⁷ Děti se své nové skupině přizpůsobí, což je nutným předpokladem, začlenění se do party. Začnou také jako ostatní ve skupině experimentovat s drogami, začnou se dopouštět krádeží a jiných protiprávních činů. To vše později vede k zanedbávání školní docházky a zvýšené pozornosti orgánu sociálně právní ochrany dětí. Pokud pokusy o stabilizaci dítěte a jeho návrat k sociálně žádoucím projevům chování selžou, je logickým vyústěním vydání předběžného opatření nebo nařízení ústavní výchovy.

Výchovný ústav v Jindřichově Hradci je určen pouze dívkám ve věku 15-19 let s nařízenou ústavní výchovou, ochrannou výchovou nebo na základě rozhodnutí soudu o předběžném opatření. Ústavní výchova bývá obvykle nařízena do 18 let, v odůvodněných případech a v zájmu dítěte může být rozhodnutím soudu prodloužena do 19 let, zejména z toho důvodu, aby dívka, která studuje, měla možnost své studium úspěšně dokončit. Dívky ve výchovném ústavu mohou po své zletilosti také zůstat na základě smlouvy o dobrovolném pobytu uzavřené s ředitelem zařízení, pokud je to ve prospěch možnosti zdárného ukončení jejich studia. Je třeba dodat, že prodloužené pobyty dívkám příliš nesvědčí a obvykle se jim nepodaří naplnit účet, dokončit studium ve výchovném ústavu po zletilosti. Dívky po dovršení 18 let velice těžce nesou, že by měly dodržovat stejná pravidla a řád jako ostatní, ještě nezletilé dívky. Většina dívek z VÚ si totiž od dospělosti slibuje volný přístup k alkoholu, nočnímu životu a případně i pokračování v experimentaci či užívání jiných návykových látek a tyto jejich představy nelze souladně naplňovat spolu s účelem jejich pobytu – úspěšného dokončení profesní přípravy a dodržování společenských pravidel, slušnosti a vnitřních předpisů zařízení.

7.4 Nárokové a nenárokové zaopatření dětí dle zák. 109/2002 Sb.

Dětem je v ústavní péči poskytováno plné přímé zaopatření, což je zejména „a) stravování, ubytování a ošacení; b) učební potřeby a pomůcky; c) úhrada nezbytně nutných nákladů na vzdělání, d) úhrada nákladů na zdravotní péči, léčiva a zdravotnické prostředky...; e) kapesné, osobní dary a věcná pomoc při odchodu zletilých ze zařízení a f) úhrada nákladů na dopravu do sídla školy.“¹³⁸ Výše vyjmenované body § 2 odstavce (7) a) až f) jsou nárokovou složkou rozsahu plného přímého zaopatření dítěte ústavem. V § 2 odstavce (9) jsou vyjmenovány další věci a požitky, které mohou být nezaopatřeným osobám navíc hrazeny. Jsou to a) potřeby pro využití volného času a rekreaci; b) náklady na kulturní, uměleckou, sportovní a oddechovou činnost; c) náklady na soutěžní akce, rekreace a d) náklady na dopravu k osobám odpovědným za výchovu.¹³⁹ § 2 odstavec (9) tedy přímo vyjmenovává, jakým způsobem mohou zařízení ústavní výchovy přispívat na volnočasové aktivity a finančně podporovat seberozvíjení dětí. Tyto dobrovolné investice jsou zajisté vázány na to, jak se jednotlivé dítě chová, zda si zaslouží nějakou formu těchto bonusů, odměn a podpory. Také jsou do značné míry vázány na momentální finanční zdroje, které má ústav na tyto nenárokové činnosti k dispozici. § 21 stanovuje konkrétní výchovná opatření, v odstavci

¹³⁷ Srov. ROSINSKÝ, R. a kol. *Pedagogicko-psychologické a interkulturné aspekty...*

¹³⁸ *Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy...*

¹³⁹ Tamtéž.

(1) jsou vyjmenovány sankce za prokázané porušení povinností dítětem, jako je např. snížení kapesného, omezení nebo zákaz trávení volného času mimo zařízení, odnětí možnosti účastnit se atraktivní činnosti či akce, omezení návštěv s výjimkou osob odpovědných za výchovu nebo osob blízkých aj. Odstavec (3) § 21 pak vyjmenovává, jaké bonusy mohou být dítěti uděleny za příkladné úsilí a výsledky při plnění povinností nebo za příkladný čin. Může mu být zrušeno předchozí opatření udělené podle odstavce (1), nebo mu může být udělena věcná nebo finanční odměna, může mu být zvýšeno kapesné, nebo povolena mimořádná návštěva kulturního zařízení, mimořádná vycházka, mimořádná návštěva nebo přiznána jiná osobní výhoda.¹⁴⁰

8 Mladiství ve výchovném ústavu

Do výchovného ústavu mohou být z důvodu vážných poruch chování přijímány děti již od 12 let. Do našeho VÚ jsou obvykle přijímány dívky ve věku od 15 let. Hlavním důvodem, proč jsou tyto děti do výchovného ústavu umístěné rozhodnutím soudu, je snaha o jejich převýchovu (reedukaci) a lepší začlenění se do společnosti (resocializaci) s akceptováním platných norem a zákonů, které již v různých směrech překročily nebo i nadále překračují. Někdy se jedná o děti, které jsou ohroženy na životě nebo na zdraví a nemají žádnou blízkou osobu, která by jim poskytla potřebnou péči a zajistila řádnou výchovu.¹⁴¹

Nařízení „ústavky“, jak tomu dívky ve VÚ říkají, považuje drtivá většina z nich za osobní křivdu a velkou nespravedlnost. To, že jim byla ústavní výchova nařízena z objektivních důvodů, např. proto, že měly vážné výchovné problémy, problémy s užíváním drog, útěky z domova a záškoláctvím, nerespektováním rodičů a jiných výchovných autorit, si připustí jen málokterá z dívek. A přesto, že mnohé dívky přicházejí do VÚ z nevyhovujících rodinných i sociálních podmínek, se jim v ústavní péči po jejich rodině stýská a raději by byly doma se svojí rodinou, než zde, v materiálně a výchovně mnohem uspokojivějších podmínkách. Ve VÚ je dívkám stanoven pevný režim, jenž znamená ztrátu osobní volnosti a svobody, která je pro mladistvé v tomto věku velmi důležitá.¹⁴²

Obvykle bývá více důvodů pro nařízení ústavní výchovy nebo vydání předběžného opatření. Jedná se o porušování zákonů a nevhodné trávení volného času spojené s různými poruchami chování. Analýzou dat, zkoumáním záznamů ve spisech dívek, jsem zjistila následující: 1) nejčastější příčinou pro umístění bylo nerespektování výchovných autorit v 68,5 % případů; 2) 63,0 % záškoláctví; 3) 55,6 % útěky; 4) 51,9 % zneužívání návykových látek (24,1 % má jako hlavní problém zneužívání drog a užívá opakovaně více různých typů drog; 14,8 % hlavním problémem je častá konzumace alkoholu); 5) 40,7 % toulání; 6) 38,9 % sebepoškození (u 11,1 % umístěných dívek byly před umístěním opakované pobyty v psychiatrické léčebně); 7) 35,2 % nedostatečná péče rodičů nebo pečující osoby; 8) 31,5 % závadová parta; 9) 29,6 % agresivita; 10) shodně 25,9 % lhaní a vulgarita; 11) shodně 22,2 % domácí krádeže a páchaní provinění; 12) 13,9 % promiskuita; 13) 11,1 % týrání, syndrom CAN; 14) 9,3 % pohlavní zneužívání; 15) 5,6 % osíření. Dalšími důvody uvedenými

¹⁴⁰ Srov. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy...

¹⁴¹ Srov. ŠTEFLOVÁ, A. *Vybrané souvislosti efektivitu edukačních přístupů ve výchovném ústavu pro dívky*, s. 9; s.40-41.

¹⁴² Srov. KUBÍČKOVÁ, H. *Dítě – rodina – instituce aneb jak neztratit budoucnost*, s. 13-14.

pod „jiné“ jsou: styk s problematickým partnerem (u 11,1 %); verbálně agresivní vůči matce (11,1%); ataky ze strany psychicky nemocné matky (3,7 %); pokus o sebevraždu (3,7 %); poruchy příjmu potravy (3,7 %); trestná majetková činnost; žebrání peněz; kasus socialis; zahálčivý život; verbálně agresivní; fyzické napadání členů rodiny; nezvladatelné chování.¹⁴³

„V období adolescence se již příliš vychovávat nedá.“ Slyšela jsem povzdech od mnoha vychovatelů ve VÚ. Skutečná úspěšnost nápravy dívek umístěných do výchovného ústavu, kdy se podaří dívce začlenit se do společnosti po skončení ústavní výchovy běžným, pro společnost žádoucím způsobem, je velmi nízká, úspěšnost je kolem 10%.¹⁴⁴ Přesto je důležité, pokusit se o nápravu chování problémové mládeže a nezletilé alespoň co nejdéle zdržet od dalšího užívání drog a páchání kriminálních přečinů. Není to již věk optimální k tomu, aby se zásadním způsobem daly změnit návyky a chování, které se dosud vyvíjely nepříznivě. Aby byla (pře)výchova účinná, musí vzniknout oboustranně kladný emoční vztah a to se daří jen v málo případech. Většina dívek vidí ve vychovatelkách a vychovatelích věznitele a své nepřátele, ale jsou případy, kdy dívka naváže silný emoční vztah k vychovatelce či vychovateli nebo ke své učitelce či učiteli, jak se ukazuje i z odpovědí v dotaznících¹⁴⁵. Autorka Hana Kubíčková ve své práci přímo uvádí fakt, že aby děti měly motivaci a důvod se měnit, musejí mít pro koho se měnit. Potřebují pro sebe dospělého člověka, který jim bude naslouchat, vyjadřovat zájem o jejich osobu a o jejich problémy, který je bude mít rád. Toto se těžko realizuje v podmínkách výchovných zařízení. Nejlépe tento předpoklad umožňuje fungující rodina nebo náhradní pěstounská rodina.¹⁴⁶ V institucích jsou vždy vztahy poněkud chladnější a méně osobní. Někteří dlouholetí zaměstnanci na pozicích vychovatelů mohou prožívat syndrom vyhoření, zvláště, když je úspěšnost jejich práce s ohroženou mládeží úspěšná jen v malém procentu případů a oni často ani o těchto dobrých výsledcích nezískají zpětnou vazbu.

Také z pozice vychovatelů je jistě snazší dávat najevo lásku a mít rád malé bezbranné dítě, než téměř dospělé problémové dítě s kriminální zkušeností nebo jinými zkušenostmi z předešlého života (prostituce, drogová závislost aj.), které může vzbuzovat soucit, ale ne již tolik sympatie. Z těchto důvodů, že jsou dospělí ve VÚ dospívajícími pocíťováni spíše nepřátelsky, je také obtížnější pro vychovatele a učitele předávat jim svůj hodnotový žebříček a nebo aktivní záliby, které by mohly přispět ke kladnému formování osobnosti dívek. Přesto pro mnohé děti umístěné do výchovného ústavu může být pedagogický pracovník v roli vychovatele či učitele se svými zájmy a činnostmi realizovanými ve volném čase jediným kladným vzorem v jejich dosavadním životě. Záliby, které pedagogové předávají dětem dobrovolně a s vlastním kladným vztahem k nim, mají největší šanci inspirovat a zaujmout.

Pedagogická encyklopedie uvádí, že ústavní výchova je pro dítě rizikem. „Její deprivace vlivy jsou tím vážnější, čím dříve se do ní dítě dostane a čím déle trvá. Ústavní výchova (stejně jako zanedbávání dítěte a jiné druhy špatného zacházení s ním

¹⁴³ Data byla získána analýzou dokumentace; jedná se o zjištění stavu u 54 naposledy umístěných dětí ve VÚ J. Hradec k 31.3.2015 (z toho stále umístěných je 28 dětí a již odešlých 26 dívek).

¹⁴⁴ Srov. ŠTEFLOVÁ, A. *Vybrané souvislosti efektivit edukacních přístupů ve výchovném ústavu pro dívky*, s. 77.

¹⁴⁵ Srov. Praktická část, s. 71-73; s. 86-87, srov. KUBÍČKOVÁ, H. *Dítě – rodina – instituce aneb jak neztratit budoucnost*, s. 11-17.

¹⁴⁶ Srov. KUBÍČKOVÁ, H. *Dítě – rodina – instituce aneb jak neztratit budoucnost*, s. 19.

v rodině...) prokazatelně mění strukturu mozku. U traumatizovaného jedince nastává atrofie neuronů, mozek je v porovnání s mozkem netraumatizovaných dětí v průměru menší... Děti opouštějící ústav v době legální dospělosti mají nereálná očekávání týkající se dalšího života, nevyváženou emocionalitu, nedostatečné sociální dovednosti a především porušenou schopnost vytvářet a udržovat vztahy s nejbližšími lidmi. Rovněž jejich sociální kapitál je nízký – když se dostanou do těžkostí, není kolem nich žádná angažovaná dospělá osoba, která by je mohla podpořit. Mnoho těchto dětí proto sociálně selhává.¹⁴⁷

Z výzkumu provedeného v roce 2004 (Kovařík et al.) mapujícího obvyklou situaci mladých lidí po odchodu z dětského domova podle pracovníků těchto domovů bylo zjištěno, že rodinné zázemí je u 35 % odešlých dětí velmi problematické, u 64 % je problematické a jen u 1 % je dobré, velmi dobré nebylo u žádného z odchozích dětí. Sociální zázemí bylo ve 12 % případů velmi problematické, v 53 % problematické, v 34 % dobré, u 1% nezjištěno, velmi dobré u 0 %. Sociální dovednosti dětí po odchodu z dětského domova byly u 6 % velmi problematické, u 37 % problematické, u 51 % dobré a v 6 % případů velmi dobré.¹⁴⁸

Z výše uvedeného lze dovodit, že se stejnými, ne-li ještě vážnějšími zátěžemi ohledně rodinného zázemí, sociálního zázemí a sociálních dovedností, se potýkají dívky odcházející ve zletilosti z výchovného ústavu. Z dlouholeté zkušenosti na pozici sociální pracovníce ve VÚ mohu říci, že čím dál méně dětí se ve zletilosti vrací zpět do rodiny, naopak se čím dál častěji objevují nově přichozí děti do ústavu, které ve věku 17 let nebo jen několik měsíců před jejich zletilostí rodiče začali pokládat za nezvladatelné, žádají pro ně o ústavní výchovu a již své děti nechtějí ve zletilosti zpět domů. Čím dál obtížněji se tak pro dívky odcházející z VÚ hledá náhradní řešení jejich ubytování. Domy na půl cesty bývají často přeplněné a také zařízení tohoto typu následné péče vyžaduje delší časové období, minimálně půl roku spolupráce (pohovory, opakované návštěvy v zařízení, být několik měsíců veden v pořadníku), další možností jsou ubytovny, které však bývají určeny převážně pro muže – dělníky a z toho důvodu nemohou dívku ubytovat, jiné ubytovny dívku z VÚ ubytovat nechtějí. Některé dívky se podařilo umístit do azylového domu nebo do chráněného bydlení. Zpět k rodině se vrací jen malé procento dívek. Nejsou výjimkou případy, kdy rodiče s dívkou byli v častém kontaktu, brali si ji k sobě na dovolenky a přesto ji zpět do rodiny ve zletilosti přijmout nechtějí.

8.1 Shrnutí 1. části:

Teoretická část práce měla za úkol vysvětlit a představit některé pojmy a fakta, o které se opírají hypotézy a z nichž vycházejí cíle výzkumu prezentované ve druhé - praktické části práce. V osmi hlavních kapitolách jsou rozebírána tato témata: 1) Charakteristika věku adolescence; 2) Definice a vymezení pojmu volný čas; 3) Výchova mimo vyučování; 4) Rodina; 5) Škola jako instituce působící na volný čas adolescenta; 6) Poruchy chování; 7) Vybrané související zákony a 8) Mladiství ve výchovném ústavu. Hlavní kapitoly jsou členěny do podkapitol, které mají v některých případech ještě další rozčlenění do podkapitol.

¹⁴⁷ PRŮCHA, J. *Pedagogická encyklopedie*, s. 386.

¹⁴⁸ Tamtéž. PRŮCHA, J. *Pedagogická encyklopedie*, s. 386.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

1 Cíl šetření

V praktické části práce jsem se rozhodla ověřit, zda jsou výrazné rozdíly v zájmech a ve způsobu trávení volného času mezi dívkami umístěnými ve výchovném ústavu a stejně starými dívkami žijícími v rodinách a navštěvujícími střední odborná učiliště, střední školy nebo střední odborné školy. Jak jsem uvedla již v úvodu, jedná se o výzkum omezeného rozsahu platný spíše regionálně.

Rozdíly v zájmech se dají předpokládat, protože většina dětí, kterým je nařízena ústavní výchova a dlouhodoběji setrvávají ve výchovném ústavu, ztrácí nebo se tím oslabuje jejich kontakt s rodinným prostředím. Obvykle bývá více důvodů pro nařízení ústavní výchovy nebo vydání předběžného opatření. Jedná se o porušování zákonů a nevhodné trávení volného času spojené s různými poruchami chování.¹⁴⁹ Ve VÚ mohou dívky začít nový život. Smysl nařízení ústavní výchovy spočívá v možnosti nového lepšího nasměrování dětí a zpretrhání dosavadních negativních vazeb na vrstevníky z místa bydliště nebo do určité míry také v omezení vazby s nevhodně působícím rodinným prostředím. Ve VÚ probíhá cílená snaha o změnu jejich chování a způsobu trávení volného času. Dalším důvodem, proč lze rozdíly očekávat je, že původní rodinné prostředí dětí, které skončily ve VÚ, nebylo ve většině případů příliš podnětné, často se jedná o narušené rodinné prostředí, disfunkční či afunkční rodinu atp.¹⁵⁰ U některých dětí proto ani před nařízením ústavní výchovy nedocházelo k výraznému pozitivnímu ovlivňování dětí rodinným prostředím (spíše naopak), což bývá také jedním z důvodů, proč se děti dostaly do konfliktu se společenskými normami nebo přímo začaly porušovat zákon a proč jim soud v důsledku takového chování nařídil ústavní výchovu.

Snažila jsem se zjistit, o jaké konkrétní činnosti ve volném čase by dotazované děti měly zájem. Především mě zajímalo, jakým způsobem a do jaké míry ovlivňují způsob trávení jejich volného času jednotlivé osobní vzory (matka, otec, prarodiče, sourozenci, kamarádi nebo učitelé a vychovatelé). Toto bylo zjišťováno subjektivním hodnocením dotázaných v dotazníku. Další způsob ověření umožňuje ta část dotazníku, kde mají dospívající uvést u jednotlivých osob, jaké dva konkrétní zájmy daná osoba má. Z toho, co dospívající dívky uvedly či neuvedly, nepřímou vyplývá, zda jim mohou být v tomto ohledu jednotlivé osoby vzorem, pokud např. ani nevědí, jaké záliby vlastně osoby z jejich blízkého či vzdálenějšího prostředí mají, těžko se dá očekávat, že by je mohly v tomto směru inspirovat k určitému způsobu trávení volného času.¹⁵¹

¹⁴⁹ Viz s. 47-48; viz str. 39-42.

¹⁵⁰ Srov. ŠTEFLOVÁ, A. *Vybrané souvislosti efektivitu edukačních přístupů ve výchovném ústavu pro dívky*, s. 96.

¹⁵¹ Srov. Podkapitola 1.1.4 Vliv vrstevníků na osobnost adolescenta, s. 14; srov. 4.1 Funkce rodiny s ohledem na sledované téma, s. 32; srov. 4.2 Postavení rodiny a volný čas, s. 33; srov. 4.4 Vzdělání rodičů jako ovlivňující faktor trávení volného času, s. 36.

1.1 Cíle výzkumu

- 1) Zjistit, zda jsou rozdíly v trávení volného času mezi dívkami ve věku 15-19 let umístěnými ve výchovném ústavu v porovnání s dívkami srovnatelného věku žijícími v rodinách a navštěvujícími odborné učiliště nebo střední školu.
- 2) Ověřit, do jaké míry ovlivňují výběr trávení volného času osobní vzory:
 - a) členové vlastní rodiny, b) vrstevnické skupiny, c) vychovatelé či učitelé, d) idoly nebo slavné osobnosti.

2 Stanovení hypotéz

Do způsobu, jakým dospívající tráví svůj volný čas zasahuje škola, která na ně klade určité požadavky, nejen pravidelnou docházkou dle rozvrhu, ale také přípravou na výuku, vypracováváním domácích úkolů apod. Další nároky na volný čas dětí žijící v rodinách kladou obvykle jejich rodiče, nebo je alespoň usměrňují, jaké aktivity mohou či nemohou provozovat. Výchovný ústav a domov mládeže také stanovují a omezují dobu, kdy se děti mohou volně pohybovat venku, dobu vyhrazenou na učení a přípravu do školy, na úklid, výdej stravy a dobu nočního klidu.¹⁵² Výchovný ústav volný čas usměrňuje z pochopitelných důvodů o něco přísněji a více, než domov mládeže.

2.1 Přehled hypotéz:

Hypotézy byly stanoveny v souladu s cílem výzkumu.

H1: Způsob trávení volného času u dívek ve věku 15-19 let z prostředí výchovného ústavu a u dívek srovnatelného věku navštěvujících odborné učiliště nebo střední školu je rozdílný.

Hlavní hypotéza H1 vychází zejména z kapitol: 4.1 Funkce rodiny s ohledem na sledované téma; 4.2 Postavení rodiny a volný čas; 4.4 Vzdělání rodičů jako ovlivňující faktor trávení volného času; kapitoly 8. Mladiství ve výchovném ústavu a 7.3 Nárokové a nenárokové zaopatření dětí dle zák. č. 109/2002 Sb..

h1: Rozdíly v trávení a preferenci volného času jsou způsobeny rozdílným prostředím a sociálním zázemím, které na dívky působí (rodina oproti výchovnému ústavu).

Podhypotéza H1-h1 se opírá o teorii rozebíranou v kapitolách 7.3 Nárokové a nenárokové zaopatření dětí dle zák. č. 109/2002 Sb.; 3.3 Osobnost pedagoga výchovy mimo vyučování, a o kapitoly 4.1 Funkce rodiny s ohledem na sledované téma; 4.2 Postavení rodiny a volný čas; 4.3 Rodinné prostředí a výchova ve volném čase; 4.4 Vzdělání rodičů jako ovlivňující faktor trávení volného času.

¹⁵² Srov. Podkapitola 5.2.2 Režimová a zájmová činnost ve VÚ, s. 30-31.

H2: Nejvýraznějším vzorem ve výběru trávení volného času bude u dětí žijících v rodinách některý člen rodiny (matka, otec nebo sourozenec), méně výrazným vzorem bude vrstevnická skupina nebo osobní idol (slavná osobnost), nejméně výrazným vzorem budou učitelé a vychovatelé.

Hlavní hypotéza H2 je teoreticky podložena zejména kapitolami 2.4 Činnosti ve volném čase; 4. Rodina; 4.1 Funkce rodiny s ohledem na sledované téma; 4.2 Postavení rodiny a volný čas; 4.4 Vzdělání rodičů jako ovlivňující faktor trávení volného času; 1.1.3 Sociální změny a 1.1.4 Vliv vrstevníků na adolescenta.

H3: Nejvýraznějším vzorem ve výběru trávení volného času bude u dívek žijících ve Výchovném ústavu vrstevnická skupina nebo osobní idol (slavná osobnost), méně výrazným vzorem budou vychovatelé nebo učitelé, nejméně výrazným vzorem bude některý z členů rodiny (matka, otec nebo sourozenec).

Hlavní hypotéza H3 se opírá o stejné kapitoly jako předchozí hlavní hypotéza H2, navíc ještě čerpá z kapitol 3. Výchova mimo vyučování; 3.1.1 Výchovná funkce; 3.1.3 Sociální funkce; 3.3 Osobnost pedagoga výchovy mimo vyučování; dále vychází z obsahu celé první kapitoly 1. Charakteristika věku adolescence, jejich podkapitol a dalších částí a z kapitoly 8. Mladiství ve výchovném ústavu.

3 Metody a techniky výzkumu

Pro své šetření jsem zvolila metodu náhodného stratifikovaného výběru. Pro výzkum jsem určila jako cílovou skupinu dospívající mládež ve věku 15-19 let.

Použitými výzkumnými technikami byly dotazník a anketa, protože tyto techniky sběru dat jsou snadno dostupné a může jimi být postižen velký počet respondentů oproti například rozhovoru. Doplnující technikou byl v některých případech rozhovor, sloužící k doplnění chybějících údajů do dotazníku nebo k dovysvětlení jednotlivých položek dotazníku.

V dotazníku byly použity všechny typy otázek (otázky uzavřené, polouzavřené i otevřené). Dotazník byl rozdán dívkám ve Výchovném ústavu ve věku 15-19 let a studentkám a učnicím ve stejném věkovém rozmezí.

Anketu jsem použila k provedení předvýzkumu jevu. Anketa obsahovala celkem 3 otázky, první otázka je zaměřená na identifikační údaje (věk respondentek), druhá a třetí je zaměřená na zjišťování jevů v souvislosti s preferencemi a trávením volného času.

Všechna získaná data byla vyhodnocena matematickou statistickou metodou. Při sběru a vyhodnocování výzkumu byla zachována anonymita všech účastnic výzkumu.

3.1 Testování hypotéz

H1: Způsob trávení volného času u dívek ve věku 15-19 let z prostředí výchovného ústavu a u dívek srovnatelného věku navštěvujících odborné učiliště nebo střední školu je rozdílný.

První hypotéza H1 byla testována pomocí dotazníku (viz příloha č. 2) položkami 2), 4), 6) a 7), 8), 9), 10), 12), 14), 15), 17) a dotazníkovou položkou č. 23). Tuto hypotézu lze také testovat 2. anketní otázkou.

h1: Rozdíly v trávení a preferenci volného času jsou způsobeny rozdílným prostředím a sociálním zázemím, které na dívky působí (rodina oproti výchovnému ústavu).

Podhypotéza H1-h1 byla ověřována dotazníkovými položkami 18), 19) a 20), nepřímo také položkami 13) a 14). Částečně tuto hypotézu testují také otázky 3), 21), 22) a 23).

H2: Nejvýraznějším vzorem ve výběru trávení volného času bude u dívek žijících v rodinách některý člen rodiny (matka, otec nebo sourozenec), méně výrazným vzorem bude vrstevnická skupina nebo osobní idol (slavná osobnost), nejméně výrazným vzorem budou učitelé a vychovatelé.

Druhá hypotéza H2 byla testována dotazníkovými položkami 5), 13), 16), 17), 18); částečně položkami 15), 19) a 20).

H3: Nejvýraznějším vzorem ve výběru trávení volného času bude u dívek žijících ve Výchovném ústavu vrstevnická skupina nebo osobní idol (slavná osobnost), méně výrazným vzorem budou vychovatelé nebo učitelé, nejméně výrazným vzorem bude některý z členů rodiny (matka, otec nebo sourozenec).

Třetí hypotéza H3 byla ověřována stejnými dotazníkovými otázkami 5), 13), 16), 17), 18); jako předchozí hypotéza H2, částečně ji testují také otázky 15), 19) a 20). Ověřování hypotézy H3 spočívá ve vyhodnocení odpovědí respondentek žijících ve VÚ. K testování lze použít také 3. anketní otázku.

3.2 Popis vybraných výzkumných technik

3.2.1 Anketa:

První anketní otázka je otázka identifikační, zaměřené na zjištění věku oslovených dívek.

2) *Jakým způsobem nejradyji trávíte svůj volný čas?* (Uveďte, prosím, alespoň 5 možností nejlépe sestupně podle Vašeho zájmu, tj. od nejzajímavější po nejméně zajímavé, maximálně 10 možností.)

3) *Uveďte několik možností (max. 5) trávení volného času ve Vašem blízkém okolí, vhodných pro Váš věk, které Vás lákají, zajímají, chtěly byste je vyzkoušet, ale zatím se jim nevěnujete. Kdo z Vašich známých se jim věnuje?* Např. 1) seskok padákem – starší bratr, nebo 2) let horkovzdušným balónem – kamarádka apod.

Otázky 2. a 3. jsou otázky otevřené, ve kterých měly respondentky poskytnout více variant odpovědí; minimálně 5 a maximálně 10 odpovědí u 2. anketní otázky. Maximálně 5 odpovědí bylo požadováno u 3. anketní otázky.

Anketa byla použita pouze pro předvýzkum jevu trávení volného času a zájmů ve volném čase u dívek ve věku 15-19 let. Na anketu odpovídalo 24 dívek z výchovného ústavu a 5 dívek vyrůstajících v rodinném prostředí, studentky střední odborné školy.¹⁵³

3.2.2 Dotazník:

Dotazník obsahuje celkem 23 položek. Dotazník vyplnilo 128 dívek navštěvujících střední odborné učiliště nebo střední odbornou školu. Zastoupení dívek v jednotlivých oborech: 37 dívek z oboru kuchař-číšník; 36 obor prodavačky; 23 SOŠ zemědělská; 32 dívky ubytované v domově mládeže. Dívky z domov mládeže navštěvují různé SOŠ, 22 z nich studuje na SOŠ zdravotní, 7 dívek je ze SOŠ zemědělské a 3 studují obchodní akademii. Dotazník dále vyplnilo celkem 50 dívek z výchovného ústavu, z toho bylo: 24 dívek z výchovného ústavu v Jindřichově Hradci a 26 dívek z výchovného ústavu v Počátkách.

1. otázka dotazníku je, stejně jako u ankety, otázkou identifikační, zjišťuje věk respondentek. U dotazníků rozdáváných v domově mládeže jsou celkem 2 otázky identifikační, jedna otázka navíc, která není číslovaná a je označena hvězdičkou, je zaměřena na zjištění studijního oboru dotazované dívky.¹⁵⁴

2. a 4. položka dotazníku; 2. *Jakým způsobem ráda trávíte svůj volný čas?*; 4. *Jaké činnosti se nejčastěji věnujete ve volném čase?* jsou otázky polouzavřené. Varianta 2c a 2e a varianta 4g umožňují doplnění vlastních odpovědí. Obě otázky umožňovaly jedné respondentce zvolit více možností odpovědi, u otázky 4. bylo možné zadat více variant pouze, pokud respondentka nevybrala odpověď 4h) „nemám volný čas“. Otázky jsou zaměřeny na zjištění konkrétní náplně trávení volného času.

Otázky 3., 6., 8., 9., 10., 12., 13., 14. a 16., jsou otázky uzavřené s možností volby pouze jediné odpovědi u každé z položek dotazníku.

3. *Kolik Vám denně (v pracovní dny) zbývá volného času pro sebe, na Vaše záliby a koníčky, na Vaši seberealizaci?* Otázka 3. má za úkol zjistit, kolik volného času jednotlivým respondentkám (a průměrně sledovaným skupinám dívek) denně zbývá.

6. *Máte nějakého koníčka, kterému se věnujete?* 6. položka dotazníku zjišťuje, zda respondentka má určitý vyhraněný zájem, kterému se ve svém volném čase věnuje.

8. *Kolik volného času věnujete denně Vašemu nejčastějšímu koníčku?* 8. položkou dotazníku jsem chtěla zjistit, kolik času denně respondentky věnují svým zálibám.

9. *Jste kuřačka?* 9. otázka zjišťuje prostý fakt, zda dotazovaná dívka kouří či nekouří.

10. *Pokud jste u předchozí otázky odpověděla a) ano nebo c) kouřím příležitostně, vyberte, prosím, možnost, která přibližně odpovídá času, který touto činností denně strávíte – odpovídající údaj zakroužkujte. Pokud jste odpověděla b) ne, přeskočte k další otázce č. 12.*

10. otázka dotazníku směřuje ke zjištění, kolik času denně dotazované kouřící dívky touto činností stráví.

12. *Kolik času denně průměrně věnujete přípravě na vyučování?* Otázka má zjistit, kolik času denně věnují respondentky přípravě na vyučování a má být určitým

¹⁵³ Viz Příloha č. 1 Anketa.

¹⁵⁴ Viz Příloha č. 3 Dotazník pro DM.

porovnáním k celkovému volnému času, který respondentky denně stráví zálibami a také času, který respondentky - kuřáčky denně stráví kouřením; činností, která navíc škodí jejich zdraví.

13. *Myslíte si, že škola nebo výchovný ústav (domov mládeže) mají vliv na způsob, jakým trávíte Váš volný čas?* Jedná se o zjištění subjektivního pocitu respondentek, zda daná instituce ovlivňuje jejich volný čas.

14. *Navštěvujete pravidelně (tj. každý týden nebo alespoň 1krát za 14 dní) nějaký zájmový kroužek?* Otázka zjišťuje, jestli se dívky ještě v tomto věku pravidelně organizovaně věnují nějaké zálibě.

16. *Jste spokojená s nabídkou volnočasových aktivit, které Vám škola či výchovný ústav (domov mládeže) nabízejí?* Otázka zjišťuje míru spokojenosti uváděnou respondentkami s nabídkou volnočasových aktivit od instituce či institucí, ve kterých tráví mladý člověk podstatnou část všedního dne.

5. položka dotazníku je otázka polouzavřená škálová, vyžadující bodové ohodnocení vlivu jednotlivých osob a skupin a případně i doplnění vlastní odpovědi. Otázkou jsem chtěla zjistit, jaký vliv podle mají podle dotázaných dívek jednotlivé osoby nebo skupiny na trávení jejich volného času.

5. *Očíslujte od 1 (= nejmenší vliv) do 10 (= největší vliv), případně 0 (= nemá naprosto žádný vliv), o kterých z uvedených jedinců nebo skupin si myslíte, že mají největší vliv na výběr a upřednostňování Vašich zájmů a zálib ve volném čase:*

Zbývající otázky 7., 11., 15., 17., 18., 19. až 23. jsou otázky otevřené, umožňující respondentkám vlastní vyjádření a vlastní odpovědi. U jednotlivých otázek je různě uvedeno kolik maximálně různých odpovědí je možné uvést.

7. *Jakému koníčku či zálibě se ve volném čase nejčastěji věnujete? (Můžete uvést až 3 různé nejčastější záliby.)* Tato otázka má zjistit, jaké konkrétní koníčky či záliby dotázané dívky mají a zda šetření ukáže nějaké nejčastější záliby typické pro určité skupiny dotázaných dívek.

11. *Kolik denně/týdně (nehodící se škrtněte) cigaret přibližně vykouříte?* Tato otázka doplňuje otázky 9. a 10. a pomáhá zjistit, zda odpovědi nejsou ve vzájemném nesouladu.

15. *Pokud ano, jaký zájmový kroužek (kroužky) pravidelně navštěvujete?* Otázka zjišťuje jaké zájmové kroužky respondentky pravidelně navštěvují.

17. *Pokud nejste spokojena s nabídkou volnočasových aktivit, které Vám škola či výchovný ústav (domov mládeže) nabízí, jaké aktivity byste uvítala? Uveďte maximálně 5 možností.* 17. položka dotazníku dává respondentkám prostor pro vlastní vyjádření přání, jakou organizovanou zálibu by si přály a může být zpětným podnětem pro výchovná zařízení, ve kterých výzkum probíhal.

18. *Uveďte, prosím, 2 záliby, kterým se věnují Vaši blízcí a známí lidé. (Pokud například nemáte starší sestru, uveďte jen nemám, pokud ji máte, ale nevíte, jaké má záliby, uveďte, prosím, nevím.)* Touto položkou dotazníku jsem chtěla zjistit, zda respondentky vědí o všech vyjmenovaných skupinách nebo jednotlivcích, jaké dvě záliby mají. Je možné předpokládat, že u některých osob či skupin budou respondentky vědět jejich záliby častěji a u jiných méně často. Výpověď o tom, zda znají záliby svých blízkých i vzdálenějších osob a skupin také vypovídá nepřímě o tom, zda jim tyto osoby či skupiny vůbec mohou být inspirací pro vlastní trávení volného času.

19. *Uveďte, prosím, 3 - 5 nejčastějších způsobů, jak trávíte se svojí rodinou sobotní a nedělní volno (např. na chatě, jdeme do kina, jdeme do divadla, zůstáváme*

společně doma, každý sám a podobně). Tato otázka má za cíl zjistit nejčastější modely trávení volného času s rodinou o víkendech.

20. *Uveďte, prosím, 3 - 5 nejčastějších způsobů, jak trávíte se svojí rodinou týdně a delší dovolenou (např. na horách, u moře, na chatě, zůstáváme společně doma a podobně)*. 20. položka dotazníku má za cíl zjistit nejčastější modely trávení volného času s rodinou o dovolené.

21. *Uveďte, jaké zálibě nebo zálibám byste se ráda věnovala ve volném čase, ale není to možné. Uveďte maximálně 5 nejžádanějších možností*. 21. položkou dotazníku jsem chtěla zjistit, jakým zálibám by se dívky rády věnovaly, ale z různých příčin se jim zatím nevěnují.

22. *Uveďte důvod, proč se vytoužené zálibě nemůžete věnovat. Maximálně 5 nejdůležitějších možností (nemám čas, neumím to, nemám dost peněz atp.)* 22. otázka má zjistit nejčastější důvody, proč se dospívající dotázané dívky svým vytouženým zálibám dosud nevěnují.

23. *Bez jaké činnosti, které se již ve volném čase věnujete, byste se nedokázala obejít? Uveďte maximálně 5 pro Vás nejdůležitějších možností*. Poslední - 23. otázka dotazníku má zjistit 5 nejdůležitějších činností, kterými tráví dívky svůj volný čas a bez kterých by se „nedokázaly“ obejít.

3.3 Předvýzkum

Pilotáž jsem neprováděla, protože prostředí výchovného ústavu je mi dobře známé, jsem zde několik let zaměstnána na pozici sociální pracovníce, takže jsem s tímto prostředím v dlouhodobém stálém kontaktu. Prostředí střední odborné školy a středního odborného učiliště je mi známé z praxe.

Pro předvýzkum jsem zvolila formu ankety.¹⁵⁵ Anketu jsem zadala 24 dívkám z výchovného ústavu a 5 dívkám ze střední odborné školy. 14 respondentek z VÚ bylo ve věku 17 let, 7 dívek bylo ve věku 16 let, 2 respondentky byly ve věku 15 let a jedna z dívek ve VÚ byla ve věku 18 let. 4 dívky ze SOŠ byly ve věku 18 let, jedna ve věku 19 let.

3.3.1 Výsledky předvýzkumu u dívek z VÚ:

První otázka je otázkou identifikační, zjišťující věk dotázané dívky. Na otázku č. 2) *Jakým způsobem nejraději trávíte svůj volný čas?* Uvedly respondentky z VÚ nejčastěji možnosti uvedené v následující tabulce.

¹⁵⁵ Viz Příloha č. 1.

Tabulka č. 1 – 2. anketní otázka; dívky z VÚ

Druh oblíbené činnosti	počet shodných odpovědí	v procentech
poslouchání muziky	12	50%
chození na vycházky	8	33%
být s kamarádkami	8	33%
být doma, s rodinou	7	29%
být s přítelem	6	25%
práce či hra na počítači	6	25%
sledování televize	4	17%
hraní volejbalu	4	17%
kreslení, malování	4	17%
diskotéka a tanec	4	17%
uklizení, domácí práce	4	17%
zpěv, hra na hudební nástroj	4	17%

Po třech shodných odpovědích (tj. 13%) získaly: spánek a četba; dvě shodné odpovědi (8%) se objevily u následujících činností: povídání, výroba keramiky, hraní stolních her, vaření, učení; ježdění na koni a brigáda.

Mezi sportovními činnostmi, které dívky zajímají byly uvedeny: volejbal, florbal, boxování, tanec, jízda na koni, ping-pong, běh a alpining. Celkem byl uveden nějaký druh sportu 15x. Nelze však z tohoto vyvodit, že by si téměř 63% dívek ve VÚ přálo ve volném čase nejraději sportovat. Některé dívky, sportovně založené, uvedly více druhů sportu, které je baví a tím narostl počet odpovědí vyslovujících se pro sport. *Výsledek anketního šetření lze interpretovat tak, že o některé druhy sportů je mezi dívkami zvýšený zájem.*

Dvě shodné odpovědi se však objevily také u nežádoucích činností; 2 z dívek uvedly, že fetují, 2 dívky jako svoji oblíbenou činnost uvedly kouření a 1 odpověď zněla „hulím trávu“. Pro uvedené nežádoucí záliby se vyslovilo 5 dívek, tj. téměř 21%. Ze své praxe vím, že se těmto nevhodným činnostem s oblibou věnuje mnohem vyšší počet, ostatní dívky tyto činnosti pouze neuvedly.

Po jedné preferenci získaly: procházky se psem, háčkování, pletení košíků, malování kraslic, skládání básniček, hra na flétnu a na piano, boxování, florbal, hra na bicí, zpěv, malují se a upravují, přemýšlím, směji se, ráda jím.

Na anketní otázku č. 3) *Uved'te několik možností (max. 5) trávení volného času ve Vašem blízkém okolí, vhodných pro Váš věk, které Vás lákají, zajímají, chtěly byste je vyzkoušet, ale zatím se jim nevěnujete. Kdo z Vašich známých se jim věnuje?* zazněly níže uvedené odpovědi.

Tabulka č. 2 – 3. anketní otázka; dívky z VÚ

Druh činnosti	počet shodných odpovědí	v procentech
letět letadlem	5	21%
jet k moři	5	21%
nic mě neláká, jsem spokojená	4	17%
seskok padákem	3	13%
bangee jumping	3	13%
naučit se různé tance	3	13%
letět vrtulníkem	2	8%
potápění	2	8%
chodit ven bez kontrol	2	8%

Téměř žádná z dívek neuvedla, kdo z jejich známých uvedenou činnost, zálibu již vyzkoušel. Dívky často uváděly různé adrenalinové sporty (seskok padákem, bungee jumping, potápění, účast ve faktoru strachu aj.). O něco více dívek vyjadřovalo touhu po cestování a poznávání nových míst v zahraničí (letět letadlem, jet k moři, podívat se do Hollywoodu, jet do Číny).

Jednotlivě byly uvedené tyto odpovědi: jezdit na koni, umět karate, dělat modeling, letět balónem, podívat se do Číny, profesionálně zpívat, bowling.

Některé jednotlivě uvedené odpovědi mi připadají poměrně snadno splnitelné, proto mě překvapilo, že k jejich realizaci ještě nedošlo; jsou jimi: jít na diskotéku, jezdit na kole, jít do bazénu.¹⁵⁶

Objevily se jednotlivé odpovědi, které spíš vyjadřují, co by si dívky přály vlastnit nebo mít dovoleno: mít velké zrcadlo, starat se o vlastní vilu, jezdit domů každý víkend, chodit ven bez kontroly. *Mezi poněkud extrémní přání patří:* účastnit se faktoru strachu, bydlet v džungli, postavit sochu svobody, být trosečník. Všechny tyto odpovědi spolu se „zkusit bungee jumping“ uvedla jedna a táž dívka. *Objevily se však i tyto výpovědi:* „jsem spokojená“, „moje jediná záliba je přítel“ a „nic, bojím se nových věcí“.

*Dále byly uvedeny následující nevhodné žádosti, jak trávit volný čas: **chci hrát automaty, chtěla bych hrát poker, „zkouším ráda nové drogy“, 2x „celá parta fetuje“.** Tyto odpovědi, jakkoliv jsou upřímné, opět poukazují na problémy, kvůli kterým jsou dívky do VÚ umisťovány.*

3.3.2 Výsledky předvýzkumu u 5 dívek ze SOŠ:

Výsledek anketního šetření u 5 dívek ze střední odborné školy (4 dívky 18 let, 1 dívka 19 let) přinesl tyto odpovědi na 2. anketní otázku: **2) Jakým způsobem nejradyji trávíte svůj volný čas?**

Tabulka č. 3 – 2. anketní otázka; dívky ze SOŠ

Druh oblíbené činnosti	počet shodných odpovědí
poslouchání muziky	5
sledování televize	4
práce, hra na PC	4
sportování	4
procházky, chodit ven	3
být s přítelem	2
chovatelství	2
čtení časopisů	2
kreslení	2
kino	2

Dále byly uvedeny tyto jednotlivé odpovědi: čtení knih, psaní básní, chození do divadla, houbaření, hra na kytaru, zpěv, pomoc s domácími pracemi, učení se

¹⁵⁶ Vychovatelé ve VÚ s dívkami jezdí na kolech v malých skupinách na krátké výlety a také s dívkami chodí do bazénu; pouze děti, které jsou po útěcích nebo za velmi špatné chování na skupinách E a F se těchto akcí nezúčastňují, dokud bodově nepostoupí na oddělení A-D.

do školy, nakupování. Ze čtyř dívek, které uvedly mezi oblíbenými činnostmi sport, uvedly dívky tyto sporty: 2x plavání, 2x cvičení a dále 1x běhání, bruslení a volejbal.

Na 3. anketní otázku **3) Uved'te několik možností (max. 5) trávení volného času ve Vašem blízkém okolí, vhodných pro Váš věk, které Vás lákají, zajímají, chtěly byste je vyzkoušet, ale zatím se jim nevěnujete. Kdo z Vašich známých se jim věnuje?**

Tabulka č. 4– 3. anketní otázka; dívky ze SOŠ

Druh činnosti	počet shodných odpovědí
cestování	4
studium v zahraničí	2
bungee jumping	2

Na 3. anketní otázku byly uvedeny tyto jednotlivé odpovědi: jít na koncert oblíbené hudební skupiny, účastnit se módní přehlídky, jet na Karlovarský festival filmů, jet na mistrovství světa v hokeji, být na dostizích, seskok padákem. V kategorii cestování se objevilo, že by 2 dotázané dívky rády navštívily USA, ostatní odpovědi byly 1x – navštívit Anglii, egyptské pyramidy; poznávat svět.

I tento malý předvýzkum potvrzuje výše uvedené, že pro mladé lidi ve věku 15-19 let hraje sport významnou roli. Aktivně sportují a nebo by se rádi nějakému sportu a pohybu věnovali. Další významnou zálibou je chození ven, sledování TV a hraní her na PC.¹⁵⁷ Dívky z VÚ (uváděly letět letadlem, jet k moři) i dívky ze SOŠ mají zájem cestovat a poznávat svět. U obou skupin dívek je nejčastější činností ve volném čase poslech hudby.

4 Popis terénu a výzkumného vzorku

4.1 Popis terénu

Zájmy a využívání volného času dívkami z VÚ v porovnání s jejich vrstevnicemi žijícími v rodině, navštěvujícími střední odborná učiliště nebo střední odborné jsem zkoumala v jednom městě s 2.604 obyvateli¹⁵⁸ a v bývalém okresním městě, v němž žilo k 1.1.2012 21.754 obyvatel.¹⁵⁹ Celkem byl proveden výzkum ve dvou Výchovných ústavech, v jedné střední odborné škole u jednoho oboru, v jednom středním odborném učilišti u dvou oborů a v jednom domově mládeže, ve kterém jsou ubytovaní středoškoláci a učni z různých škol v Jindřichově Hradci, DM ubytovává dívky i chlapce.

U respondentek jsem nezjišťovala, ve kterém ročníku studia na střední škole a nebo na středním odborném učilišti právě studují. Dotazované dívky jsem rozlišovala pouze podle oboru studia a věku, což se mi jevilo vzhledem k tématu zkoumání příhodnější.

¹⁵⁷ Srov. s. 16 - 17.

¹⁵⁸ Srov. (Oficiální web města Počátky): *Základní údaje o městě*. [online] ze 13. 4. 2012.

¹⁵⁹ Srov. (Oficiální stránky města Jindřichův Hradec): *Město*. [online] ze 13. 4. 2012.

4.1.1 Složení respondentů z hlediska oboru studia

Dotazník vyplnilo celkem 50 dívek pobývajících ve Výchovném ústavu, z toho 24 dívek je ve výchovném ústavu v Jindřichově Hradci a 26 dívek pobývá ve výchovném ústavu v Počátkách.

Dotazníkového výzkumu se zúčastnilo celkem 128 dívek ze SOU a SOŠ žijících v rodinném prostředí. Z těchto 128 dívek bylo ze SOU 37 dívek studujících v oboru kuchař – číšník a 36 dívek bylo z oboru prodavač; 23 dívek bylo ze SOŠ zemědělské a 32 dívek bylo osloveno v Domově mládeže. Z dívek ubytovaných v DM, které vyplňovaly dotazník celkem 22 dívek studuje na SOŠ zdravotnické, 16 dívek obor zdravotní asistent a 6 dívek obor zdravotní a sociální péče. Většina respondentek, celkem 72%, oslovených v DM studuje na SOŠ zdravotní. 7 dotázaných dívek z DM studuje na SOŠ zemědělské a 3 dívky na obchodní akademii.

4.1.2 Složení respondentů z hlediska věku a pohlaví

Následující tabulky znázorňují věkové složení respondentů.

Tabulka č. 5. zobrazuje věkové zastoupení mezi dívkami umístěnými ve výchovném ústavu (dále jen VÚ), které se zúčastnily dotazování. Dívky A představují dívky z VÚ v Počátkách, jako dívky B jsou označeny respondentky z VÚ Jindřichův Hradec.

Tabulka č. 5: „Věkové složení respondentek z VÚ“

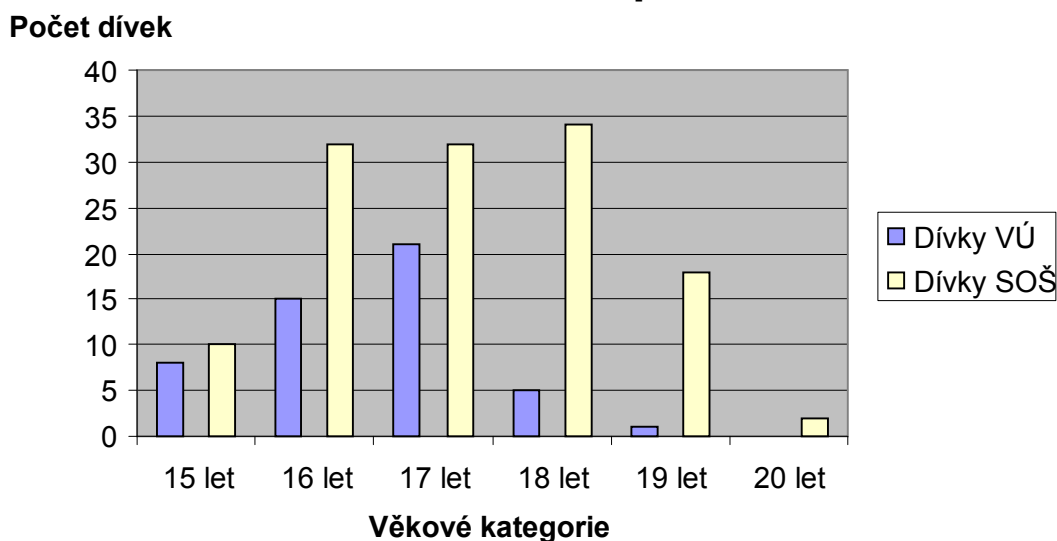
VĚK	Počet dívek „A“	VĚK	Počet dívek „B“	Σ v jednotlivém věku
15	6	15	2	8
16	8	16	7	15
17	7	17	14	21
18	4	18	1	5
19	1	19	0	1
VŠECH RESPONDENTEK Z VÚ				50

Tabulka č. 6 zobrazuje věkové zastoupení dívek studujících na středním odborném učilišti (dále jen SOU) a střední odborné škole (dále jen SOŠ) v Jindřichově Hradci, které se zúčastnily dotazníkového průzkumu.

Tabulka č. 6: „Věkové zastoupení dívek ze SOU a SOŠ“

VĚK	Počet dívek
15	10
16	32
17	32
18	34
19	18
20	2
Σ dívek	128

Graf 1: Věkové složení respondentek

Přesto, že se moje práce opírá o menší výzkumný vzorek, má lokálně a časově platnou výpovědní hodnotu pro zkoumaný jev. Zadané dotazníky a anketa měly téměř 100% návratnost. Pouze jeden dotazník se mi nevrátil od dívky z Výchovného ústavu, které v době mého šetření přišla návštěva a později se již k vyplnění dotazníku nevrátila.

Když jsem na internetu hledala odkazy související s volným časem, našla jsem zprávu o výsledku šetření jednoho nízkoprahového zařízení zaměřeného na volný čas dětí a mládeže ve Strakonici. Zajímavé mi přišlo, že z ankety, která byla otištěna v reklamních městských novinách v celkovém počtu 10100 kusů, se vrátilo redakci pouze 7 vyplněných anket. Vypovídá to nejspíš o naprostém nezájmu veřejnosti ve Strakonici o zadané téma. Poté byly rozdány dotazníky v základních školách v celkovém počtu 1420 dotazníků a z nich se zadavateli vrátilo vyplněných 505 dotazníků (tj. necelých 36%).¹⁶⁰ V návratnosti tedy bylo mé šetření úspěšnější. Některé dotazované dívky ale zejména u posledních pěti otázek č.19 až č.23 byly velmi stručné a téměř nic nevedly, což je pro mě zpětná vazba od respondentek poukazující nejspíše na to, že dotazník byl příliš dlouhý a již se jim nic doplňovat nechtělo. Dívkám se také mohlo zdát, že se otázky opakují a že již vše podstatné uvedly v dotazníku dříve. Několik respondentek uvedlo, že otázkám nerozumí, což byl ale výjimečný jev (vyskytlo se pouze ve 2 případech u standardně vyplněných dotazníků), ostatní dotazované dívky mohly mít s některými otázkami stejný problém, jen se mi s ním osobně ani do dotazníku nesvěřily. U dívek z VÚ byl spolu s dotazníkem použit rozhovor, kterým byly dovysvětlovány některé otázky v dotazníku a nebo mnou od dívek zjišťováno, jak některé jejich odpovědi byly myšleny.

¹⁶⁰ Srov. (Oficiální portál města Strakonice): 4. anketa č. 2 - Nízkoprahový klub. [online] ze 17. 3. 2012.

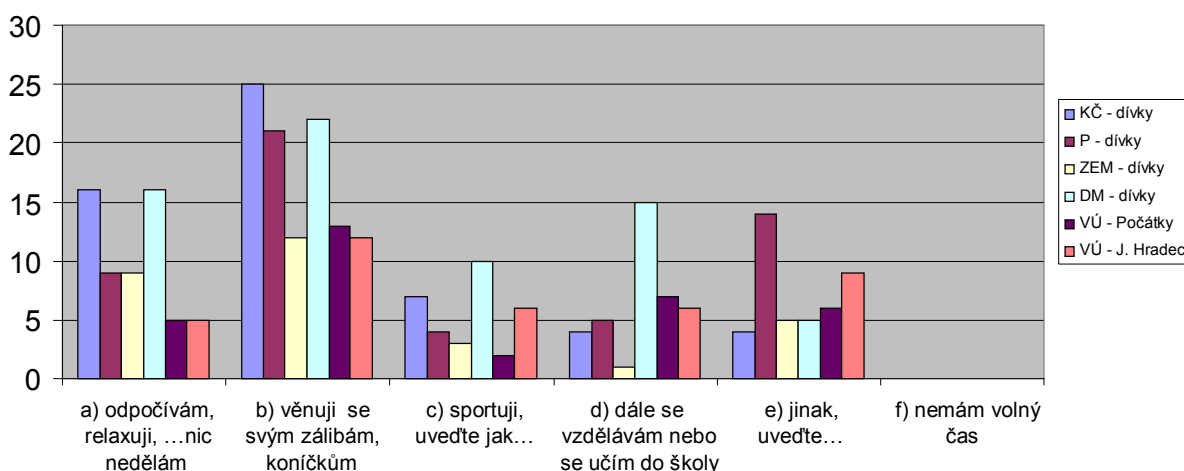
5 Výsledky sběru dat

5.1 Porovnání výsledků dotazníkového šetření u jednotlivých skupin dívek

Porovnání výsledků dotazníkového šetření u dívek ze středního odborného učiliště (SOU) a ze střední odborné školy (SOŠ) a u dívek z výchovných ústavů (VÚ). Dále užívané zkratky KČ – dívky označuje respondentky z oboru kuchař – číšník; P- dívky jsou dívky z oboru prodavač; ZEM – dívky jsou dívky ze SOŠ zemědělské; DM – dívky jsou respondentky přes pracovní týden ubytované v domově mládeže, studující převážně na SOŠ zdravotní; VÚ Počátky označuje soubor dotázaných dívek z výchovného ústavu Počátky a VÚ JH (nebo VÚ J. Hradec) je užíváno jako zkratka pro dívky oslovené ve výchovném ústavu v Jindřichově Hradci.

5.1.1 Vyhodnocení dotazníkové položky č. 2:

Graf č. 2 - Oblíbené činnosti ve volném čase

Porovnání výsledků 2. položky dotazníku je dobře patrné, že nejvíce ze všech dotázaných dívek se ve volném čase věnuje svým zálibám a koníčkům. U dívek z rodinného prostředí je celkově druhý nejoblíbenější odpočinek a relaxace, třetí nejčastější odpověď byla, že volný čas tráví jinak. U dívek z ústavního prostředí je druhou nejčastěji volenou možností jinak a třetí nejčastější možností bylo dále se vzdělávám, učím se do školy. Potěšující je zjištění, že žádná z dotázaných dívek neuvedla možnost „nemám volný čas“.

Tabulka č. 7 a: „Oblíbené činnosti ve volném čase dívek ze SOU a SOŠ“

3. Jakým způsobem ráda trávíte svůj volný čas?	KČ - dívky	P - dívky	ZEM - dívky	DM - dívky	□ SOU A SOŠ	Obliba v %
a) odpočívám, relaxuji, ...nic nedělám	16	9	9	16	50	39%
b) věnuji se svým zálibám, koníčkům	25	21	12	22	80	62,50%
c) sportuji, uveďte jak...	7	4	3	10	24	19%
d) dále se vzdělávám nebo se učím do školy	4	5	1	15	25	19,50%
e) jinak, uveďte...	4	14	5	5	28	22%
f) nemám volný čas	0	0	0	0	0	0

Tabulka č. 7 b: „Oblíbené činnosti ve volném čase dívek ze SOU a SOŠ“

3. Jakým způsobem ráda trávíte svůj volný čas?	VÚ - Počátky	VÚ - J. Hradec	□ SOU A SOŠ	Obliba v %
a) odpočívám, relaxuji, ...nic nedělám	5	5	10	20%
b) věnuji se svým zálibám, koníčkům	13	12	25	50%
c) sportuji, uveďte jak...	2	6	8	16%
d) dále se vzdělávám nebo se učím do školy	7	6	13	26%
e) jinak, uveďte...	6	9	15	30%
f) nemám volný čas	0	0	0	0

K odpovědi 2c) byly dívkami z rodinného prostředí dále uvedeny tyto sportovní aktivity: 8x běh; 6x cyklistika; 3x plavání; 2x fotbal; 2x florbal; 2x posilování; 1x byly uvedeny bruslení; basketbal; jízda na koni; zumba a sex.

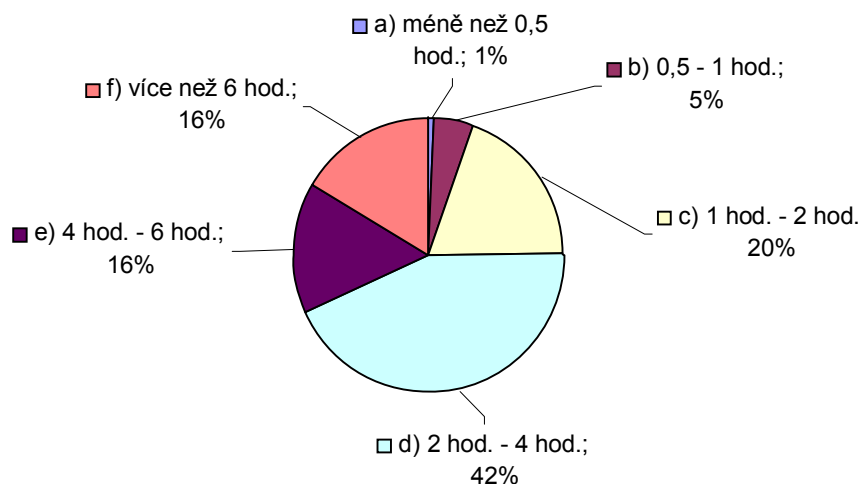
K odpovědi 2c) uvedly dívky z výchovných ústavů tyto sportovní aktivity: 4x běh; 4x florbal; 3x volejbal; 3x fotbal; 2x basketbal; 2x alpining; 1x byl uveden vrh koulí.

K odpovědi 2e) byly dívkami z rodin uvedeny následující činnosti: 10x trávím čas s kamarády; 6x s přítelem; 5x jdu ven; 4x domácí práce; 2x jdu se psem; 2x pomáhám rodičům; 2x vařím; 1x byly uvedeny možnosti: jsem s rodinou; u PC; v hospodě; snažíme se o dítě; kouřím marihuanu.

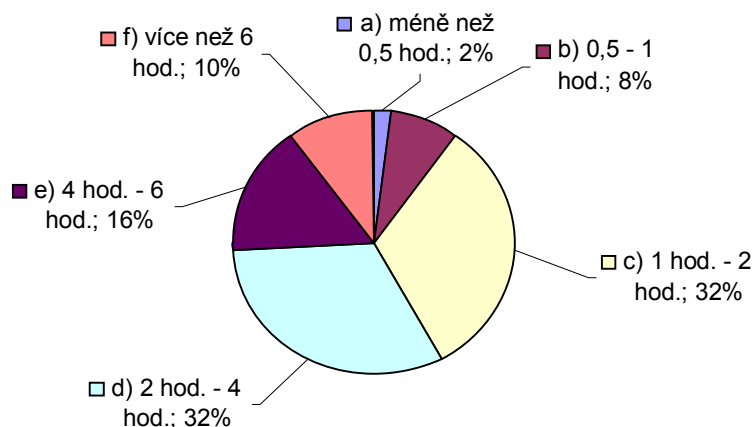
K odpovědi 2e) byly dívkami z výchovných ústavů uvedeny následující činnosti: 4x trávím čas s kamarády; 3x procházky s přítelem; 3x jsem s rodinou; 3x kreslím; 2x PC; 2x poslouchám hudbu; 2x diskotéka; 1x bylo uvedeno čtu knížky.

5.1.2 Vyhodnocení dotazníkové položky č. 3:

Graf č. 3a - Zbývající volný čas dívek z SOŠ a SOU

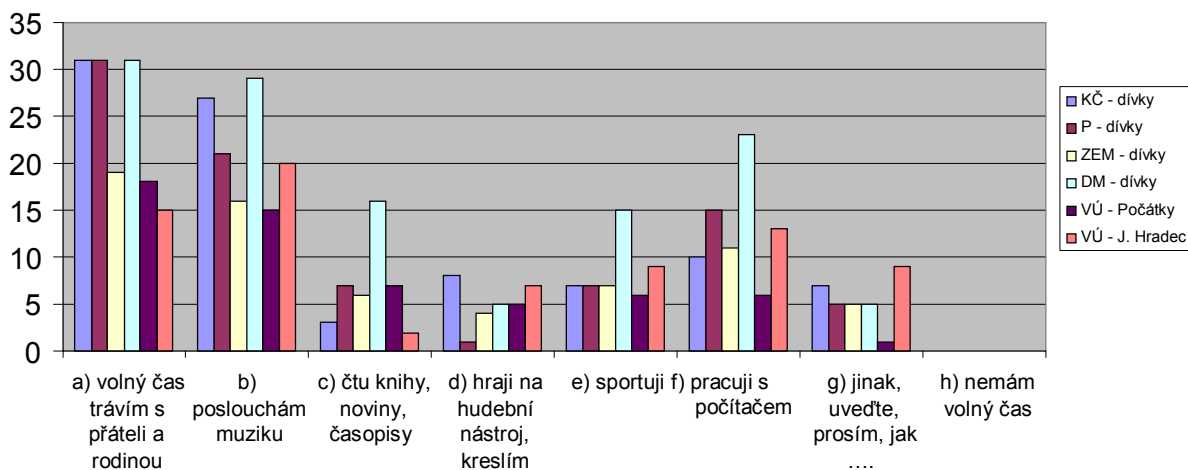
Graf č. 3b - Zbývající volný čas dívek z VÚ

Otázka, kolik dívkám zbývá volného času ve všední dny na záliby a seberealizaci přinesla téměř shodné výsledky u dívek z obou skupin. Nejpočetnější skupině dotázaných zbývají denně 2-4 hodiny volného času; nejmenší skupině v zanedbatelném počtu 1 - 2% zbývají denně méně než 0,5 hodiny volného času. Procentuálně shodná skupina má 4-6 hodin volného času. Dívky z VÚ uvedly v méně procentech, že jim zbývá 6 a více hodin volného času, dívkám z rodin zbývá ve více procentech 6 a více hodin. V rozmezí volného času 0,5 až 1 hodina a 1 až 2 hodiny jsou procentuálně o něco častěji zastoupeny odpovědi dívek z VÚ oproti dívkám z rodin. Viz předchozí grafické znázornění odpovědí (graf č. 3a a graf č. 3b).

5.1.3 Vyhodnocení dotazníkové položky č. 4:

Graf č. 4 - Činnosti, kterým se dívky nejčastěji věnují ve volném čase

Tabulka č. 8 a: „Nejčastější činnosti ve volném čase dívek ze SOU a SOŠ“

5. Jaké činnosti se nejčastěji věnujete ve volném čase?	KČ - dívky	P - dívky	ZEM - dívky	DM - dívky	□ SOU a SOŠ
a) volný čas trávim s přáteli a rodinou	31	31	19	31	112
b) poslouchám muziku	27	21	16	29	93
c) čtu knihy, noviny, časopisy	3	7	6	16	32
d) hraji na hudební nástroj, kreslím	8	1	4	5	18
e) sportuji	7	7	7	15	36
f) pracuji s počítačem	10	15	11	23	59
g) jinak, uveďte, prosím, jak	7	5	5	5	22
h) nemám volný čas	0	0	0	0	0

Tabulka č. 8 b: „Nejčastější činnosti ve volném čase dívek z VÚ“

5. Jaké činnosti se nejčastěji věnujete ve volném čase?	VÚ - Počátky	VÚ - J. Hradec	□ SOU A SOŠ
a) volný čas trávim s přáteli a rodinou	18	15	33
b) poslouchám muziku	15	20	35
c) čtu knihy, noviny, časopisy	7	2	9
d) hraji na hudební nástroj, kreslím	5	7	12
e) sportuji	6	9	15
f) pracuji s počítačem	6	13	19
g) jinak, uveďte, prosím, jak	1	9	10
h) nemám volný čas	0	0	0

Srovnáním tabulek vidíme, že nejčastější činností, které se dívky z SOU a SOŠ věnují ve volném čase je, že tráví čas s přáteli nebo rodinou; 2. nejčastější možnost je poslouchání muziky; 3. nejčastější je práce na PC; 4. místo zaujímá sport a jen s malým odstupem na 5. místě skončila četba knih, novin a časopisů; na 6. místě bylo voleno „jinak“ a na 7. místě hraji na hudební nástroj, kreslím. Možnost h) nemám volný čas nebyla nikým vybrána.

Dívky z VÚ uvedly jako nejčastější možnost poslech hudby; těsně za touto volbou na 2. místě bylo uvedeno „trávím čas s přáteli nebo rodinou“; 3. nejčastější ve značném odstupu je práce na PC; 4. nejčastější je možnost sportuji; na 5. místě bylo uvedeno hraji na hudební nástroj nebo kreslím; 6. místo obsadila možnost „jinak“, o jeden bod na 7. místě byla uvedena četba. Možnost h) nemám volný čas rovněž nebyla vybrána.

Na doplnění odpovědi 5g) byly dívkami z rodinného prostředí uvedeny tyto aktivity: 4x s přítelem; 4x souložím; 2x brigády; 2x procházky; 1x byly uvedeny následující možnosti: hospoda; diskotéky; móda; hlídání dětí; focení; práce venku; airsoft; plavání s postiženými dětmi; tajné; kouření marihuany; kouření cigaret; pití alkoholu.

Na doplnění odpovědi 5g) uvedly dívky z výchovných ústavů následující: 5x s přítelem; 4x procházky venku; 2x zpívám; 1x byly uvedeny následující možnosti: telefonování a TV.

5.1.4 Vyhodnocení dotazníkové položky č. 5:

Tato dotazníková položka měla za úkol zjistit, jaké osoby nebo skupiny osob mají největší vliv na trávení volného času dotázaných dívek.

Tabulka č. 9 a: „Síla vlivu jednotlivých osob nebo skupin na trávení volného času“

Odpovědi dívek SOU a SOŠ:	Žádný vliv	Slabý vliv	Nevyhraněný	Silný vliv
a) matka	8	5	43	72
b) otec	31	17	34	46
c) bratr, bratři	54	18	30	26
d) sestra, sestry	56	19	27	26
e) děda nebo babička	33	27	37	31
f) kamarádi/dky z okolí bydliště	11	23	39	55
g) kamarádi/dky ze školy	12	29	46	41
h) učitel/ka	26	40	43	19
i) vychovatel/ka	85	21	12	10
j) někdo jiný, uveďte	66	6	3	53
ad j) přítel	0	5	3	46

Tabulka č. 9 b: „Síla vlivu jednotlivých osob nebo skupin na trávení volného času“

Odpovědi dívek z VÚ:	Žádný vliv	Slabý vliv	Nevyhraněný	Silný vliv
a) matka	11	14	4	18
b) otec	20	9	2	16
c) bratr, bratři	13	8	10	18
d) sestra, setry	23	8	4	12
e) děda nebo babička	13	8	7	18
f) kamarádi/dky z okolí bydliště	10	11	18	5
g) kamarádi/dky ze školy	15	11	16	7
h) učitel/ka	23	10	8	6
i) vychovatel/ka	12	7	12	16
j) někdo jiný, uveďte	19	3	1	22
ad j) přítel	0	0	1	15
ad j) spolubydlící/kamarádka VÚ	0	1	0	2

Toto položka dotazníku dělala respondentkám značný problém, mnoho dívek ji nevyplnilo podle instrukcí, nejčastějším problémem bylo opakované zadávání stejných číselných hodnot u různých osob nebo skupin osob a ne postupné číslování od 1 do 10, jak bylo uvedeno v zadání. U dívek ve VÚ jsem si také všimla, díky jejich hlasitému komentáři, že nízkou hodnotou chtěly „potrestat“ osobu, se kterou právě byly v nesouladu. Pro tyto problémy při vyplňování nelze ze získaných výsledků mnoho usuzovat. Pro získání jasnějších odpovědí byly sečteny do označení slabý vliv odpovědi s hodnotami 1 – 3, kategorie nevyhraněný vliv je součtem odpovědí s hodnotami 4-7 a kategorie silný vliv je součtem odpovědí s hodnotami 8-10. V kategorii žádný vliv se ocitly odpovědi 0 = nemá naprosto žádný vliv.

Přes určité zkrácení informací je možné říci, že nejsilnější vliv na výběr zájmů ve volném čase u dívek žijících v rodinách má jednoznačně matka, tato odpověď byla zvolena celkem 72x, na 2. místě 55x bylo voleno kamarádi z okolí bydliště; na 3. místě 53x někdo jiný (z toho ve 46 případech byl někdo jiný specifikován jako přítel; 1x bylo uvedeno farář a „imaginární přítel“); na 4. místě 46x byl uveden otec. 4. místo pro otce může vypovídat o tom, že také mnoho dívek na SOU a SOŠ, stejně jako dívky z VÚ před svým umístěním, žije v neúplných nebo rozvedených rodinách jen s matkou, nebo že jsou otcové více časově zaneprázdněni a méně času tráví s rodinou doma, narozdíl od matek. Na 5. místě byli uvedeni děda nebo babička; na posledních místech skončili učitelé a vychovatelé. U slabého vlivu byli nejčastěji uvedeni 40x učitelé; nejméně často, 5x byly uvedeny matky a také přítel.

Dívky z VÚ uvedly, že má na výběr a upřednostňování jejich zájmů ve volném čase největší vliv „někdo jiný“, tato možnost byla zvolena celkem 22x (dále bylo specifikováno 15x přítel; 2x spolubydlící nebo kamarádka ve VÚ; 1x bylo uvedeno kurátorka, vychovatelka a dcera), 2. nejčastější odpověď u největšího vlivu byla 18x odpověď matka; bratři a také 18x děda nebo babička. Protože odpověď matka byla volena nejčastěji jako slabý vliv celkem 14x, nemá tato výpověď velkou přesvědčivost. Na 5. až 6. místě byl 16x uveden jako nejsilnější vzor otec a vychovatel/vychovatelka. Na posledních dvou místech s rozdílem 1 hlasu skončili učitel/učitelka a kamarádi z místa bydliště. Jak již bylo uvedeno nejvíce bodů ve slabém vlivu získaly matky 14x, za nimi na 2. a 3. byli 11x označeni kamarádi z okolí bydliště i kamarádi ze školy; nejméně často byli u slabého vlivu označeni 7x vychovatel/vychovatelka a 3x někdo jiný.

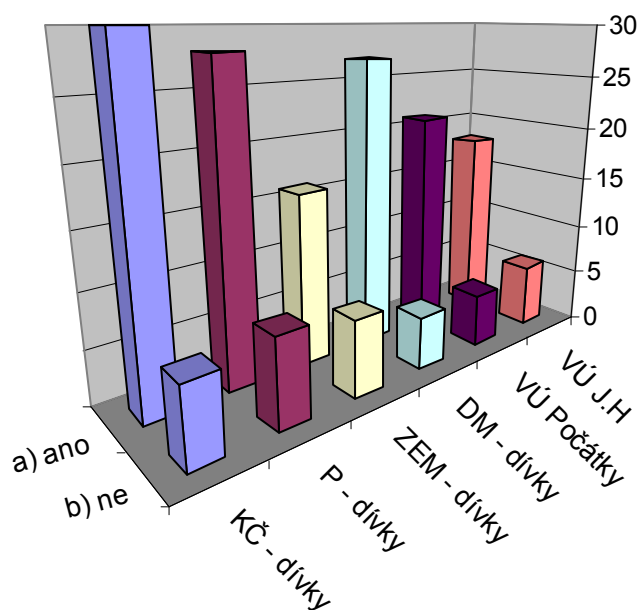
Ze získaných dat lze dovodit, že mnohem silnější vliv na trávení volného času má matka i otec u dívek žijících v rodinách, protože u nich záporné hlasy – slabý vliv není uveden tolikrát, jako je tomu v případě matek a otců u dívek z VÚ. U dívek z VÚ je celkově vyšší vliv vychovatelek a vychovatelů než je vliv otců po odečtení záporných bodů slabého vlivu. Silný vliv vrstevníků u dívek z VÚ nebyl potvrzen.

5.1.5 Vyhodnocení dotazníkové položky č. 6:

Tabulka č. 10 – „Máte nějakého koníčka, kterému se věnujete?“

Odpovědi:	KČ - dívký	P - dívký	ZEM - dívký	DM - dívký	VÚ Počátky	VÚ JH
a) ano	30	28	16	27	21	18
b) ne	7	8	7	5	5	6

Graf č. 5 – Máte nějakou zálibu, které se věnujete?

Ve všech dotazovaných skupinách výrazně převládá odpověď ano, mám zálibu, které se ve volném čase věnuji nad odpovědí ne, nemám žádnou zálibu, žádného koníčka.

5.1.6 Vyhodnocení dotazníkové položky č. 7:

Tabulka č. 11 – Seznam nejčastěji uvedených zálib:

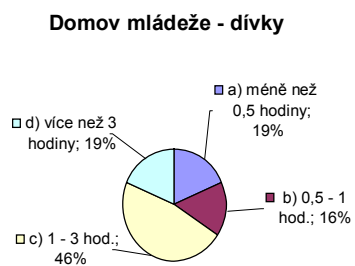
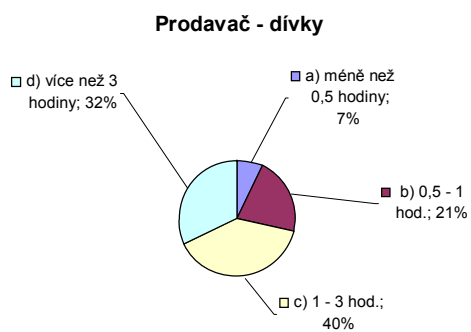
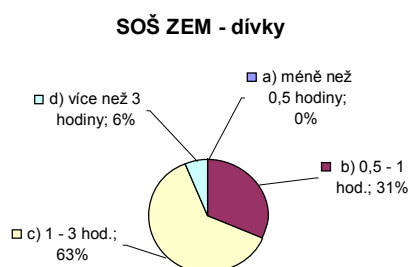
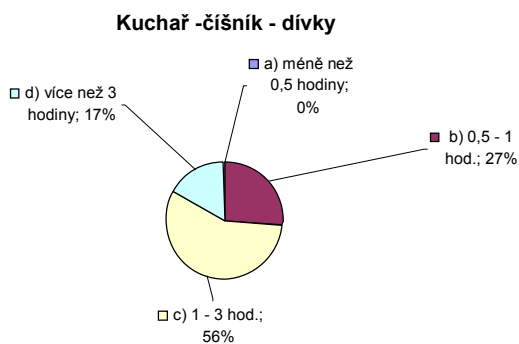
	KČ	P	ZEM	DM	Součet	VÚ Poč,	VÚ JH	Součet
tanec (zumba)	2	3	4	4	13	9	4	13
poslech hudby	4	2	2	5	13	4	3	7
kreslení	3	5	4		12	4	5	9
čtení	1	7	7	2	17	4	3	7
sport (volejbal, fotbal, florbal, cyklistika, in-line brusle, plavání, alpining)	26	19	6	35	86	11	12	23
zpěv	3	1	1	1	6	3	3	6
TV					0	2		2
PC (internet, hry)	6	6	1		13	2		2
rodina	1			1	2	2	2	4
přátelé	3	3	3	7	16	5	5	10
hra na hudební nástroj (klavír, flétna, kytara)	2		1	1	4	2	5	7
procházky	6	13	7	3	29	1	1	2
hulím trávu					0		3	3
kroužek první pomoci, dobrovolnictví (hasiči)	1		1	5	7			
jezdectví (koně)	5	3	2		10			
chovatelství (pes)	3	5	4		12			
povídání s přáteli	10	14	3		27			

Nejčastěji uvedenými zálibami byly u dívek z SOU a SOŠ různé sporty, různé sporty byly uvedeny celkem 86x. U dívek z VÚ byly také nejčastěji jako záliba uvedeny sporty celkem 23x. 2. místo v oblíbě u dívek z rodinného prostředí obsadily procházky 29x; na 3. místě 27x je uvedeno povídání s přáteli. Na 4. místě 17x je uvedeno čtení; na 5. místě 16x jsou přátelé. Se stejným počtem 13x jsou uvedeny poslech hudby; tanec a PC - internet. Nejméně často uvedenými zálibami byli hra na hudební nástroj a rodina.

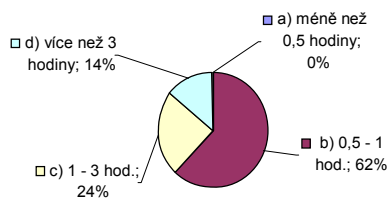
U dívek ve VÚ byl na 2. místě nejčastěji po sportu 13x uveden tanec, na 3. místě 10x přátelé, na 4. místě 9x kreslení; na 5.-7. místě byli se stejným počtem 7x uvedeny poslech hudby; čtení a hra na hudební nástroj. Překvapivě nejméně často 2x byly uvedeny TV; PC a procházky.

5.1.7 Vyhodnocení dotazníkové položky č. 8:

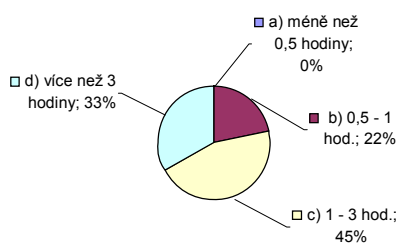
Graf č. 6a – graf č. 6h: Porovnání volného času na nejčastější zálibu

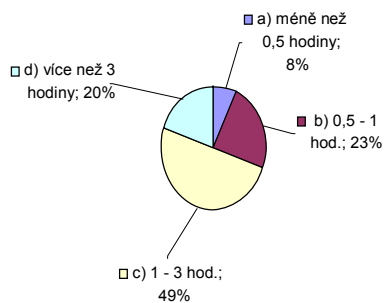
VÚ Počátky - dívky

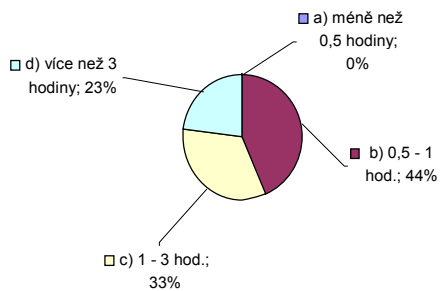
VÚ J. Hradec - dívky

Volný čas SOŠ, SOU - dívky

Volný čas VÚ - dívky

Na prvních 6 koláčových grafech je znázorněno porovnání množství volného času na nejčastější zálibu denně u jednotlivých 6 skupin dotazovaných dívek. U posledních dvou grafů nad textem je znázorněno celkové porovnání volného času denně na nejčastější zálibu souhrnně pro dívky z SOU a SOŠ a pro dívky z VÚ. Dívky z SOŠ a SOU mají celkově více volného času na své záliby než dívky z VÚ. 8% dívek z rodinného prostředí, však uvedlo, že mají na realizaci svého nejčastějšího koníčku denně méně než 0,5 hodiny času, u dívek z VÚ se tato možnost neobjevila, tedy mají všechny dívky ve VÚ více než 0,5 hodiny času na svoji nejčastější zálibu. Více volného času na záliby uvádějí dívky ve VÚ J. Hradec.

5.1.8 Vyhodnocení dotazníkové položky č. 9

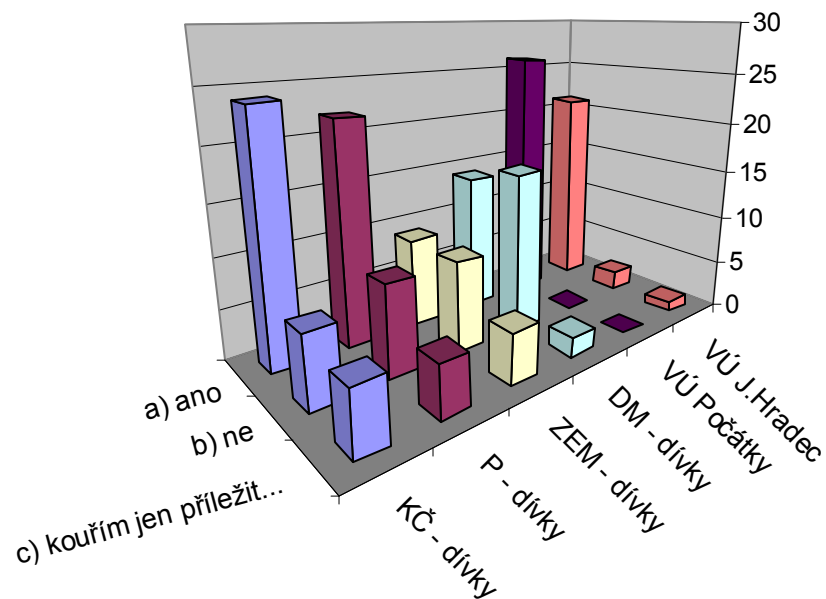
9. položka dotazníku zjišťuje, kolik dotazovaných dívek kouří. Z dotazníkového šetření vyplynulo, že mezi oslovenou mládeží výrazně převažují kuřačky nad nekuřačkami a to v 5 skupinách. Pouze dívky z DM v polovině případů nekouří vůbec, druhá polovina dívek jsou kuřačky (14 dívek) a příležitostné kuřačky (2 dívky). U dívek z VÚ J. Hradec mě potěšilo, že se našly z 24 dotázaných alespoň 2 nekuřačky, jedna uvedla, že kouří příležitostně.

Nejvíce kuřaček se objevilo na oboru kuchař-číšník; v oboru prodavač byly zaznamenány srovnatelné výsledky. Velký odstup je viditelný u dívek z SOŠ zemědělské, které se výsledkem blíží spíše dívkám z DM. Dívky z VÚ Počátky uvedly ve 100% případů, že kouří.

Tabulka č. 12 – „Jste kuřačka?“

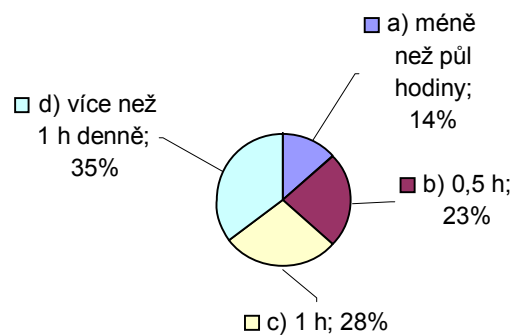
	KČ - dívky	P - dívky	ZEM - dívky	DM - dívky	celkem	%	VÚ Počátky	VÚ JH	celkem	%
a) ano	24	22	9	14	69	54	26	21	47	94
b) ne	7	9	9	16	41	32	0	2	2	4
c) kouřím jen příležitostně	6	5	5	2	18	14	0	1	1	2

Graf č. 7: Nikotinismus u dotazovaných dívek

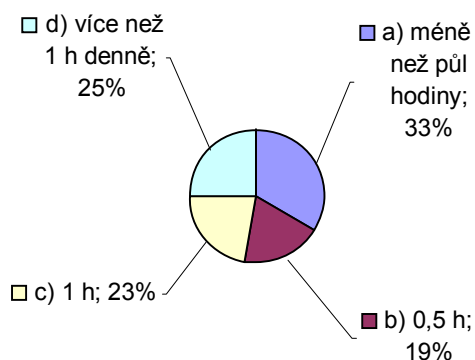

5.1.9 Vyhodnocení dotazníkové položky č. 10

Graf 8a - Čas strávený denně kouřením SOU, SOŠ - dívky

Graf 8b - Čas strávený denně kouřením VÚ - dívky

Z porovnání grafů je patrné, že dívky z rodin kouření věnují celkově více času než dívky ve výchovném ústavu. Zařazením otázek 9. – 11. jsem mimo jiné chtěla zjistit, kolik mladistvých dotazovaných se tomu nezdravému návyku věnuje a zda například nebude ve značném nepoměru čas věnovaný kouření oproti času věnovanému přípravě na vyučování.

5.1.10 Vyhodnocení dotazníkové položky č. 11

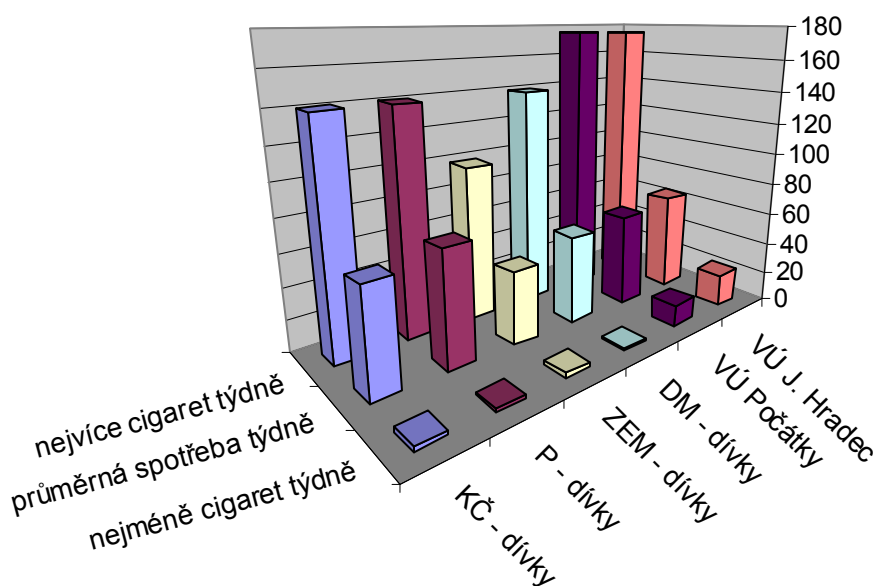
Tabulka č. 13 – Týdenní spotřeba cigaret

	KČ - dívky	P - dívky	ZEM - dívky	DM - dívky	VÚ Počátky	VÚ J. Hradec
nejvíce týdně	140	140	98	140	175	175
průměrná spotřeba	64	71	45,5	55,8	59	63,6
týdně						
nejméně týdně	3	2	3	1	14	21

Vyhodnocením výsledků bylo zjištěno, že nejvyšší týdenní spotřeba cigaret 175 ks týdně byla udávána dívkami z výchovných ústavů Počátky a Jindřichův Hradec, takto vysoká spotřeba byla udána pouze dvěma dívkami v souboru dívky VÚ. Rovněž vysoká potřeba 140 ks týdně byla udávána 5x v souboru dívek kuchař číšník, 4x v souboru prodavač a 1x u dívek v DM. Nejnižší týdenní spotřeba uvedená v tabulce u dívek z SOU a SOŠ byla uvedena jen 1x; spotřebu 14 cigaret týdně uvedly dívky z VÚ Počátky 3x a 21 týdně uvedly dívky z VÚ J. Hradec 4x. Průměrná spotřeba je nejnižší u dívek na SOŠ zemědělské (45,5 ks týdně), druhá nejnižší u dívek ubytovaných v DM (55,8 ks týdně). Týdenní spotřeba cigaret u dívek ve VÚ není celkově výrazně nižší než u dívek z SOU; u skupin VÚ J. Hradce a KČ dívky je téměř shodná (přibližně 64 ks týdně), nejvyšší týdenní spotřebu uvedly dívky z oboru prodavač (71 ks cigaret týdně). Překvapující bylo zjištění, kolik procent dívek z rodinného prostředí kouří a také dívkami udávané množství průměrné týdenní spotřeby cigaret je znepokojivé.

Zajímavé zjištění přineslo, že dívky z VÚ, aniž by k tomu byly vyzývány, uváděly dvojitou spotřebu, kolik cigaret týdně smí vykouřit ve VÚ a kolik, když jsou doma na dovolence. Počet cigaret vykouřených ve VÚ byl výrazně nižší. Zatímco ze strany dívek bylo toto sdělení nejspíš míněno jako stížnost. Zjištěný výsledek, kdy nižší spotřebu ve VÚ Počátky uvedlo 8 dívek a nižší spotřebu ve VÚ J. Hradec uvedlo 13 dívek hodnotím, jako kladný vliv vychovatelů a ústavu, působící na omezení nezdravého návyku.

Graf č. 9 - Počet vykouřených cigaret týdně

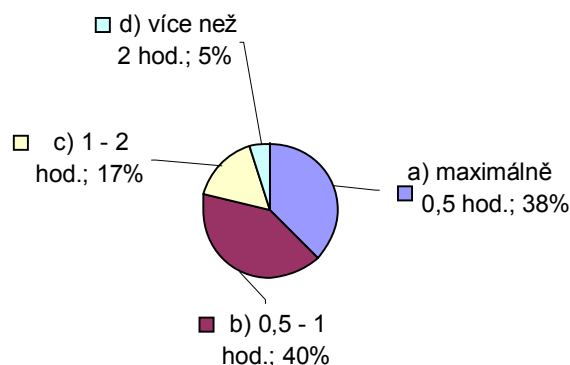
5.1.11 Vyhodnocení dotazníkové položky č. 12

Tabulka č. 14 – Průměrný čas strávený denně přípravou na vyučování

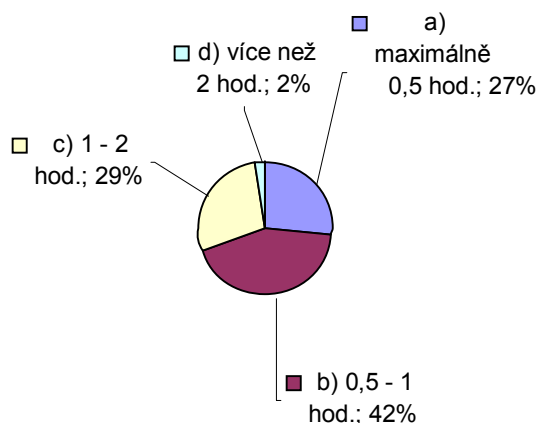
	KČ	P	ZEM	DM	□ SOU a SOŠ	VÚ Počátky	VÚ J. Hradec	□ VÚ
a) maximálně 0,5 hod.	18	13	7	9	47	2	10	12
b) 0,5 - 1 hod.	13	16	11	11	51	13	6	19
c) 1 - 2 hod.	4	3	4	10	21	10	3	13
d) více než 2 hod.	2	2	0	2	6	1	0	1
vůbec se neučím		2	1		3		5	5

Nejvíce času přípravě do školy, z dívek navštěvujících SOU nebo SOŠ, denně věnují dívky ubytované v DM. Dívky z VÚ Počátky uvádějí čas věnovaný přípravě na vyučování srovnatelný s dívkami z DM. Dívky z VÚ J. Hradec věnují přípravě ze všech testovaných skupin nejméně; 5 dívek uvedlo, že se vůbec do školy nepřipravují. Také 2 dívky z oboru prodavač a 1 dívka ze SOŠ zemědělské uvedly, že se do školy vůbec neučí.

**Graf č. 10a - Čas strávený denně přípravou na vyučování
SOŠ, SOU - dívky**

**Graf č. 10b - Čas strávený denně přípravou na vyučování
VÚ - dívky**

Nejčastěji se dívky ze SOU a SOŠ i dívky z VÚ do školy připravují 0,5 – 1 h denně, u obou skupin je to cca ve 40% případech. Na 2. místě 29% dotázaných dívek z VÚ se připravuje 1-2 hodiny denně, na třetím místě maximálně 0,5 hodiny denně se připravuje 27%. Více než dvě hodiny se u dívek z VÚ připravují jen 2% dotázaných. Na 2. místě u dívek žijících v rodinném prostředí se 38% dotázaných věnuje přípravě maximálně 0,5 h denně. Na 3. místě 17% dotázaných dívek z SOU a SOŠ se věnuje domácí přípravě na vyučování; pouze 5% z této dotázané skupiny se přípravě do školy věnuje déle než 2 hodiny denně.

Porovnáním výsledků času věnovaného kouření dívkami z SOU a SOŠ a času věnovaného přípravě na vyučování bylo zjištěno, že kouření se déle než 1h denně věnuje 35% dívek, které uvedly, že kouří, zatímco přípravě na vyučování déle než 1 hodinu denně se věnuje pouze 22% dívek. U dívek z výchovných ústavů se 25% dívek věnuje kouření déle než 1h denně, ale zároveň se 31% dotázaných dívek z VÚ věnuje přípravě na vyučování déle než 1 hodinu denně. Což lze hodnotit jako kladný vliv vychovatelů a zavedeného denního režimu ve výchovných ústavech.

5.1.12 Vyhodnocení dotazníkové položky č. 13

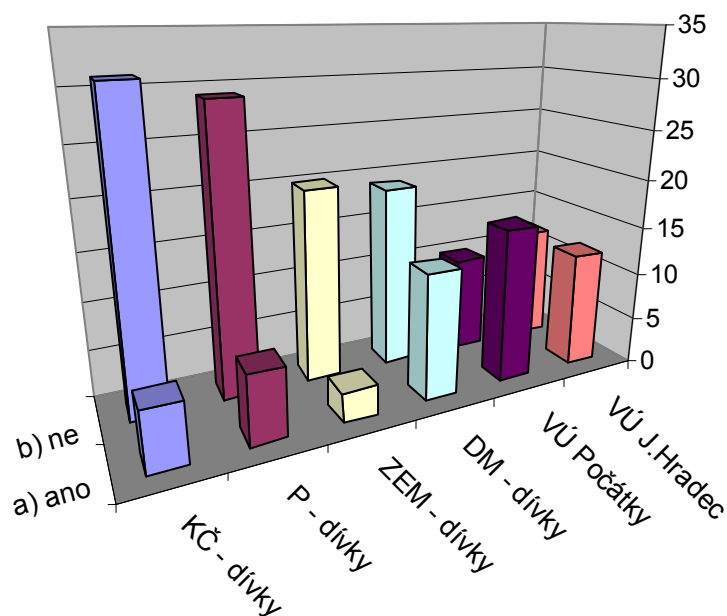
Na otázku, zda si myslí, že škola, výchovný ústav nebo domov mládeže mají vliv na způsob, jakým tráví svůj volný čas, odpovědělo 61% dotázaných dívek z SOU a SOŠ rozhodně ano nebo spíše ano, 37% uvedlo spíše ne nebo rozhodně ne. U dívek z VÚ celkem 82% dotázaných uvedlo rozhodně ano nebo spíše ano a jen 18% uvedlo spíše ne nebo rozhodně ne. Bylo zjištěno, že 4/5 dívek z VÚ vnímají vliv výchovného ústavu nebo školy na to jak tráví svůj volný čas. O 21% více dívek z VÚ oproti dívkám ze SOU a SOŠ je ve volném čase ovlivňováno školou nebo výchovným ústavem.

Tabulka č. 15 – „Mají škola, DM nebo VÚ vliv na způsob, jakým trávíte Váš volný čas?“

	KČ	P	ZEM	DM	Celkem %	VÚ Počátky	VÚ J.H	Celkem %
a) rozhodně ano	6	7	8	13	27	13	12	50
b) spíše ano	11	10	8	15	34	10	6	32
c) spíše ne	13	13	4	1	24	2	2	8
d) rozhodně ne	7	6	1	3	13	1	4	10
neodpovědělo	0	0	2	0	2	0	0	0

5.1.13 Vyhodnocení dotazníkové položky č. 14

Graf č. 11 - Pravidelná docházka do zájmového kroužku

Vyhodnocením 14. položky dotazníku bylo zjištěno, že dívky z SOU obory kuchař - číšník, prodavač a SOŠ zemědělské v převážné většině případů žádný zájmový kroužek nenavštěvují; 83% kroužek nenavštěvuje, 17% kroužek navštěvuje. Zatímco u dívek z DM je poměr vyrovnanější; 13 dívek (41%) navštěvuje kroužek, 19 dívek (59%)

kroužek nenavštěvuje. U dotázaných dívek z VÚ 56% navštěvuje pravidelně nějaký kroužek, zbývajících 44% kroužek nenavštěvuje. U dívek z VÚ J. Hradec 12 (50%) dívek kroužek navštěvuje a stejný počet dívek uvedlo, že žádný kroužek nenavštěvuje. Nejvíce aktivní v tomto ohledu jsou dívky z VÚ Počátky, kde jich 16 (62%) kroužek navštěvuje a 10 dívek (38%) kroužek nenavštěvuje.

5.1.14 Vyhodnocení dotazníkové položky č. 15

Zájmové kroužky uváděné dívkami jsou velmi různorodé. Nejpočetnější skupinou zájmů se staly různé sporty. Sportovní zájmy se vyskytují jako nejčastější skupina činností u všech skupin dívek s výjimkou VÚ Počátky, kde byl nejčastější 10x uvedený kroužek počítače. Dívky z VÚ J. Hradec uvedly 4x jako zájmový kroužek počítače. Dívky z VÚ Počátky uvedly jako 2. nejčastější kroužek *jógu* 4x, 3x uvedly taneční kroužek; 1x atletiku a 1x *jezdectví*. Ve VÚ J. Hradec byly jako nejčastější kroužek 5x uvedeny tyto sportovní aktivity: fotbal, florbal a volejbal; 2x dívky uvedly *pletení košíků* a *keramiku*. Dívky z oboru prodavač uvedly pouze 6 různých sportů; dívky z DM uvedly 6x volejbal, a 3x jiné sporty. 4 dívky oslovené v DM navštěvují *kroužek první pomoci*; 2 dívky s oddílem *SK Kapři pomáhají plavat postiženým dětem*; 2x bylo uvedeno kreslení; 2x tanec; 1x hra na kytaru; hra na klavír; sborový zpěv; atletika a *historický šerm*. Dívky z SOŠ zemědělské uvedly nejčastěji 3x tanec; 2x hru na hudební nástroj a 1x byly uvedeny: *jezdectví*, atletika, sborový zpěv, basketbal, aerobic, *Český červený kříž* a kreslení. Dívky z oboru kuchař uvedly nejčastěji 4x různé míčové sporty; 2x uvedly tanec; 1x uvedly *jezdectví*; pěvecký sbor; aerobic; *dobrovolní hasiči*, kreslení a hru na kytaru. Nejrozmanitější záliby uvedly dívky z DM, nejméně pestré zájmy dívky z oboru prodavač.

5.1.15 Vyhodnocení dotazníkové položky č. 16

Tabulka č. 16 – „Spokojenost s nabídkou volnočasových aktivit ve škole, DM nebo ve VÚ“

	KČ	P	ZEM	DM	☐ %	VÚ Počátky	VÚ J.Hradec	☐ %
a) ano	5	2	3	9	15	2	8	20
b) spíše ano	4	3	5	10	17	7	6	26
c) spíše ne	11	13	11	5	31	11	2	26
d) rozhodně ne	17	13	4	8	33	6	7	26
neodpovědělo	0	5	0		4	0	1	2

Vyhodnocením bylo zjištěno, že dívky z VÚ jsou s nabídkou volnočasových aktivit spokojenější než dívky z SOU a SOŠ. Spokojených a spíše spokojených je ve VÚ celkem 46%, zatímco dívky z SOU a SOŠ uvedly spokojenost celkem jen 32%. Nespokojenost s nabídkou aktivit u dívek ze škol je celkem 64%, u dívek z VÚ je nespokojeno 52%. Vezmeme-li v úvahu, že téměř polovina dívek ve VÚ je s nabídkou aktivit spokojena, je to dobrý výsledek, protože dívky se často k nabízeným činnostem staví apriori odmítavě a pro vychovatele je obvykle obtížné dívky ve VÚ nabídkou vhodných aktivit zaujmout, a motivovat je k takovým činnostem.

5.1.16 Vyhodnocení dotazníkové položky č. 17

Nejčastěji dívky uváděly, že by chtěly více kroužků zaměřených na sportovní aktivity. Dívky z DM touhu po sportovních kroužcích uvedly 12x, jednalo se převážně o různé míčové hry – 3x florbal; 2x tenis; 2x jízda na kole; 1x volejbal; fotbal; basketbal; házená; judo; aerobic a spinning. Dívky z oboru kuchař – číšník uvedly 11x sportovní kroužky – 3x basketbal; 2x volejbal; aerobic; tenis; fotbal; hokej; házená; „více sportu“. Obor prodavači také uvedl, že chce „více sportu“ – 1x školní posilovna; plavání; bowling; kuželky. Touhu po více sportovních činnostech organizovaných ve VÚ projevilo také 9 dívek z VÚ Počátky. Další často žádanou aktivitou byl taneční kroužek, nebo zumba nebo street dance, v celkovém součtu uvádí žádost po tanečním kroužku 6 dívek ve VÚ Počátky; 4 dívky ve VÚ J. Hradec; 6x dívky z DM (z toho 2x tanec, 4x zumbu); 3x dívky ze SOŠ zemědělské; 3x dívky z oboru prodavač. Dále dívky shodně vyjádřily touhu po více exkurzích a výletech, uvedly to celkem 6x dívky z oboru kuchař – číšník; 4x z oboru prodavač; 1x dívky na zemědělské škole; 2x dívky z VÚ J. Hradce a 1x z VÚ Počátky. Celkem 4x dívky ve všech skupinách uvedly, že si přejí divadelní kroužek; 4x bylo uvedeno hraní her a soutěží; 3x byl zájem o hudební kroužek i o kreslení a 3x dívky z SOU uvedly, že by si přály mít ve škole obchod. Chovatelský kroužek si přála jedna dívka z DM a 2 dívky z VÚ Počátky.

Nejen dívky z VÚ uvedly, že si přejí více volnosti. Dívky z VÚ Počátky toto uvedly 5x; dívky z VÚ J. Hradec uvedly totéž 4x. 2x touhu po větší volnosti uvedly dívky ze zemědělské školy a oboru prodavač. *2 dívky z SOŠ zemědělské uvedly, že by si přály o velké přestávce mít povoleno kouřit.* Dívky z VÚ J. Hradec v 18. položce dotazníku uvedly: „4x Chodit po večeri ven, častěji a pozdě do noci; lítat po chodbě, křičet, pořádně se smát; spát místo vyučování.“ Dívky z VÚ uvedly tyto náměty na volnočasové aktivity: relaxační výlet; horolezecká stěna, rafting, kempování, vaření v přírodě. Dívky z oboru kuchař uvedly zajímavý tip: 1x na barmanský kurz a 1x kurz vaření.

5.1.17 Vyhodnocení dotazníkové položky č. 18

Vyplnění této dotazníkové položky dělalo dívkám velké problémy. Tuto položku podle instrukcí vyplnila jen menšina dotazovaných. Ukázalo se, že mnoho z dotázaných neví, jaké zájmy mají jejich rodiče, sourozenci, kamarádi. Také bylo zjištěno, že mnoho dětí z oboru kuchař číšník a prodavač nežije s oběma rodiči; 36% dotázaných z oboru prodavač nemá otce nebo matku; 19% dotázaných dívek z oboru kuchař nemá jednoho z rodičů. Dívky z VÚ Počátky uvedly v 19% (celkem 5 dívek), že nemají otce nebo matku, pouze jedna dívka z VÚ JH uvedla, že nemá otce. V některých odpovědích se objevily negativní projevy chování uváděné u vztahované osoby jako její záliby. Jednalo se o kouření, pití alkoholu a kouření marihuany. Jedna z dotázaných dívek z DM uvedla jako zálibu kamaráda, že *pěstuje a prodává marihuanu*. Objevily se také odpovědi k zájmům otce, reflektující nejspíše jeho malou činnost v domácím prostředí; dívky uvedly: celkem 6x válení se na gauči; „ležící pacient“ nebo také „nežije s námi, sedí v kriminále.“

Některé dívky v odpovědích vyjmenovávaly činnosti, které určitá osoba nejčastěji dělá, aniž by to byla pravděpodobně její zájmová činnost, např. u matek, byly často jmenované různé domácí práce (uklízí, vaří, pere, žehlí...), u učitelek a učitelů některé děti jako jejich zájem uvedly: „učí“ (4x), nebo také „prudí a řve“ (3x). Vyhodnocení

položky č. 18 nepřineslo přesvědčivý výsledek o tom, že by oslovené dívky věděly, o svých členech rodiny, kamarádech a pedagogických pracovnících, jaké mají záliby. Pokud byly záliby skutečně uvedeny, tak v polovině případů dívky uvedly jen jednu zálibu, namísto požadovaných dvou.

Tabulky č. 17a a 17b – „Uvedte 2 nejčastější záliby u uvedených osob:“

	KČ			P			ZEM			DM		
	nemá	matku	otce	nemá	matku	otce						
	poz.	neví	neg.	poz.	neví	neg.	poz.	neví	neg.	poz.	neví	neg.
a) matka	16	12		9	7		19			31		
b) otec	20	5	2	16	3	3	16			22		1
c) starší bratr	13	7	1	12	2	2	12			15		
d) mladší bratr	12	6	1	10	2		11			13		
e) starší sestra	12	7		10	5	1	12			10		
f) mladší sestra	13	4		11	4		9			16		1
g) kamarádka	28	10	6	27	3	1	21			32		4
h) kamarád	25	13	4	25	5	2	23			26		2
i) učitelka	18	25		8	26	1	6			17		
j) učitel	9	30		5	25		4			8		
k) vychovatelka	0	0		0	0		0			0		
l) vychovatel	0	0		0	0		0			0		
m) obdivovaná osobnost	11	25		10	20		15			12		

	VÚ Poč.			VÚ JH		
	nemá	matku	otce	nemá	matku	otce
	poz.	neví	neg.	poz.	neví	neg.
a) matka	14	8	2	12	2	1
b) otec	14	9	1	6	2	2
c) starší bratr	8	4	2	6	1	1
d) mladší bratr	9	1		2	3	
e) starší sestra	7	1		2	1	
f) mladší sestra	8	2		12	1	1
g) kamarádka	18	5		10	1	
h) kamarád	19	5	1	10	1	
i) učitelka	4	24		2	5	
j) učitel	2	23		2	5	
k) vychovatelka	7	19		4	5	
l) vychovatel	0	19		2	4	
m) obdivovaná osobnost	12	12		6	5	

Nejvíce zálib dotazované dívky uváděly u kamarádky a kamaráda, u nich se však také objevilo nejvíce záporných výpovědí, odkazujících na závislosti a problematické chování (pere se, hraje poker, automaty, pije alkohol, pěstuje marihuanu). Dívky z VÚ uvedly také negativní činnosti jako záliby celkem 3x u matky, 3x u otce a 3x u staršího bratra; 1x u mladší sestry a 1x u kamaráda. Dívky z SOU a SOŠ uvedly negativní činnosti celkem 11x u kamarádky; 8x u kamaráda; 6x u otce; 3x u staršího bratra, 1x u mladšího bratra, 1x u starší sestry a 1x u učitelky („křičí na nás“).

Určitou znalost zájmů mají dotazované dívky také u otců a matek, z ostatních osob byla výraznější ještě znalost zálib uvedená u učitele a učitelky dívkami z oboru kuchař - číšník.

Vyhodnocením 18. položky nebylo prokázáno, že by pro dívky ve VÚ byli vychovatelé nebo vychovatelky výrazným vzorem. Nejvýraznějšími vzory jsou pro ně kamarád a kamarádka, dalším výrazným vzorem je matka, pak otec a poté obdivovaná osobnost.

Pro dívky z SOU a SOŠ jsou nejsilnějším vzorem otcové, poté kamarádky, kamarádi, dále učitelka a po učitelkách matka. Dalšími vzory pro trávení volného času jsou sourozenci a až po nich se umístily obdivované osobnosti. Většina dívek ze SOU a SOŠ obdivované osobnosti nemá, uvedla je méně než polovina dotázaných dívek z rodinného prostředí. Rovněž méně než polovina dotázaných respondenetek z VÚ uvedla nějakou obdivovanou osobnost.

Obdivovanými osobnostmi u dívek byly nejčastěji zpěváci nebo zpěvačky, u dívek ze SOU a SOŠ celkem 26x, na druhém místě herci 9x. U dívek z VÚ byly celkem 10x obdivovanou osobností zpěváci nebo zpěvačky. U dívek z VÚ se také 2x stala obdivovanou osobou vychovatelka, celkem 6x někdo z rodiny (matka, teta, sestra; „babička a děda, protože si se mnou povídají a rozumějí mi“). Dívky z DM a zemědělkyně celkem 3x uvedly učitelku. kromě slavných a známých osobností bylo také uvedeno: 3x obdiv ke studentovi/studentce; 1x „Obdivuji všechny, kteří se učí na cukráře a cukrářky“; 1x obdivuji záchranáře.

5.1.18 Vyhodnocení dotazníkové položky č. 19

Následující položky 19. až 23., které se nacházejí na 4. poslední straně dotazníku nevyplnily všechny účastnice výzkumu. Vyplývalo z toho pro mě důležité poučení pro příště, dotazník byl příliš dlouhý.

19. položka dotazníku zjišťovala, jakým způsobem tráví dívky nejčastěji s rodinou sobotní a nedělní volno. Dívky z SOU a SOŠ uvedly: 1) 43% chodíme ven na procházku; 2) 41% zůstáváme společně doma; 3) 36% každý sám, nejsme spolu; 4) 25% sledujeme TV; 25% navštěvujeme babičku, příbuzné; 5) 22% společně jíme (dalších 10% respondenetek uvedlo vaříme, grilujeme); 6) 17% pracujeme na zahradě, na domě.

Dívky z VÚ uvedly: 1) 52% zůstáváme společně doma; 2) 26% chodíme ven na procházku; 3) 24% sledujeme TV; 4) 22% každý sám, nejsme spolu; 5) 18% povídáme si; 18% hrajeme stolní hry; 6) 16% jezdíme na výlety, navštěvujeme památky.

Z porovnání je patrné, že první 4 činnosti jsou u dívek ze SOU a SOŠ i u dívek z VÚ stejné, mají jen pozměněné pořadí. Další činnosti viz tabulka:

Tabulka č. 18 – „Nejčastější způsoby trávení sobotního a nedělního volna“

	KČ	P	ZEM	DM	□	%	VÚ Počátky	VÚ JH	□	%
chodíme ven na procházku	16	17	6	16	55	43	8	5	13	26
zůstáváme společně doma	14	12	5	22	53	41	15	11	26	52
každý sám, nejsme spolu	14	3	16	13	46	36	8	3	11	22
sledujeme TV	9	14	4	5	32	25	7	5	12	24
navštěvujeme babičku, příbuzné	7	12	3	10	32	25	5	0	5	10
společně jíme	2	12	8	6	28	22	5	2	7	14
návštěva památek, výlety	10	2	6	8	26	20	5	3	8	16
pracujeme na zahradě, na domě	2	4	4	12	22	17	0	0	0	0
povídáme si	5	4	1	9	19	15	7	2	9	18
jedeme na chatu	6	4	3	2	15	12	4	1	5	10
vaříme, grilujeme	8	5	0	0	13	10	2	4	6	12
hrajeme stolní hry	1	4	4	3	12	9	7	2	9	18
uklízíme	3	0	3	5	11	9		1	1	2
jsem se psem	1	5	1	3	10	8	2		2	4
jdeme do bazénu, plaveme	3	0	2	3	8	7		3	3	6
odpočíváme	0	5	2	0	7	5			0	0
jdeme do kina	2	3	2	1	8	6	3	4	7	14
nakupujeme	3	3	2	1	9	7	3	2	5	10
jdeme na zábavu, na akce	0	0		2	2	2	3	2	5	10
nic, jsou v práci, nikam nejždíme	0	0			0		5		5	10
jdou ven s kamarády	5	2		1	8	6		1	1	2
jsem s přítelem	4	0	1	2	7	5			0	0
<i>chlastáme</i>	1	1		1	3	2	2		2	4
sportujeme	1	2	2		5	4	1		1	2
tancujeme	0	0			0			1	1	4
učím se s vychovatelkami	0	1			1			2	2	4

Ojedinele byly uvedeny následující výpovědi dívkami z VÚ J. Hradec: „V sobotu jsem venku a pařím automaty, do toho si zakouřím trávu a alobal.“; „Žádné společné zájmy nemáme, jen jídlo.“; „Nerozumím si s matkou, hádáme se.“; „Nejezdím domů, čas trávím s vychovateli.“

5.1.19 Vyhodnocení dotazníkové položky č. 20

Ve 20. položce dotazníku bylo záměrem zjistit, jak oslovené dívky tráví týdenní a delší dovolenou se svojí rodinou. Dívky z SOU a SOŠ uvedly: 1) 36% jsme společně doma; 2) 28% jdeme na chatu; 3) 23% výlety, návštěva památek; 4) 20% jedeme k moři; 5) 16% procházíme se, jsme venku; 6) 15% každý sám, nejsme spolu; 7) 13% navštěvujeme příbuzné; 8) 12% neděláme nic, nikam nejždíme; 8) 10% jdeme do bazénu, koupeme se.

Dívky z VÚ uvedly nejčastěji tyto činnosti: 1) 44% jsme společně doma; 2) 22% jezdíme na výlety, návštěva památek; 3) 20% procházíme se, jsme venku; 4) 16% jedeme na chatu; 5) 12% jedeme k moři; 6) 8% navštěvujeme příbuzné; 7) 6% jedeme na hory; shodně 6% sportujeme; 8) shodně po 4% získaly činnosti – koupeme se, jdeme do bazénu; vaříme, grilujeme; povídáme si; posezení s přáteli.

Tabulka č. 19 – „Nejčastější způsoby trávení týdenní a delší dovolené“

	KČ	P	ZEM	DM	□	%	VÚ Počátky	VÚ JH	□	%
jsme společně doma	13	10	4	19	46	36	14	8	22	44
jedeme na chatu	11	11	6	8	36	28	6	2	8	16
jezdíme na výlety, návštěva památek	8	8	7	7	30	23	8	3	11	22
jedeme k moři	3	10	6	7	26	20	4	2	6	12
procházíme se, jsme venku	8	5	3	4	20	16	5	5	10	20
každý sám, nejsme spolu	7	1	5	6	19	15	0	1	1	2
navštěvujeme příbuzné	2	5	1	8	16	13	3	1	4	8
neděláme nic, nikam nejezdíme	5	2	3	5	15	12	1	0	1	2
koupeme se, jdeme do bazénu	3	2	5	3	13	10	2	0	2	4
opalujeme se	2	3	4	1	10	8	1	0	1	2
stanujeme, jedeme na pobyt	0	5	0	1	6	0	1	0	1	2
sportujeme (cyklistika)	1	3	3	1	8	6	1	2	3	6
jedeme hory	1	3	2	1	7	5	2	1	3	6
relaxujeme	0	2	5	0	7	5	0	0	0	0
společně jíme	0	1	4	1	6	0	0	0	0	0
vaříme, grilujeme	2	0	0	0	2	0	2	0	2	4
nakupujeme	3	2	0	0	5	0	0	1	1	2
pracujeme na domě, na zahradě	1	3	1	4	0	0	0	1	1	2
povídáme si	1	0	0	1	2	0	1	1	2	4
navštěvuji své přátele, posezení s přáteli	1	0	0	0	1	0	2	0	2	4
<i>chlastáme</i>		2				2	2	0	2	4
<i>"hulím a fetuji"</i>								1	1	2

Dívkami z VÚ byly uvedeny také negativní možnosti trávení volného času: 2x chlastáme, toto 2x uvedly i dívky z oboru prodavač; 1x dívka z VÚ uvedla „hulím a fetuji“. Dívka z oboru kuchař zde uvedla: „Nejezdíme na dovolenou, nikdy jsem s rodiči nikde nebyla.“

Porovnáním tabulek opět vidíme, že se způsob trávení volného času u týdenní a delší dovolené u dívek ze SOU a SOŠ a dívek z VÚ velmi podobá, jen některá pořadí jsou zaměněna a obliba činností se liší v procentech.

5.1.20 Vyhodnocení dotazníkové položky č. 21

Ve 21. položce dotazníku měly dívky uvést, jaké zálibě nebo zálibám by se rády věnovaly ve volném čase, ale není to možné. Přehled nejčastěji uváděných možností přináší následující tabulka.

Tabulka č. 20 – „Jaké zálibě byste se ráda věnovala, ale není to možné?“

	KČ	P	ZEM	DM	□	%	VÚ Počátky	VÚ JH	□	%
učit se tancovat, chodit na diskotéky	11	4	4	6	25	20	14	2	16	32
jezdit na koni	3	1	3	9	16	13	1	3	4	8
hrát na hudební nástroj (piano, kytara)	2	2	2	6	12	9	3		3	6
chodit plavat	1	3		7	11	9	2		2	4
zpívat	6	3		2	11	9	3	1	4	8
jsem spokojená	4	2	1		7	5		1	1	2
malovat, kreslit	1	1	2	3	7	5	1	1	2	4
cestovat, jezdit na výlety	3		2	2	7	5	2	1	3	6
bruslit na in-line bruslích	1		1	3	5	4	2		2	4
být přítelem	2			3	5	4	2	4	6	12
být venku, být s kamarády	1				1		6	1	7	14
cvičit zumba					0		3	3	6	12
sportovat, budovat sportovní kariéru					0		5	1	6	12
být doma s rodinou								5	5	10
hrát různé míčové hry	5				5	4		3	3	6
brát drogy, mít dostatek cigaret, fetovat					0		2	2	4	8
nakupovat					0		3		3	6
být na PC (chat, internet)					0		4		4	8
chodit na akce					0		2	1	3	6
hrát tenis	2	1		3		2	1		1	2
opalovat se	1		2	3		2			0	0
boxovat					0		3		3	6
běhat					0		2		2	4
chodit do fitness centra, posilovat	1				1		2		2	4

Všechny dotázané dívky 25x ze SOU a SOŠ a 16x dívky z VÚ uvedly na 1. místě, že by se rády učily tancovat nebo chodily na diskotéky. U dívek z SOU a SOŠ je na 2. místě 16x uvedena jízda na koni; na 3. místě uvedly celkem 12x, že by se rády naučily hrát na hudební nástroj (klavír, kytara, bicí); na 4. místě uvedly 11x chodit plavat a 11x zpívat; 7x bylo uvedeno: malovat a kreslit; cestovat, jezdit na výlety; jsem spokojená.

Dívky z VÚ uvedly na 2. místě, jako nejžádanější činnost: 7x být venku, být s kamarády; na 3. místě 6x byly uvedeny: být s přítelem; cvičit zumbu; sportovat, budovat sportovní kariéru; na 4. místě 5x být doma s rodinou. Na 5. místě bylo uvedeno 4x: brát drogy, fetovat (mít dostatek cigaret); být na PC; jezdit na koni; zpívat. Z těchto odpovědí dívek s nařízenou ústavní výchovou je možné vysledovat jejich touhu po svobodě, volnosti a návratu zpět do původního prostředí k rodině a kamarádům nebo partě. Zde se dívky v upřednostňování zájmů odlišují.

Zatímco jedna dívka z oboru kuchař číšník uvedla, že by chtěla být opilá, 2 dívky z VÚ JH uvedly následující: „Chtěla bych nového přítele a žít úplně normálně“; „Chtěla bych přestat brát pervitin.“

5.1.21 Vyhodnocení dotazníkové položky č. 22

Ve 22. položce dotazníku uvedly dívky z rodinného prostředí, jako hlavní důvod, proč se vybrané zálibě nemůžou věnovat 1) 54x nemám čas; 2) 41x nemám peníze; 3) 32x není zde tato nabídka činnosti, je to nedostupné; 4) 17x neumím to; 5) 10x nesmím, mám to zakázané.

Dívky s nařízenou ústavní výchovou jako nejčastější důvod uváděly: 1) 25x mám ústavní (nebo ochrannou) výchovu; 2) 16x nemám peníze, z finančních důvodů; 3) 9x nemám čas; 4) 6x není zde taková možnost; 5) 5x nesmím, mám to zakázané. Pro obě skupiny byl důležitým důvodem, nemám čas – 1. místo u dívek ze škol, 3. místo u dívek z výchovného ústavu. Přitom vrátíme-li se k vyhodnocení položky č. 8, u všech sledovaných skupin byl uvedený dostatečný časový prostor pro realizaci zájmů. Na druhém místě dívky shodně uvedly, nemáme peníze. Vrátíme-li se zpět k vyhodnocení průměrné spotřeby cigaret a počtu dívek, které uvedly, že kouří, není tento argument příliš překvapující. Jedná se o skupinu, která obvykle nemívá vlastní pravidelné příjmy, pouze kapesné od rodičů, nebo přivýdělků z brigád. Mnoho finančních prostředků však dívky vynakládají za nákup cigaret, dívky, které vykouří 2 krabičky týdně, při ceně cigaret cca 80,- Kč za tuto svojí škodlivou zálibu zaplatí kolem 700,- Kč měsíčně. S výjimkou nejčastěji uváděného důvodu dívek z ÚV jsou uvedené důvody u obou skupin dosti podobné. Viz následující tabulka č. 21.

Tabulka č. 21 – „Nejčastější důvody, proč se dívky nemohou vybrané zálibě věnovat:“

	KČ	P	ZEM	DM	□	VÚ Počátky	VÚ JH	□
<i>mám ústavní, ochrannou výchovu</i>						13	12	25
nemám čas	18	15	9	12	54	7	2	9
nemám peníze, z finančních důvodů	7	18	9	7	41	10	6	16
není zde taková možnost, není to dostupné	13	7	4	8	32	6		6
neumím to	2	9	3	3	17	2		2
nesmím, nemůžu, mám to zakázané	5	5			10	5		5
nemám koně	1		4	1	6		2	2
musím se učit	1		2	3	6		1	1
nevím, jak toho docílit	1			2	3		1	1
zdravotní stav mi to neumožňuje	2			1	3			
nemám kamarádku, není s kým				2	2	1		1
nemám vůli, trpělivost, nechce se mi	1	1		2	4	2		2

5.1.22 Vyhodnocení dotazníkové položky č. 23

Tabulka č. 22 – „Bez jaké činnosti, které se již věnují, se dívky neobejdou?“

	KČ	P	ZEM	DM	□	VÚ Počátky	VÚ JH	□
kamarádky, kamarádů, party	16	12	10	18	56	7	8	15
sportu (fotbal, basketbal...)	5	10	6	7	28	5		5
bez muziky, bez hudby	6	10	3	5	24	6	5	11
chození ven	5	3	4	11	23	4	2	6
bez přítele	7		3	10	20			0
bez rodiny	6	2	3	8	19	3	2	5
bez práce	4		1	6	11			0
čtení knížek, časopisů		5	2	3	10	4	1	5
bez psa	2	4	1	2	9	1		1
bez koní	3	1	1	3	8			0
jízdy na kole	2	4	2		8	1		1
tance	1	1	1	4	7	8	2	10
PC	1	2	1	4	8	2	5	7
sexu	3	2	1	1	7	1	3	4
zpěvu	2	2			4	2	5	7
meditace, relaxace, spánku	1	2	1	2	6	5		5
plavání			4	1	5			
televize		5			5			0
malování obrázků			1	1	2	3	2	5
bez výletů		2	1	1	4			
bez úklidu	2			2	4			
bez kroužku první pomoci			1	2	3			
telefonování				2	2	2	1	3
focení	1		2	1	4			0
bez auta			2	1	3			
kouření	5	3		4	12		5	
alkoholu		2	1	1	4			

Dívky z SOU a SOŠ uvedly nejčastěji: 1) 56x, že se neobejdou bez kamarádů, přátel, bez party; 2) 28x byly uvedeny nejrůznější sportovní aktivity, ve kterých převažovaly míčové hry; 3) 24x uvedly bez hudby; 4) 23x bez chození ven; 5) 20x bez přítele; 6) 11x bez práce; 7) 10x bez čtení knížek nebo časopisů.

Dívky z VÚ uvedly nejčastěji: 1) 15x bez kamarádů, bez party; 2) 11x bez muziky; 3) 10x bez tance; 4) 7x bez PC; 7x bez zpěvu; 5) 6x bez chození ven; 6) 5x bez sportu; bez rodiny; bez čtení; bez malování obrázků; bez meditace, relaxace a spánku.

Porovnáním vidíme, že pro obě skupiny jsou velmi důležité, na prvním místě přátelé a kamarádi. Následující pořadí důležitých činností, bez kterých se dívky neobejdou jsou zpřeházená, ale mezi vyjmenovanými činnostmi, bez nich se dívky neobejdou, je značná podobnost. Oblíbené a pro dívky důležité činnosti se z větší části shodují.

5.2 Shrnutí 2. části, zhodnocení výzkumu

Vyhodnocení jednotlivých položek dotazníku nepřineslo vždy takové informace, jaké jsem původně při zadávání otázek očekávala. Jako obtížně vyhodnotitelná se ukázala většina otevřených otázek. Problematické na vyplnění pro respondentky se ukázaly zejména položky č. 5 a č. 18. Protože nebyly většinou vyplněny podle zadání tak, jak bylo původně mnou zamýšleno, se také velice obtížně vyhodnocovaly údaje, které při jejich vyplnění dívky uvedly. Problémy s vyplněním dělalo také posledních 5. otázek, položky č. 19. až č. 23. Tyto položky v některých případech zůstaly zcela nevyplněny. Hlavním důvodem je, že dotazník byl přeci jen příliš dlouhý a tedy pro dotazované dívky příliš časově náročný a nejspíše také některé dívky nudil, a proto jej nedopsaly. Možné také je, že přes upozornění na začátku, že má dotazník 4 stránky, zapoměly na poslední stránku otočit. U dívek ve VÚ, kterým jsem dotazníky předávala v komornějším prostředí skupiny, což jsou obývací prostory pro max. 6 dívek, se mi to podařilo u všech včas odhalit a požádat je o doplnění poslední stránky dotazníku. Dívky ze škol však dotazníky vyplňovaly ve třídách a hromadně mi je potom odevzdávaly, a proto se stalo, že mi některé poslední stranu nevyplnily a já jsem to včas neodhalila.

Teprve po zhodnocení položek 18. až 23. jsem zjistila, že děti žijící v rodinách, navštěvující střední odborné učiliště a střední odbornou školu nemají o mnoho lepší sociální zázemí, než měly nebo mají dívky umístěné ve výchovném ústavu. Mnoho dívek z SOU a SOŠ také pochází z neúplných rodin, mnoho jich má více než 2 sourozence, což bylo zjištěno při vyhodnocení položek 5. a 19.. Toto může být důvod, proč i v rodinách dívek ze SOU a SOŠ nezůstává dostatek financí na pestrý a hodnotný program o víkendech a o dovolené. Alespoň výzkum nenasmědčuje tomu, že by dívky z SOU a SOŠ měly výrazně pestřejší způsob trávení volného času o víkendech nebo o dovolené. Jejich trávení volného času je velmi podobné s volným časem dívek ve VÚ. Nejvíce dívek ze SOU a SOŠ 36% účastnících se výzkumu uvedlo, že o dovolené zůstávají doma; 28% jich jezdí na chatu, 23% navštěvuje památky a jezdí na výlety a 20% jezdí k moři. 12% dívek z VÚ rovněž uvedlo, že jezdí k moři. Ostatní uvedené aktivity o dovolené byly u porovnávaných skupin stejné, jen s jinými procentními hodnotami.

Provedený výzkum nepotvrdil žádnou ze stanovených hypotéz.

H1: „Způsob trávení volného času u dívek ve věku 15-19 let z prostředí výchovného ústavu a u dívek srovnatelného věku navštěvujících odborné učiliště nebo střední školu je rozdílný.“

Tato hypotéza H1 nebyla potvrzena. Výsledek výzkumu ukázal, že je dívky z porovnávaných skupin tráví svůj volný čas podobným způsobem, mají podobné zájmy. Zájmy srovnávaných skupin dívek jsou podobné, podstatným způsobem se neliší.

Podhypotéza H1-h1: „Rozdíly v trávení a preferenci volného času jsou způsobeny rozdílným prostředím a sociálním zázemím, které na dívky působí (rodina oproti výchovnému ústavu).“ také nebyla potvrzena. Při výzkumu jsem naopak zjistila, že zejména obory kuchař číšník a prodavač na SOU jsou, co se týče sociálního zázemí, velice podobné a srovnatelné s původním zázemím dívek umístěných ve výchovném ústavu.

Hypotézy H2 a H3:

„Nejvýraznějším vzorem ve výběru trávení volného času bude u dětí žijících v rodinách některý člen rodiny (matka, otec nebo sourozenec), méně výrazným vzorem bude vrstevnická skupina nebo osobní idol (slavná osobnost), nejméně výrazným vzorem budou učitelé a vychovatelé.“

„Nejvýraznějším vzorem ve výběru trávení volného času bude u dívek žijících ve Výchovném ústavu vrstevnická skupina nebo osobní idol (slavná osobnost), méně výrazným vzorem budou vychovatelé nebo učitelé, nejméně výrazným vzorem bude některý z členů rodiny (matka, otec nebo sourozenec).“

Tyto dvě hypotézy H2 a H3 také nebyly na základě provedeného výzkumu potvrzeny. K vyvrácení hypotéz H2 a H3 jsou nejdůležitější výsledky vyhodnocení 5. ,18. a 23. položky dotazníku. Bylo zjištěno, že pro obě skupiny jsou nejsilnějšími vzory vrstevníci, tedy kamarádi a přátelé, pro obě skupiny jsou druhým nejdůležitějším vzorem rodiče. Významný vliv vychovatelů na trávení volného času u dívek ve VÚ tak, jak byl předpokládán v hypotéze H3, se v odpovědích respondentek nepotvrdil.

Přesto, že žádná z hypotéz nebyla výzkumem potvrzena, přinesl výzkum zajímavé zmapování oblíbených činností dotazovaných dívek. Výsledky by bylo možné použít pro vytvoření nabídky volnočasových aktivit pro dívky ze SOU, SOŠ a z VÚ.

Pomocí ankety by se dalo u jednotlivých skupin ověřit a zpřesnit, o které sportovní aktivity, výukové programy (cizí jazyk, PC, tanec, zpěv) nebo jiné zájmové činnosti z těch, které byly dívkami opakovaně v dotazníku uvedeny, mají dívky skutečně zájem a některé nové zájmové činnosti pro dívky zpřístupnit.

ZÁVĚR

Dospívající mládež v dnešní době disponuje poměrně velkým množstvím volného času.¹⁶¹ Spolu s množstvím volného času mají dospívající obrovskou touhu poznávat a zkoušet nové činnosti, téměř se dá říci, že hladoví po nových zážitcích a po dobrodružství. Přitom bývají dospívající na vrcholu svých fyzických sil, takže se vše zdá být na dosah a uskutečnitelné i nemožné. Mladým chybí finanční soběstačnost a zkušenosti; moudrost, která snad přichází později s věkem, kdy se člověk vnitřně zklidní a zjistí, že není třeba toužit po všem a vše zkusit, kdy dospělý člověk nasměruje své síly, plány a touhy k poněkud realističtějším cílům.¹⁶² Většina adolescentů ještě není zapojena do pracovního procesu, a proto jsou možnosti na uhrazování jejich potřeb a požadavků v převážné většině případů závislé na výši kapesného nebo na finanční pomoci od rodičů. Některé děti by si rády již v tomto věku přivydělaly nějaké vlastní peníze na své potřeby a požadavky, nad rámec rodinného rozpočtu, na brigádě. Ale v menších městech nebývá příliš velká nabídka pracovních příležitostí, a proto si jen menší část studentů najde v tomto věku brigádu. Důvodem je vysoká nezaměstnanost v ČR a nízká kvalifikace mladistvých osob s dosud neukončeným vzděláním. Také časová náročnost denního studia značně omezuje možnosti, najít si při škole zaměstnání nebo brigádu. Jejich jedinou prací, tak zůstává často příprava na budoucí povolání, a občasná pomoc rodičům doma.

U mladistvých se tak může dostavovat určitá frustrace nebo nespokojenost s vlastní i rodinnou finanční situací a z toho plynoucí nemožností realizovat své touhy a zájmy podle vlastního uvážení.¹⁶³ Zároveň také těžce nesou skutečnost, že svoji situaci nemůžou podstatně zlepšit vlastním úsilím a už vůbec ne v krátkodobém časovém horizontu. Z tohoto rozčarování mohou někteří dospívající sklouznout k dostupnějším formám trávení volného času v partách, za přítomnosti alkoholu, kouření a experimentace s lehčími i těžšími nelegálními drogami. Někteří z nich místo aktivních forem zábavy (věnování se určitému sportu, umělecké činnosti nebo návštěvě kina, divadla, koncertu, výstavy atp.) sklouznou k pasivním formám zábavy, jako jsou sledování pořadů v televizi, komunikace s kamarády přes internet a hraní her na počítači. K tomuto stavu přispívá zhoršená sociální i finanční situace rodin a také politika státu, který v současné době nemá jako svoji prioritu vytváření dalších zájmových kroužků a činností, které by mohly uspokojit požadavky na aktivní trávení volného času pro větší množství dospívajících.

Ve výzkumu bylo navzdory výše uvedenému zjištěno, že mnoho dětí aktivně sportuje a zajímá se o sporty. Zvýšený zájem byl o míčové hry, tanec a plavání. Oslovené dívky, jako další nejčastější záliby uváděly: procházky; povídání a čas strávený s přáteli; čtení a až za čtením se umístil počítač. Stejně pořadí oblíbenosti jako počítač získaly tanec a poslech hudby.

Výzkum přinesl neradostné zjištění, co se týče množství průměrné spotřeby cigaret u dotazovaných dívek a procenta dívek, které uvedly, že jsou kuřačky. Očekávala jsem nepříznivý výsledek u dívek z VÚ, ale zároveň jsem očekávala podstatně lepší výsledek u dívek navštěvujících SOU a SOŠ.

¹⁶¹ Toto bylo zjištěno také výzkumem, zejména vyhodnocením položky č. 3, č. 8, a nepřímo také tím, že žádná z dotazovaných dívek neuvadla možnosti: 2f) „nemám volný čas“ nebo 4h) „nemám volný čas“.

¹⁶² Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 215.

¹⁶³ Srov. Vyhodnocení dotazníkové položky č. 22, s. 75.

Ve výzkumu, po vyhodnocení položek č. 19 a č. 20, bylo zjištěno, že rodinná situace u dívek na odborném učilišti a střední odborné škole je v mnohém srovnatelná s rodinnou situací dívek umístěných ve VÚ. Mnoho dětí na učilištích pochází z početnějších rodin, má dva a více sourozenců. Také dívky umístěné ve VÚ, bývají většinou z početnějších rodin. Početné rodiny, často jen s jedním z rodičů nebo jen s jedním ekonomicky aktivním rodičem, mívají méně finančních prostředků než malé rodiny s oběma výdělečně činnými rodiči. Rodiny dětí na SOU a SOŠ jsou podobně jako rodiny dívek z VÚ často neúplné nebo doplněné. Z této skutečnosti může vyplývat určité napětí v nově uspořádaném rodinném prostředí a také nestabilita jejich rodinného zázemí.

Jak jsem zjistila vyhodnocením výzkumu, ani rodinné prostředí nepřináší učnicím SOŠ a SOU dostatek rozmanitých a kvalitních podnětů pro trávení volného času. Průzkum ukázal, že mnoho rodin dotázaných dívek ve volnu především zůstává doma, nakupuje, vaří a uklízí. Zajímavé společné aktivity uvádí jen malý zlomek dětí.

Cílem výzkumu bylo zjistit, zda jsou rozdíly v trávení volného času mezi dívkami ve věku 15-19 let umístěnými ve výchovném ústavu v porovnání s dívkami srovnatelného věku žijícími v rodinách a navštěvujícími odborné učiliště nebo střední odbornou školu. Bylo oproti očekávání a v rozporu se stanovenými hypotézami zjištěno, že rozdíly mezi zkoumanými skupinami dívek nejsou nijak podstatné, že jsou si zkoumané skupiny ve způsobu trávení volného času a preferencích velmi podobné. Větší odlišnost ve způsobu trávení volného času byla zjištěna u skupiny dívek z DM oproti ostatním zkoumaným skupinám. V trávení dívek obou porovnávaných skupin není podstatný rozdíl.

Druhým cílem výzkumu bylo ověřit, do jaké míry ovlivňují výběr trávení volného času osobní vzory: a) členové vlastní rodiny, b) vrstevnické skupiny, c) vychovatelé či učitelé, d) idoly nebo slavné osobnosti. Bylo zjištěno, že největší vliv na všechny dotazované dívky mají vrstevnické skupiny, více kamarádi než kamarádky. Druhým nejdůležitějším vzorem i pro dívky ve VÚ zůstávají rodiče, nebo jeden z rodičů. Slavné osobnosti nemají velký vliv na trávení volného času u zkoumané skupiny dívek, alespoň tak to dívky v dotazníku uvedly. Obdivované osobnosti uvedla jen méně než polovina dotázaných. Nejčastějšími obdivovanými osobnostmi byl u dotázaných dívek jejich přítel, v ojedinělých případech se jimi staly dvě vychovatelky z VÚ J. Hradec. Několik dívek z oboru prodavač a kuchař číšník obdivovalo svoji učitelku a vedoucí praxe.

Za hlavní přínos této práce a provedeného výzkumu považuji určité zmapování oblasti zájmu u výzkumného vzorku dívek. Výsledky výzkumu lze podle mého názoru, i přes nižší počet dotázaných (celkem se výzkumu zúčastnilo 178 dívek) považovat za transparentní pro populaci současných dívek žijících v Jindřichově Hradci a jeho nejbližším okolí. Bylo zjištěno, že se zájmy dívek žijících v rodinném prostředí v porovnání se zájmy dívek žijících ve výchovném ústavu oproti očekávání podstatně neliší. Výsledky výzkumu by bylo možné využít k vytvoření nabídky zájmových kroužků a činností ve školách a v zařízeních, v nichž byl výzkum proveden. Také by bylo možné z výsledku čerpat podnět pro zahájení lepší osvětové činnosti na místních základních i středních školách a učilištích o škodlivosti kouření. Bylo by potřebné a záslužné rozvinout v Jindřichově Hradci nějaké další preventivní programy zaměřené proti užívání návykových látek u dětí a mladistvých. Bylo by dobré děti cíleně motivovat prostřednictvím zajímavých her a programů k tomu, aby abstinovaly od všech návykových látek a tento návyk si udržely pokud možno i ve své dospělosti.

POUŽITÁ LITERATURA:

ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Dotisk. Praha: Karolinum, 1997. ISBN: 80-7066-534-3.

ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Vydání první. Praha: Portál, 2001. ISBN: 80-7178-463-X.

ČINČERA, J.; KAPLÁNEK, M. a kol. *Tři cesty k pedagogice volného času*. Vydání první. Brno: Tribun EU, 2009. ISBN: 978-80-7399-611-6.

DUNOVSKÝ, J.; DYTRYCH, Z. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vydání 1. Praha: Grada, 1995. ISBN: 80-7169-192-5.

FREEMANNOVÁ, J. *Volnočasové aktivity*. Vydání první. Praha: NIDM MŠMT, 2009. ISBN: 978-80-86784-93-0.

HARTL, P.; HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. ISBN: 80-7178-303-X.

HÁJEK, B.; HOFBAUER, B. a kol. *Pedagogika volného času*. Číslo vydání neuvedeno. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2003. ISBN: 80-7290-128-1.

HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Vydání první. Praha: Portál, 2004. ISBN: 80-7178-927-5.

HRADČNÁ, M. a kol. *Vybrané problémy sociální pedagogiky*. Vydání neuvedeno. Praha: UK, 1995. ISBN: není uvedeno.

KOENIG, J. L. *Chytrá výchova*. Vydání první. Praha: Portál, 2004. ISBN: 80-7178-780-9.

KOPŘIVA, P.; NOVÁČKOVÁ, J. a kol.: *Respektovat a být respektován*. 3. vydání. Kroměříž: Spirála, 2008. ISBN: 978-80-904030-0-0.

KOTÁSEK, J.; MAŇÁK, J. a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a psychologie*. Číslo vydání neuvedeno. Brno: Paido, 1998. ISBN: 80-85931-58-3.

KUBÍČKOVÁ, H. *Dítě – rodina – instituce aneb jak neztratit budoucnost*. Vydání první. Ostrava: UNIVERSITAS, 2011. ISBN: 978-80-7464-017-9.

KUNÁK, S. *Vybrané možnosti primárnej prevencie negatívnych vplyvov na deti a mládež*. Číslo vydání neuvedeno. Bratislava: IRIS, 2007. ISBN: 978-80-89256-10-5.

LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. a kol. *Vývojová psychologie*. 2. aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN: 80-247-1284-9.

MACEK, P. *Adolescence*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. ISBN: 80-7178-348-X.

MATĚJÍČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vydání druhé. Praha: Portál, 1996. ISBN: 80-7178-320-X.

MATĚJÍČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Vydání páté. Praha: Portál, 2008. ISBN: 978-80-7367-504-2.

MATĚJÍČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Číslo vydání neuvedeno. Praha: Portál, 1994. ISBN: 80-85282-83-6.

MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. a kol. *Mládež a delikvence*. Vydání první. Praha: Portál, 1998. ISBN: 80-7178-226-2.

MATOUŠEK, O.; PAZLAROVÁ, H. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Vydání první. Praha: Portál, 2010. ISBN: 978-80-7367-793-8.

MIŠURCOVÁ, V. a kol. *Hra a hračka v životě dítěte*. 2. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. ISBN neuvedeno.

MURPHY, R. F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Vydání první, dotisk, Praha: SLON, 2001. ISBN: 80-85850-53-2.

OPASCHOWSKI, H. W. *Erlebniswelten im Zeitalter der Eventkultur. Kathedralen des 21. Jahrhunderts*. Hamburg: GERMA PRESS, 2000. ISBN: 3-924865-32-9.

PÁVKOVÁ, J; HÁJEK, B. a kol. *Pedagogika volného času*. 3. aktualizované vydání. Praha: Portál, 2002. ISBN: 80-7178-711-6.

PROKEŠOVÁ, M. *Teze k pedagogice volného času*. Vydání první. Ostrava: Repronis Ostrava, 2002. ISBN: 80-7042-249-1.

PRŮCHA, J. (ed.) a kol. *Pedagogická encyklopedie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009. ISBN: 978-80-7367-546-2.

ROSINSKÝ, R. a kol. *Pedagogicko-psychologické a interkultúrne aspekty práce učiteľov žiakov z odlišného sociokultúrneho prostredia*. Číslo vydání neuvedeno. Nitra: Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva Univerzity Konštantína Filozofia v Nitre, 2009. ISBN: 978-80-8094-589-3.

ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 1. vydání. Praha: Panorama, 1989. ISBN: 80-7038-078-0.

SPOUSTA, V. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Vydání první. Brno: MU, 1994. ISBN: není uvedeno.

STŘELEČEK, S.; MARÁDOVÁ E. a kol. *Kapitoly z rodinné výchovy*. První vydání. Praha: FORTUNA, 1992. ISBN: 80-85298-84-8.

ŠTEFLOVÁ, A. *Vybrané souvislosti efektivity edukačních přístupů ve výchovném ústavu pro dívky*. Rigorózní práce. Praha: Univerzita Karlova, 2007. ISBN: neuvedeno.

TAXOVÁ, J. *Pedagogicko psychologické zvláštnosti dospívání*. Vydání neuvedeno. Praha: SPN, 1987. ISBN: není uvedeno.

VESELÁ, J. *Základy sociologie volného času*. 1. vydání. Pardubice: Univerzita Pardubice Fakulta ekonomicko-právní, 1999. ISBN: není uvedeno.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2008. ISBN: 978-80-7367-414-4.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Vydání první. Praha: Portál, 2000. ISBN: 80-7085-237-X.

VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*. 2. doplněné vydání. Brno: Print-Typia, 2001. ISBN: 80-86384-00-4.

VÁŽANSKÝ, M.; SMÉKAL V. a kol. *Základy pedagogiky volného času*. Číslo vydání neuvedeno. Brno: Paido, 1995. ISBN: 80-901737-9-9.

WILDOVÁ, R. *Svoboda a hranice, láska a respekt*. 1. Vydání. Praha: DharmaGaia, 2010. ISBN: 978-80-7436-005-3.

Stanovy junáka – Svaz skautů a skautek ČR. Sbíрка skautských předpisů a řádů. Praha: Junák – svaz skautů a skautek ČR, TDC, 2000. ISBN 80-86109-49-6.

Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školních zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních ve znění pozdějších platných právních předpisů. Aktuální platná tištěná verze z ledna 2015.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

(T-online.de): *Hobby. Nur TV und PC? Was Jugendliche in ihrer Freizeit am liebsten machen*. [online] z 8. 4. 2013. Německo. Dostupné na WWW: <http://www.t-online.de/eltern/erziehung/id_62877160/das-machen-teenies-in-ihrer-freizeit-am-liebsten.html>.

(Edukation.com) Community Action Network; LEHMAN, P.: *Teens and Free Time*. [online] z 25. 2. 2011. Anglie. Dostupné na WWW: <http://www.edukation.com/reference/article/Ref_Teens_Free_Time/>.

(Parlament České republiky poslanecká sněmovna): *Listina základních práv a svobod*. [online] ze 17. 3. 2012. Praha (ČR). Dostupné na WWW: <<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>>.

(Parlament České republiky poslanecká sněmovna): *Ústava České republiky*. [online] ze 17. 3. 2012. Praha (ČR). Dostupné na WWW: <<http://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>>.

Úmluva o právech dítěte. [online] ze 17. 3. 2012. Neuvedeno (ČR). Dostupné na WWW: <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>>.

(KURZY CZ): *Zákon o rodině*. [online] ze 17. 3. 2012. Neuvedeno (ČR). Dostupné na WWW: <<http://zakony.kurzy.cz/94-1963-zakon-o-rodine/cast-2/>>.

(Portál veřejné správy): *Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání*. [online] ze 17. 3. 2012. Neuvedeno (ČR). Dostupné na WWW: <<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon/>>.

(Oficiální portál města Strakonice): *4. anketa č. 2 - Nizkoprahový klub*. [online] ze 17. 3. 2012. Strakonice (ČR). Dostupné na WWW: <<http://www.strakonice.eu/content/4-anketa-c-2-%E2%80%93-nizkoprahovy-klub>>.

(Oficiální web města Počátky): *Základní údaje o městě*. [online] ze 13. 4. 2012. Počátky (ČR). Dostupné na WWW: <http://www.pocatky.cz/pages/?pg=zakl_udaje&l=2&sub=1&id_title=2>.

(Oficiální stránky města Jindřichův Hradec): *Město*. [online] ze 13. 4. 2012. Jindřichův Hradec (ČR). Dostupné na WWW: <<http://www.jh.cz/cs/mesto/>>.

Seznam příloh:

Příloha č. 1 Anketa

Příloha č. 2 Dotazník

Příloha č. 3 Dotazník pro DM

Příloha č. 1

ANKETA

Vážené respondentky,

Prosím Vás, přečtete si pozorně anketní otázky a pravdivě na ně odpovězte vyplněním formuláře. Anketa je zcela anonymní, slouží pouze k vypracování mé diplomové práce na téma *Rozdíly v preferencích a způsobu trávení volného času u dívek umístěných ve VÚ a jejich vrstevnic navštěvujících SOŠ nebo SOU*. Správné odpovědi zakroužkujte nebo čitelně doplňte velkými tiskacími písmeny.

Předem Vám děkuji za Váš čas a pomoc. Bc. Lenka Drevianková, DiS.

Studentka TF v Českých Budějovicích

1. Je mi let. (uved'te číslici)

2. Jakým způsobem nejraději trávíte svůj volný čas? (Uved'te, prosím, alespoň 5 možností nejlépe sestupně podle Vašeho zájmu, tj. od nejzajímavější po nejméně zajímavé, maximálně 10 možností.)

1).....

2).....

3).....

4).....

5).....6).....

7).....8).....

9).....10).....

3. Uved'te několik možností (max. 5) trávení volného času ve Vašem blízkém okolí, vhodných pro Váš věk, které Vás lákají, zajímají, chtěly byste je vyzkoušet, ale zatím se jim nevěnujete. Kdo z Vašich známých se jim věnuje? (Např. 1) seskok padákem – starší bratr, nebo 2) let horkovzdušným balónem – kamarádka apod.)

1).....

2).....

3).....

4).....

5).....

Děkuji za Vaši pomoc s výzkumem! :-)

Příloha č. 2

Dotazník

Vážené respondentky,

Prosím Vás, přečtěte si tento dotazník pozorně a pravdivě jej vyplňte. Dotazník je zcela anonymní, slouží k vypracování mé diplomové práce na téma **Rozdíly v preferencích a způsobu trávení volného času u dívek umístěných ve VÚ a jejich vrstevnic navštěvujících SOU nebo SOŠ**. Správné odpovědi zakroužkujte nebo čitelně doplňte velkými tiskacími písmeny.

Předem Vám děkuji za Váš čas a pomoc. Bc. Lenka Drevianková, DiS.

Studentka TF v Českých Budějovicích

1. **Je mi let.** (uveďte číslici odpovídající Vašemu věku)
2. **Jakým způsobem ráda trávíte svůj volný čas?**
 - a) odpočívám, relaxuji, pokud možno nic nedělám
 - b) věnuji se svým zálibám, koníčkům
 - c) sportuji, uveďte jak.....
 - d) dále se vzdělávám nebo se učím do školy
 - e) jinak, uveďte.....
 - f) nemám volný čas
3. **Kolik Vám denně (v pracovní dny) zbývá volného času pro sebe, na Vaše záliby a koníčky, na Vaši seberealizaci?**
 - a) méně než 0,5 hod.
 - b) 0,5 – 1 hod.
 - c) 1 hod. – 2 hod.
 - d) 2 – 4 hod.
 - e) 4 – 6 hod.
 - f) více než 6 hod.
4. **Jaké činnosti se nejčastěji věnujete ve volném čase?** U této otázky můžete uvést více možností odpovědí pokud nezvolíte h).
 - a) volný čas trávím s přáteli nebo s rodinou
 - b) poslouchám muziku
 - c) čtu knihy, noviny, časopisy
 - d) hraji na hudební nástroj, kreslím
 - e) sportuji
 - f) pracuji s počítačem
 - g) jinak, uveďte, prosím, jak
 - h) nemám volný čas
5. **Očíslujte od 1 (=nejmenší vliv) do 10 (=největší vliv), případně 0 (= nemá naprosto žádný vliv), o kterých z uvedených jedinců nebo skupin si myslíte, že mají největší vliv na výběr a upřednostňování Vašich zájmů a zálib ve volném čase:**

() matka, () otec, () bratr, bratři, () sestra, sestry, () děda nebo babička, () kamarádi/dky z okolí bydliště, () kamarádi/dky ze školy, () učitel/ka, () vychovatel/ka, () někdo jiný, uveďte svůj vztah k němu
.....

6. **Máte nějakého koníčka, kterému se věnujete?** Jestliže nemáte žádného koníčka, pokračujte až otázkou č. 10. a) ano b) ne

7. **Jakému koníčku či zálibě se ve volném čase nejčastěji věnujete?** (Můžete uvést až 3 různé nejčastější záliby.)

.....
.....
.....

8. **Kolik volného času věnujete denně Vašemu nejčastějšímu koníčku?**

- a) méně než 0,5 hodiny
- b) 0,5 – 1 hod.
- c) 1 – 3 hod.
- d) více než 3 hodiny

9. **Jste kuřačka?**

- a) ano
- b) ne
- c) kouřím jen příležitostně

10. **Pokud jste u předchozí otázky odpověděla a) *ano* nebo c) *kouřím příležitostně*, vyberte prosím možnost, která přibližně odpovídá času, který touto činností denně strávíte – odpovídající údaj zakroužkujte.** Pokud jste odpověděla b) ne, přeskočte k další otázce č. 12.

- a) méně než půl hodiny
- b) 0,5h
- c) 1h
- d) více než 1h denně

11. **Kolik denně/týdně (nehodící se škrtněte) cigaret přibližně vykouříte? Uveďte počet vykouřených cigaret denně / týdně.**

12. **Kolik času denně průměrně věnujete přípravě na vyučování?**

- a) maximálně 0,5 hod.
- b) 0,5 – 1 hod.
- c) 1 – 2 hod.
- d) více než 2 hod.

13. **Myslíte si, že škola nebo výchovný ústav má vliv na způsob, jakým trávíte Váš volný čas?**

- a) rozhodně ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) rozhodně ne

14. **Navštěvujete pravidelně (tj. každý týden nebo alespoň 1krát za 14 dní) nějaký zájmový kroužek?**

- a) ano
- b) ne

15. Pokud ano, jaký zájmový kroužek (kroužky) pravidelně navštěvujete?

.....
.....

16. Jste spokojena s nabídkou volnočasových aktivit, které Vám škola či výchovný ústav nabízí?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

17. Pokud nejste spokojena s nabídkou volnočasových aktivit, které Vám škola či výchovný ústav nabízí, jaké aktivity byste uvítala? Uveďte maximálně 5 možností.

.....
.....
.....

18. Uveďte, prosím, 2 záliby, kterým se věnují Vaši blízcí a známí lidé. (Pokud například nemáte starší sestru, uveďte jen nemám, pokud ji máte, ale nevíte, jaké má záliby, uveďte, prosím, nevím.)

- a) matka
- b) otec
- c) starší bratr
- d) mladší bratr
- e) starší sestra
- f) mladší sestra
- g) kamarádka
- h) kamarád
- i) učitelka
- j) učitel
- k) vychovatelka
- l) vychovatel
- m) obdivovaná osobnost (uveďte příjmení a obor).....

.....

19. Uved'te, prosím, 3 - 5 nejčastějších způsobů, jak trávíte se svojí rodinou sobotní a nedělní volno (např. na chatě, jdeme do kina, jdeme do divadla, zůstáváme společně doma, každý sám a podobně)

- 1).....
- 2).....
- 3).....
- 4).....5).....

20. Uved'te, prosím, 3 - 5 nejčastějších způsobů, jak trávíte se svojí rodinou týdenní a delší dovolenou (př. na horách, u moře, na chatě, zůstáváme společně doma a podobně)

- 1).....
- 2).....
- 3).....
- 4).....5).....

21. Uved'te, jaké zálibě nebo zálibám byste se ráda věnovala ve volném čase, ale není to možné. Uved'te maximálně 5 nejžádanějších možností.

- 1).....
- 2).....
- 3).....
- 4).....5).....

22. Uved'te důvod, proč se vytoužené zálibě nemůžete věnovat. Maximálně 5 nejdůležitějších možností (nemám čas, neumím to, nemám dost peněz atp.)

- 1).....
- 2).....
- 3).....
- 4).....5).....

23. Bez jaké činnosti, které se již ve volném čase věnujete, byste se nedokázala obejít? Uved'te maximálně 5 pro Vás nejdůležitějších možností.

- 1).....
- 2).....
- 3).....
- 4).....5).....

Děkuji Vám za Vaši pomoc s výzkumem!! :-)

Dotazník

Vážené respondentky,

Prosím Vás, přečtěte si tento dotazník pozorně a pravdivě jej vyplňte. Dotazník je zcela anonymní, slouží k vypracování mé diplomové práce na téma **Rozdíly v preferencích a způsobu trávení volného času u dívek umístěných ve VÚ a jejich vrstevnic navštěvujících SOU nebo SOŠ**. Správné odpovědi zakroužkujte nebo čitelně doplňte velkými tiskacími písmeny.

Předem Vám děkuji za Váš čas a pomoc. Bc. Lenka Drevianková, DiS.

Studentka TF v Českých Budějovicích

* **Uveďte, prosím, Váš studijní obor:**

1. Je mi let. (uveďte číslici odpovídající Vašemu věku)

2. Jakým způsobem ráda trávíte svůj volný čas?

- g) odpočívám, relaxuji, pokud možno nic nedělám
- h) věnuji se svým zálibám, koníčkům
- i) sportuji, uveďte jak.....
- j) dále se vzdělávám nebo se učím do školy
- k) jinak, uveďte.....
- l) nemám volný čas

3. Kolik Vám denně (v pracovní dny) zbývá volného času pro sebe, na Vaše záliby a koníčky, na Vaši seberealizaci?

- g) méně než 0,5 hod.
- h) 0,5 – 1 hod.
- i) 1 hod. – 2 hod.
- j) 2 – 4 hod.
- k) 4 – 6 hod.
- l) více než 6 hod.

4. Jaké činnosti se nejčastěji věnujete ve volném čase? U této otázky můžete uvést více možností odpovědí pokud nezvolíte h).

- i) volný čas trávím s přáteli nebo s rodinou
- j) poslouchám muziku
- k) čtu knihy, noviny, časopisy
- l) hraji na hudební nástroj, kreslím
- m) sportuji
- n) pracuji s počítačem
- o) jinak, uveďte, prosím, jak
- p) nemám volný čas

5. Očíslujte od 1 (=nejmenší vliv) do 10 (=největší vliv), případně 0 (= nemá naprosto žádný vliv), o kterých z uvedených jedinců nebo skupin si myslíte, že mají největší vliv na výběr a upřednostňování Vašich zájmů a zálib ve volném čase:

() matka, () otec, () bratr, bratři, () sestra, sestry, () děda nebo babička, () kamarádi/dky z okolí bydliště, () kamarádi/dky ze školy, () učitel/ka, () vychovatel/ka, () někdo jiný, uveďte svůj vztah k němu

.....

6. **Máte nějakého koníčka, kterému se věnujete?** Jestliže nemáte žádného koníčka, pokračujte až otázkou č. 10. a) ano b) ne

7. **Jakému koníčku či zálibě se ve volném čase nejčastěji věnujete?** (můžete uvést až 3 různé nejčastější záliby)

.....
.....
.....

8. **Kolik volného času věnujete denně Vašemu nejčastějšímu koníčku?**

- e) méně než 0,5 hodiny
- f) 0,5 – 1 hod.
- g) 1 – 3 hod.
- h) více než 3 hodiny

9. **Jste kuřáček?**

- d) ano
- e) ne
- f) kouřím jen příležitostně

10. **Pokud jste u předchozí otázky odpověděla a) *ano* nebo c) *kouřím příležitostně*, vyberte prosím možnost, která přibližně odpovídá času, který touto činností denně strávíte – odpovídající údaj zakroužkujte.** Pokud jste odpověděla b) ne, přeskočte k další otázce č. 12.

- a) méně než půl hodiny b) 0,5h c) 1h d) více než 1h denně

11. **Kolik denně/týdně (nehodící se škrtněte) cigaret přibližně vykouříte? Uveďte počet vykouřených cigaret denně / týdně.**

12. **Kolik času denně průměrně věnujete přípravě na vyučování?**

- e) maximálně 0,5 hod.
- f) 0,5 – 1 hod.
- g) 1 – 2 hod.
- h) více než 2 hod.

13. **Myslíte si, že škola nebo domov mládeže mají vliv na způsob, jakým trávíte Váš volný čas?**

- e) rozhodně ano
- f) spíše ano
- g) spíše ne
- h) rozhodně ne

14. **Navštěvujete pravidelně (tj. každý týden nebo alespoň 1krát za 14 dní) nějaký zájmový kroužek?**

- c) ano
- d) ne

15. Pokud ano, jaký zájmový kroužek (kroužky) pravidelně navštěvujete?

.....
.....

16. Jste spokojená s nabídkou volnočasových aktivit, které Vám domov mládeže nebo škola nabízí?

- e) ano
- f) spíše ano
- g) spíše ne
- h) ne

17. Pokud nejste spokojena s nabídkou volnočasových aktivit, které Vám škola nebo domov mládeže nabízí, jaké aktivity byste uvítala? Uveďte maximálně 5 možností.

.....
.....
.....

18. Uveďte, prosím, 2 záliby, kterým se věnují Vaši blízcí a známí lidé. (Pokud například nemáte starší setru, uveďte jen nemám, pokud ji máte, ale nevíte, jaké má záliby, uveďte, prosím, nevím.)

- a) matka
- b) otec
- c) starší bratr
- d) mladší bratr
- e) starší sestra
- f) mladší sestra
- g) kamarádka
- h) kamarád
- i) učitelka
- j) učitel
- k) vychovatelka
- l) vychovatel
- m) obdivovaná osobnost (uveďte příjmení a obor).....
.....

19. Uved'te, prosím, 3 - 5 nejčastějších způsobů, jak trávíte se svojí rodinou sobotní a nedělní volno (např. na chatě, jdeme do kina, jdeme do divadla, zůstáváme společně doma, každý sám a podobně)

- 1).....
- 2).....
- 3).....
- 4).....5).....

20. Uved'te, prosím, 3 - 5 nejčastějších způsobů, jak trávíte se svojí rodinou týdenní a delší dovolenou (př. na horách, u moře, na chatě, zůstáváme společně doma a podobně)

- 1).....
- 2).....
- 3).....
- 4).....5).....

21. Uved'te, jaké zálibě nebo zálibám byste se ráda věnovala ve volném čase, ale není to možné. Uved'te maximálně 5 nejžádanějších možností.

- 1).....
- 2).....
- 3).....
- 4).....5).....

22. Uved'te důvod, proč se vytoužené zálibě nemůžete věnovat. Maximálně 5 nejdůležitějších možností (nemám čas, neumím to, nemám dost peněz atp.)

- 1).....
- 2).....
- 3).....
- 4).....5).....

23. Bez jaké činnosti, které se již ve volném čase věnujete, byste se nedokázala obejít? Uved'te maximálně 5 pro Vás nejdůležitějších možností.

- 1).....
- 2).....
- 3).....
- 4).....5).....

Děkuji Vám za Vaši pomoc s výzkumem!! :-)

ABSTRAKT

DREVIANKOVÁ, L. *Zájmy a využívání volného času dívkami ve výchovném ústavu v porovnání s jejich vrstevnicemi vyrůstajícími v rodinném prostředí (navštěvujícími střední odborné učiliště nebo střední odbornou školu)*. Jindřichův Hradec 2015. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce PhDr. Bc. Zuzana Svobodová, Ph. D.

Klíčová slova: adolescence, socializace, vliv vrstevníků, volný čas, zájmové činnosti, výchova, rodina, střední odborná škola, střední odborné učiliště, domov mládeže, poruchy chování, citová deprivace, drogová závislost, identifikační vzory, ústavní výchova, výchovný ústav.

Práce je rozdělena do dvou hlavních částí. V teoretické části jsou rozebírána stěžejní témata, z nichž vychází výzkum v praktické části práce, v osmi hlavních kapitolách. Jedná se o tyto kapitoly: 1) Charakteristika věku adolescence; 2) Definice a vymezení pojmu volný čas; 3) Výchova mimo vyučování; 4) Rodina; 5) Škola jako instituce působící na volný čas adolescenta; 6) Poruchy chování; 7) Právní základ k problematice volného času a 8) Mladiství ve výchovném ústavu. Hlavní kapitoly jsou dále členěny do podkapitol, které jsou v některých případech ještě dále rozčleněny do dalších podkapitol.

Ve druhé praktické části práce jsou stanoveny cíle výzkumu a hypotézy opírající se o předešlou teoretickou část. Je zdůvodněno použití metod výzkumu a je popsán výzkumný vzorek. Platnost hypotéz byla testována výzkumnými technikami dotazník, doplňkovou technikou byl rozhovor.

Výzkum byl zaměřen na zmapování oblasti zájmu dívek žijících ve Výchovném ústavu a dívek vyrůstajících v rodinném prostředí, navštěvujících střední odborné učiliště nebo střední odbornou školu a na zjišťování, jaké jsou jejich nejsilnější vzory. Bylo zjištěno, že se zájmy porovnávaných skupin dívek oproti očekávání výrazným způsobem neliší.

ABSTRACT

DREVIANKOVÁ, L. *Hobbies and leisure time of girls in educational institution in comparison with their peers attending school or high school*. Jindřichův Hradec 2015. Thesis. The University of South Bohemia in České Budějovice. Theological faculty. Department of education. Supervisor PhDr. Bc. Zuzana Svobodová, Ph. D.

Key words: adolescence, socialization, peer influence, leisure time, leisure activities, education, family, college, secondary vocational school, youth home, behavioral disorders, emotional deprivation, drug addiction, identifying patterns, institutional care, educational institute.

This thesis is divided into two main parts. The first theoretical part consists of 8 chapters and informs of main topics, on which is based the research in the second part. The chapters are as follows: 1) Characteristics of adolescence age; 2) Definition of leisure; 3) Education outside the classroom; 4) Family; 5) The school as an institution acting on adolescent leisure; 6) Behavioral disorders; 7) The legal basis for the issue of spare time and 8) Juveniles in an educational institute. The main chapters are further divided into subsections, which are in some cases divided into more chapters.

In the second practical part are set research objectives and hypotheses based on previous theoretical part. The use of research methods is justified and it also describes the research sample. The validity of the hypotheses was tested by research techniques of the questionnaire, the complementary technique was the interview.

The research was focused on mapping the interest of girls living in the Reformatory and girls growing up in a family environment, attending secondary vocational school or vocational school and finding out what are their strongest patterns. It was found that the interests of the compared groups of girls compared to expectations do not differ significantly.